

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ve SOSYAL HİZMET

EDİTÖRLER

MEHMET KIRLIOĞLU

ZEYNEP KÜBRA KAHRAMAN

Sürdürülebilir Kalkınma; ekososyal dünyayı, doğal kaynakları, biyolojik çeşitliliği, tabiatı ve ekosistemi korumak, geliştirmek, iyileştirmek ve bütünleştirmek için hizmet eden önemli ve güncel bir çatı kavramdır. Her ne kadar BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile son yıllarda daha fazla gündeme getirilen bir konu olsa da kavramın temelindeki bileşenler incelendiğinde sosyal hizmetin doğasında zaten var olan ancak 21. yüzyıldaki teknolojik, inovatif, bilimsel gelişmelerle ve çevre dostu ekolojik yaklaşımlarla görünürlüğü artan bir konu olmuştur. Bu sayede sosyal hizmetin genellikle insani, insani gelişimi ve insana dair konuları özneleştirilen bakışına; doğa, hayvan, iklim, çevre gibi ekosistemi var eden diğer bileşenler eklenmiş ve insan ile birlikte ekosistemin varlığını sürdüren diğer canlılar da sosyal hizmetin öznesini ve çalışma alanını oluşturmaya başlamıştır. Çünkü insanın ve canlılığın içerisinde yaşam bulduğu çevrenin, doğanın ve ekosistemin, varlığını bu doğal sistemler ve alt sistemleri sayesinde sürdürdüğünü hatta yaşamımızı onlara borçlu olduğumuzu gayet iyi biliriz! Nitekim insanlar, kurumlar ve devletler hem varlıklarını devam ettirebilmek için hem de ekosistem içerisindeki diğer canlıların yaşam haklarına saygıyı ve ekolojik dengeyi koruyabilmek için ekosistemin tüm bileşenlerine karşı özellikle sorumludurlar. Zira yaşamın, biyoçeşitliliğin, iklimin ve doğanın tüm imkanlarından ve zenginliklerinden faydalanırken; bizleri var eden bu bileşenlere karşı onları koruma, tahribatı önleme, iyileştirme, geliştirme ve ekolojik bilince sahip olma rollerimiz de bulunmaktadır. Bu bilinçten ve ortak sorumluluktan hareketle sürdürülebilir bir ekososyal dünya inşa edilirken sosyal hizmet terminolojisine zamanla; yeşil sosyal hizmet, kentsel sosyal hizmet, çevresel adalet, hayvan hakları, biyoçeşitliliğin korunması, çevre ve iklim sürdürülebilirliği, doğal kaynakların korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması gibi çevre, doğa ve canlı dostu yeni kavramlar eklenmiştir. Sosyal hizmetin ekolojik sorumluluklarının arttığı, bilimsel sınırlarının genişlediği ve önemli küresel gelişmelerin yaşandığı böyle bir dönemde Doç. Dr. Mehmet Kırlioğlu ve Arş. Gör. Zeynep Kübra Kahraman tarafından editörlüğü yapılan ve yazar kadrosunun özgün emekleriyle elimize ulaşan bu değerli çalışma, sürdürülebilir kalkınma ile sosyal hizmet ilişkisinin çeşitli yönlerini titiz biçimde ele alırken aynı zamanda uluslararası arenada öne çıkan son derece önemli ve güncel bir konunun Türkiye'deki akademik ortamlara aktarılmasına ve sürdürülebilir kalkınma konusunun sosyal, ekonomik, kültürel ve ekolojik yönleriyle sosyal hizmet eğitimine ve uygulama alanlarına taşınmasına rehberlik ediyor. Ayrıca var olan ama yeterince görünür olamayanların fark edilmesine, gölgede bırakılanların aydınlanmasına, geride kalıp duyulmayanların ve unutulmuşların ise kimseyi geride bırakmamak üzere seslerinin duyurulmasına sosyal içerme, hak temelli ve ekolojik bir bakışla olanak sağlıyor.

Doç. Dr. Tahir Emre GENCER, Anadolu Üniversitesi

Sosyal hizmet bilimi ve mesleği insanların iyilik hallerinin artırılması adına çıktığı yaklaşık bir asırlık yolculuğunu günümüzde çalışma alanlarının kapsamını geliştirerek sürdürmektedir. Bu gelişim sürecinde sosyal hizmet, insani ele alırken salt bir şekilde insan ve ihtiyaçlarına odaklanmak yerine çalışmalarını doğayı, canlıları ve çevreyi de içerecek yönleriyle kapsamlı bir bakış açısı ortaya koyarak gerçekleştirilmektedir. Bireylerin, ailelerin, grupların, toplulukların ve toplumların refahını ön plana alan yapısıyla sosyal hizmet, tüm sistemlerin gelişmelerinin ve kalkınmalarının zincirleme bir şekilde birbirini etkilediğinin bilinciyle çalışmalarını yapılandırmaktadır. Tüm bu çalışmalar yürütülürken sistemlerin kendi girişim ve gelişim motivasyonlarının inşası, kendi kararlarını tayin edebilmeleri ve kendi ayakları üzerinde durabilmeleri adına sosyal hizmet destek mekanizmaları oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet alanında gerçekleştirilen çalışmaların yalnızca sorunların kısa süreli çözümlerine odaklanmayan bunun yanında geleceği, kapsayıcılığı ve yaşam boyu gelişimi önceleyen bir yapısı olduğu unutulmamalıdır. Son yıllarda dünya literatürü incelendiğinde, sosyal bilimlerde sosyal hizmet alanı özelinde "Sürdürülebilir Kalkınma"nın gereksinimi duyulan ve sıklıkla ele alınan bir konu olduğu görülmektedir. Ancak Türkçe literatürde bu alana ilişkin kaynak sıkıntısı dikkat çekmektedir. Bu minvalde Kırlioğlu ve Kahraman'ın editörlüğünü yapmış olduğu "Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet" isimli bu eserin; uygulama alanından ve akademiden gelen 14 yazarın kaleme aldığı toplam on bölüm ile literatürdeki boşluğu doldurarak alana önemli katkılar sunan, kalkınmayı çok boyutlu yönleriyle ele alan, gelişimin ve hizmetlerin sürdürülebilirliğinin insanın yanında "diğerlerini" de özgeye almakla gerçekleştirilebileceğini ortaya koyan yönleriyle alana ışık tutacak önemli bir rehber olduğu düşünülmektedir.

Doç. Dr. Serhat TEK, Bitlis Eren Üniversitesi

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları Karabük Üniversitesi'ne aittir.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE SOSYAL HİZMET

Editörler:

Mehmet KIRLIOĞLU
Zeynep Kübra KAHRAMAN

Yazarlar

♦ Arif KALA ♦ Erhan KURTARIR
♦ Mehmet BAŞCILLAR ♦ Onur YAŞAR
♦ Cihangir KARAKAYA ♦ Avşın AKBAŞ
♦ Hakan COŞKUN ♦ Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR
♦ Lütfiye KARAASLAN ♦ Miraç ŞİRİN ♦ Satı GÜL KAPISIZ
♦ Selin KOÇAK ♦ Semra SÜTÇÜ ♦ Yunus KARA

Karabük Üniversitesi Yayınevi

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet

Editörler:

Mehmet KIRLIOĞLU ORCID (0000-0002-8352-8868)
Zeynep Kübra KAHRAMAN ORCID (0000-0002-5710-0243)

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları Karabük
Üniversitesi'ne aittir.

KÜTÜPHANE KARTI

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet
KIRLIOĞLU, Mehmet - KAHRAMAN, Zeynep Kübra
vi + 181 s., Kaynakça var, Dizin yok.

Dizgi: Mehmet Ateş

Kapak Tasarım: Kaan Şahintaş

Her hakkı saklıdır. Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Eserde yayınlanan yazıların
her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

İrtibat

Karabük Üniversitesi

www.karabuk.edu.tr - <https://unika.edu.tr>

Karabük Üniversitesi, Demir Çelik Kampüsü, Kılavuzlar Köyü Öte Karşı
Üniversite Kampüsü, Merkez/Karabük
444 0 478

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI - 90

E-ISBN: 978-605-9554-86-2

Ekim 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖN SÖZ	v
Bölüm 1: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Doğrultusunda Önemli Bir Araç: Sosyal Eylem.....	1
<i>Cihangir KARAKAYA</i> <i>Mehmet BAŞCILLAR</i>	
Bölüm 2: Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifiyle Yaşam Kalitesi Yaklaşımı.....	19
<i>Miraç ŞİRİN</i>	
Bölüm 3: Ekolojik Krizlerin Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi.....	37
<i>Selin KOÇAK</i>	
Bölüm 4: Çocuklar İçin Hayvan Haklarına Yönelik Pilot Bir Grup Çalışması	51
<i>Yunus KARA</i>	
Bölüm 5: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Bağlamında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın Kalkınma Yardımı Faaliyetleri.....	63
<i>Onur YAŞAR</i>	
Bölüm 6: Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlık Ekseninde Sosyal Hizmetin Yeri ve Önemi	89
<i>Satı GÜL KAPISIZ</i>	
Bölüm 7: Engelliliği Kapsayıcı Kalkınma: Sosyal Hizmet Odağında Bir Değerlendirme.....	101
<i>Lütfiye KARAASLAN</i>	

Bölüm 8: Kentsel Dönüşüm Modellerinin “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı” Perspektifinden Değerlendirilmesi.....	119
<i>Semra SÜTÇÜ</i>	
<i>Erhan KURTARIR</i>	
Bölüm 9: Sürdürülebilir Kalkınmanın Türkiye’deki Sosyal Hizmet Okulları Müfredatlarındaki Yeri.....	135
<i>Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR</i>	
Bölüm 10: Sürdürülebilir Kalkınmadan Çevresel Adaletsizliğe: Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Yapılan Projelerin Yeşil Sosyal Hizmet Perspektifiyle Yeniden Değerlendirilmesi	145
<i>Avşin AKBAŞ</i>	
<i>Hakan COŞKUN</i>	
<i>Arif KALA</i>	

ÖN SÖZ

Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet, dünya üzerindeki en büyük ve en karmaşık sorunları ele almaya yönelik bir arayışın ürünüdür. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılarken çevreyi ve toplumu koruma amacı taşıyan bu alanlar, günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Bu kitap, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet konularında bilgi sahibi olmak, bu alanlarda çalışanlar için bir rehber sunmak ve geleceğe daha aydınlık bir perspektif sunmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma, gezegenimizin sınırlı kaynaklarını koruma ve gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakma taahhüdünü içerir. Bu kapsamlı kavram, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları içerirken, sosyal hizmet ise insanların refahını artırmaya ve toplumsal adaleti sağlamaya yönelik bir uğraştır. Bu iki alanın birleşimi, sürdürülebilir bir dünya inşa etme vizyonunu güçlendirir.

Bu kitap, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetin temel kavramlarını, ilgili teorileri ve pratik uygulamaları ele alarak okuyuculara bu alandaki önemli perspektifleri sunmayı hedeflemektedir. Sürdürülebilirliği merkeze alan bu yaklaşım, bireylerin, toplumların ve dünya genelindeki organizasyonların bu sorunlara nasıl katkı sağlayabileceğini anlamalarına yardımcı olacaktır.

Bu kitabı yazarken, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetin birlikte nasıl çalışabileceğini, bu alanlarda çalışan profesyonellerin ve öğrencilerin bu konuda nasıl etkili olabileceğini vurgulamayı amaçladık. Her iki alandaki uzmanların deneyimlerini ve bilgilerini paylaşmaları sayesinde, bu kitap hem öğrenme hem de uygulama açısından zengin bir kaynak olmayı hedeflemektedir.

Kitabın sürdürülebilir bir geleceğe doğru birlikte yürümek isteyen herkesin bu alandaki bilgisini derinleştireceğine inanıyoruz. Dünya daha sürdürülebilir ve adaletli bir yer haline geldiğinde, bu kitabın küçük bir katkı sağladığını bilmek bizi büyük bir gurur ve umutla dolduruyor.

Editörler

Mehmet KIRLIOĞLU

Zeynep Kübra KAHRAMAN

BÖLÜM 1

BM SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ DOĞRULTUSUNDA ÖNEMLİ BİR ARAÇ: SOSYAL EYLEM

Cihangir KARAKAYA

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Ahmet Erdoğan Sağlık Hizmetleri MYO
Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü
ORCID: 0000-0002-1104-379X
Mail: chngr.krky8@gmail.com

Mehmet BAŞCILLAR

Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-0223-8050
Mail: mehmetbascillar@gmail.com

Giriş

Çağımızda yoksulluğa, sosyal dışlanmaya, insan hakkı ihlallerine ve artan eşitsizliklere derinden tanıklık edilmektedir. Yüz milyonlarca insan, sosyal sorunlardan muzdarip olmaktadır. Günümüzün ekonomik ve politik sistemi içerisinde güç ve zenginlik, sınırlı sayıda kişinin elinde bulunmakta, bu durum adil olmayan bir kalkınma sistemine yol açmaktadır. Öte yandan çevresel yıkım ve iklim değişikliği yaşamın temelini tehdit etmektedir. Dünyanın birçok yerinde uygulanan kemer sıkma politikaları devlet tarafından güvence altına alınması gereken sosyal korumayı, temel hak ve hürriyetleri baltalamaktadır. Bu olumsuz gidişatın

sona ermesi için Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve sivil toplum kuruluşları Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri üzerinde mutabakata varmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin kapsamında yoksulluk ve eşitsizliklerle mücadele, sağlıklı ve kaliteli yaşama sahip olma, nitelikli eğitime erişim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, temiz su ve enerjiye erişim, insan onuruna yakışır istihdam, sürdürülebilir toplumun inşası, sorumlu tüketim ve üretimin tesisi, sudaki ve karadaki yaşama saygı, adil ve güçlü kurumların oluşturulması gibi konular yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için bünyesinde sosyal hizmet uzmanlarını da barındıran kurum ve kuruluşlar hem dünyada hem de Türkiye’de çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için kullanılan en önemli araçlardan biri de sosyal eylem faaliyetleridir.

Bu bölümde Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşabilmek için önemli bir araç olduğu değerlendirilen sosyal eylemin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede sosyal eylem kavramı ve kavramın sosyal hizmet meslek ve disiplinindeki konumu açıklanmış; başta “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem (Action For Sustainable Development) Platformu” olmak üzere sürdürülebilir kalkınma hedeflerine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sunan sivil toplum örgütlerinin dünyadaki ve Türkiye’deki sosyal eylem faaliyetleri ele alınmıştır.

Sosyal Eylem Kavramı

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde savaşın yarattığı olumsuz koşulları değiştirmek amacıyla katılımcı ve toplum temelli anlayış dünyada egemen olmaya başlamıştır. Bu koşullar, sosyal eylem olgusunun doğuşuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır. Kavramı ilk kez tanımlayan Mary Richmond (1922) sosyal eylemi “propaganda ve sosyal mevzuat yoluyla kitlesel iyileştirme” olarak tanımlamaktadır. Sosyal eylemi Turner (1958), “insanları olumsuz yönde etkileyen maddi ve sosyal koşulları değiştirmeye yönelik sistematik ve bilinçli çaba”; Singh (1986) “sorunları çözmek, savunmasız kesimlerin sosyal işleyişini sınırlayan koşulları iyileştirmek ve sistemsiz değişiklikler meydana getirmek için bilinçli, sistematik ve organize çabaların gösterildiği bir süreç” olarak tanımlamaktadır.

Sosyal eylemin çeşitli hedefleri bulunmaktadır. Bu hedefler şunlardır (Foley, 1999; Hardt ve Negri, 2004; Misra, 1994; Sayılan, 2009; Türkmen, 2011): 1) Bireylerin bakış açılarını değiştirerek sosyal işlevsellikleri üzerinde olumsuz etkiye sahip olan yapısal eşitsizliklere ve baskı sistemlerine karşı farkındalık kazandırmak, 2) Baskı mekanizmalarıyla mücadelede en önemli gücün bireylerin kendilerinde olduğunu anlamalarını sağlamak, 3) Topluluk üyelerinin etkileşimlerini artırarak kolektif mücadeleye hazır olmalarını ve sosyal değişim için harekete geçmelerini sağlamak, 4) Sosyal adaletin tesisi için kaynakların ve gücün yeniden dağıtımını sağlamak, 5) Toplumun tüm kesimlerinin refahını artırmak için sosyo-kültürel ortamı şekillendirmek, 6) Kurumları, politikaları ve uygulamaları etkileyerek yeni mekanizmaları ve programları ortaya çıkarmaktır.

Sosyal eylem, toplumda gücünün ve yapabileceklerinin farkında olmayan insanların kolektif bilinçle ve aksiyonla makro değişimler yaratabilmelerini sağlamaktadır. Yapısal eşitsizliklerle mücadele eden topluluğun karar alıcılar ve otoriteler tarafından anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Sosyal eylemde insanlar değişim için harekete geçerek sosyal, ekonomik, politik ve çevresel konularda olumlu değişimler gerçekleştirebilmektedir (Rabinowitz, 2016).

Sosyal eylem sürecinin başarıya ulaşabilmesi için belirli aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar Tablo 1’de gösterilmektedir (Guide 2 Social Work, 2021):

Sosyal Eylem Sürecinin Aşamaları	
1.	Problemi tespit etmek, problem hakkında bilgi toplamak, problemin ortaya çıkmasında başat olan aktörleri belirlemek, bu aktörlerin probleme katkısını, problemler ortamdan ne gibi çıkar sağlandığını belirlemek
2.	Resmi/gayriresmi yöntemleri kullanarak desteği harekete geçirmek, etki ve güç ağını bulmak
3.	Stratejiyi ortaya koyarak eylem dizisini, yerel ve işlevsel toplulukların liderleri arasındaki ağı, iletişim kanallarını ve karar verme mekanizmalarını net biçimde ortaya koyan planlama yapmak
4.	Eylemin gerçekleşmesi
5.	Sosyal eylem sürecinin başarısına dair değerlendirme yapmak ve alternatif planlar üzerinde çalışmak

Tablo 1: Sosyal Eylem Sürecinin Aşamaları

Görüldüğü üzere sosyal eylem, mevcut problemin ortadan kaldırılmasını, sorundan etkilenen topluluklara farkındalık kazandırılmasını ve topluluğun değişimi sağlamak için kolektif eyleme geçmesini amaçlamaktadır. Sosyal eylem sürecinde esas olarak değişim için talebin tabandan gelmesi ve problemden etkilenenlerin değişimin katalizörleri olmaları amaçlanmaktadır. Sosyal eylemin doğası, sosyal hizmetin değerlerine paralel bir şekilde güçlendirici, özgürleştirici, eleştirel ve baskı karşıtıdır. Bu doğrultuda bir sonraki bölümde sosyal eylemin sosyal hizmet meslek ve disiplinindeki konumu irdelenecektir.

Sosyal Hizmetin Bir Aracı Olarak Sosyal Eylem

Sosyal eylemin kapsamına, yöntemine ve sosyal hizmetteki konumuyla ilişkin görüşler tarihsel süreçte değişmiş, gelişmiş ve farklılaşmıştır. Mary Richmond'ın tanımını ilk kez yaptığı 1922 yılından bugüne sosyal eylem, sosyal hizmet uzmanların mesleki müdahalelerinde yararlandığı bir yöntem olmuştur. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet mesleğinin doğduğu dönemde işçi sınıfının sorunlarına çözüm bulmak; insan haklarının ve katılımcı anlayışın geliştiği 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde baskı karşıtı ve hak temelli anlayışı ortaya koymak için sosyal eylemlerden yoğun bir şekilde yararlanmışlardır. Günümüzde ise çok kültürlülük, toplumsal cinsiyet, engellilik, göç, çevre hareketleri ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda sosyal eylem ön plana çıkmaktadır (Karakaya, 2021).

Sosyal eylem, sosyal hizmetin baskı karşıtı, eleştirel, ayrımcılık karşıtı, güçlendirici ve özgürleştirici doğasıyla son derece uyumludur. Sosyal eylem insanın onuruna ve değerine inanırken “bırakınız yapsınlar” ve “güçlü olanın hayatta kalması” doktrinlerini reddetmektedir. Sosyal eylem, insanların yaşam koşullarını iyileştirmek ve sosyal sorunların altında yatan dinamikleri belirginleştirmek için açık katılım sürecini taahhüt etmektedir (Antony ve Kaushik, 2010a). Ayrıca sosyal hizmetin önemli bir aracı olan sosyal eylem; eğitim, propaganda, ikna veya baskı yoluyla mevcut sosyal uygulamalarda değişiklik meydana getirme veya değişikliği önleme adına kamuoyunu, politika yapıcılarını ve karar alıcıları etkilemek için organize çabaları içerir (Dwivedi, 2020).

Sosyal hizmet mesleğinin bir aracı olarak sosyal eylem, topluluk üyelerinin örgütlenmesi ve harekete geçirilmesi yoluyla sosyal ve ekonomik kurumları değiştirmek veya iyileştirmek için gerçekleştirilen organize bir çabadır. Diğer sosyal hizmet yöntemlerinden farklı olarak, sosyal eylem, yerleşik sosyal kurumlarda uzun vadeli değişimler üzerinde durmaktadır. Sosyal eylem; sosyal, dini ve siyasi reform, mevzuat düzenlenmesi, sosyal adalet, insan hakları ve özgürlük hareketlerini kapsamaktadır (Siddiqui, 1984). Sosyal hizmet uzmanları, sosyal eylemden toplumsal sorunlar hakkında farkındalık yaratmak, kaynakları harekete geçirmek, baskıya maruz kalan kırılgan grupları seslerini yükseltmeleri konusunda teşvik etmek ve mevzuat düzenlemelerine yönelik baskı oluşturmak için yararlanmaktadır (Mohinuddin, 2018).

Sosyal hizmet mesleğinin sosyal eylemden yararlandığı diğer alanları Antony ve Kaushik (2010b, s. 284-285) şu şekilde açıklamaktadır:

- *Sosyal yapı*: Sosyal hizmet, toplumsal değişim sürecinde, toplumsal yapı içinde belirli sosyal sistemlerin toplumsal uyum üzerinde yarattığı çatışmayı çözmek için sosyal eylemden yararlanmaktadır. Bu yönüyle sosyal eylem, sosyal yapı içinde sosyal uyumu yeniden kurmayı amaçlayan bir sosyal değişim aracıdır.
- *Sosyal iletişim*: Sosyal iletişimsizlik, sosyal yapının farklı birimleri arasında koordinasyon ve iş birliği kurulamadığında ortaya çıkmaktadır. Sosyal eylem, sosyal hizmetin sosyal iletişimsizliği en aza indirmeye ve sosyal uyumu artırma hedefi için yararlandığı bir araçtır.
- *Sosyal değişim*: Sosyal hizmet; adil bir toplum yaratma amacını gerçekleştirmek için planlı, bilinçli, kolektif ve radikal bir değişim aracı olarak sosyal eylemden yararlanmaktadır.
- *İdeolojiler ve bilinç*: Sosyal eylem, sosyal adalete giden yolu engelleme eğiliminde olan tutum, ideoloji ve davranışları düzeltme sürecidir. Sürdürülebilir kalkınma yanlısı olanların ideolojik inançlarını güçlendirirken aynı zamanda topluluk üyelerini değişim için ellerini taşın altına koymaları gerektiği konusunda bilinçlendirir. Bu yönüyle sosyal eylem, sosyal hizmetin değişim için bilinç geliştirme ve ideoloji düzenleme aracıdır.

- *Toplum kalkınması*: Sosyal eylem toplum kalkınması hedefine sahiptir. Toplumun gelişimini, kalkınma talebinin tabandan gelmesini, kalkınma sürecine toplumun her kesiminin katılımının sağlanmasını, kaynakların adil dağıtılmasını hedefler. Bu yönüyle sosyal eylem, sosyal hizmetin otoritelerle mücadele etmede ve kaynakların yeniden dağıtımını sağlamada kullandığı bir araçtır.

Sosyal hizmet uzmanları sosyal eylemden yararlanırken çeşitli stratejiler kullanırlar. Bu stratejiler (Antony ve Kaushik, 2010c, Lees, 1972); (1) iş birliği, (2) müzakere ve savunuculuk ve (3) yüzleşme şeklinde sıralanmaktadır. İş birliği stratejisinde sosyal hizmet uzmanları, mevcut politikalarda iyileştirmeler sağlamak için yerel otoriteler, kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapar. Bu stratejide, sosyal yapıdaki veya kurumdaki değişiklik, eğitim, ikna ve gösteriyi içeren barışçıl yollarla sağlanır. Dayandığı öncüllerden biri, güce sahip olan herkesin değişime yalnızca çatışmacı yaklaşımla yanıt veremeyecek olmasıdır. Müzakere ve savunuculuk stratejisi, değişime karşı bir miktar direnç beklendiği, otorite ve karar alıcıların değişim için gönüllü olmadığı ve topluluk üyeleri üzerinde baskı mekanizmalarının işlediği durumlarda kullanılır. Bu stratejide sosyal hizmet uzmanları savunuculuğu işe yarar bir anlaşmaya varma noktasında bir araç olarak kullanır. Yüzleşme stratejisi ise statükodan yana olanlar ile değişimden yana olanlar arasındaki çetrefilli mücadeleyi içermektedir. Bu strateji; boykotları, grevleri, vergi reddini ve oturma eylemlerini içerebilir. Yüzleşme stratejisi kimi zaman sosyal hizmetin etik ilkeleri ve değerleri açısından uygun olmayabilmektedir. Çünkü bu strateji hak temelli değişim isteğinin militanlaşması riskini barındırmaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinin sosyal adalet ve sosyal değişim hedefini gerçekleştirmek için önemli bir aracı olan sosyal eylem, geçmişten günümüze pek çok alanda sosyal hizmet uzmanlarının kolaylaştırıcısı olmuştur. Özellikle var olan yapısal eşitsizliklerin çözümü, olumlu kalıcı sosyal değişimin yaratılması, kaynaklarının yeniden adil dağıtımı, toplumda baskı mekanizmalarının yapı sökümünün sağlanması, hak ve özgürlük temelli bir anlayışın tasarlanması ve nihayetinde sürdürülebilir toplumsal kalkınmanın sağlanması hedeflerine ulaşma noktasında sosyal

hizmet mesleği sosyal eylemden yararlanmaktadır. Fakat şunu da belirtmekte fayda vardır ki hem dünyada hem de Türkiye’de sosyal hizmet uzmanları ideolojik, kurumsal, politik ve mesleki kaygılarla sosyal eylemin potansiyel katkılarından yararlanma noktasında çekimser davranabilmektedirler.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Kapsamı

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Eylül 2015’te gerçekleştirdiği 70. oturumunda devlet başkanları, üst düzey BM yetkilileri ve sivil toplum örgütleri 2030 yılında ulaşılması arzulan sürdürülebilir kalkınma hedefleri üzerinde mutabakata varmışlardır (UNESCO, 2022).

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri; “(1) yoksulluğun son bulması, (2) açlığın sona erdirilmesi, (3) bireylerin sağlığının güvence altına alınması ve kaliteli yaşamın tesis edilmesi, (4) eşitlikçi, içerici ve nitelikli eğitimin sağlanması, (5) toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesi, (6) sağlıklı suya ulaşımın sağlanması, (7) erişilebilir ve temiz enerjiye ulaşımın kolaylaşması, (8) ekonomik büyümemin, tam istihdamın ve insana yakışır işlerin desteklenmesi, (9) altyapıların dayanıklı hale getirilmesi, kapsayıcı ve yenilikçi sanayinin desteklenmesi, (10) eşitsizliklerin azaltılması, (11) şehirlerin ve yerleşim yerlerinin sürdürülebilir kılınması, (12) sorumlu üretim ve tüketim kalıplarının güvence altına alınması, (13) iklim değişikliği ile mücadele edilmesi, (14) okyanuslar, denizler ve deniz kaynaklarının korunması, (15) karasal ekosistemin korunması, (16) barışçıl, kapsayıcı toplumların ve hesap verebilir kurumların inşası, (17) sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın canlandırılması” şeklinde sıralanmaktadır (UN Department of Economic and Social Affairs, 2022).

Sosyal hizmet mesleğinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine dair konumunu nasıl belirleyeceği sorusunu cevaplandırmak önemlidir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin neredeyse tamamının sosyal hizmet mesleğinin makro hedefleriyle uyumlu olması bu sorunun cevabı niteliğindedir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve sosyal hizmet mesleğinin odağına aldığı hedef gruplar da paralellik göstermektedir. Hedef gruplar arasında kadınlar, çocuklar ve gençler, engelliler, yaşlılar, LGBTİ bireyler, göçmenler ve mülteciler bulunmaktadır. Refa-

hın iyileştirilmesi, toplum kalkınması, eşitlik ve dayanışmanın sağlanması, sosyal adaletin tesisi, yoksullukla mücadele, sosyal içermenin sağlanması, toplumun tüm kesimlerinin gıdaya, sağlıklı suya ve enerjiye erişiminin sağlanması, çevresel adaletin tesis edilmesi, yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama güvencesinin sağlanması gibi hedeflerin hem sosyal hizmet mesleği hem de sürdürülebilir kalkınma ideali için paralel hedefler olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefine sahip olan tarafların ve sosyal hizmet uzmanlarının bu hedefe ulaşmak için kullanacağı en önemli araçlardan birinin de sosyal eylem olduğu söylenebilir. Çünkü sosyal eylem süreci; kolektif bir katılımı, bilinçli bir çabayla ve ortak akılla sosyal, politik, ekonomik ve ekolojik boyutlarda olumlu yönde değişim meydana getirmenin önemli yollarından biridir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi için de böyle bir yolun izlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi İçin Sosyal Eylem: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem Platformu (Action For Sustainable Development) Örneği

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem (Action For Sustainable Development), 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için sivil toplumu ve kolektif sosyal eylemi destekleyen, 155'ten fazla ülkede 3 binden fazla kuruluş ve aktivistin katılımıyla faaliyet gösteren küresel bir platformdur. Platform, Nisan 2016'da 2030 gündeminin temel hedeflerini gerçekleştirilmesine katkı sağlamak ve kimsenin geride bırakılmadığı daha adil ve sürdürülebilir bir dünya oluşturmak amacıyla bir araya gelmiştir (A4SD, 2022).

Platform; eşitsizliklerin, adaletsizliğin, insan hakkı ihlallerinin, yoksulluğun, çevresel bozulmanın ve iklim değişikliğinin temel nedenlerini toplu olarak ele almak için, başta marjinalleştirilmiş bireyler olmak üzere tüm insanları güçlendiren eylemlere ilham verme ve bu eylemlere katılma hedeflerini hayata geçirmek için bir araya gelmiştir. Platformun kurulmasının ardındaki en temel motivasyon, sosyal, çevresel ve kalkınma adaletinin sağlandığı; tüm insanların müreffeh, sağlıklı, güvenli ve barışçıl bir ortamda yaşayabileceği bir dünyada yaşama isteğidir. Platform vizyonunu şu şekilde açıklamaktadır (CIVICUS, 2016).

“Toplumsal cinsiyet adaleti ve eşitliğini sağlayan, herkesin hayatlarını onurlu bir şekilde, açlıktan ve şiddet, baskı, ayrımcılık veya adaletsizlik korkusundan -cinsiyet kimliği veya cinsel yönelim de dâhil olmak üzere- bir şekilde yaşamastını sağlayan dönüşümsel bir değişimdir. Dünyadaki tüm yaşamı sürdürmek için gereken gezegen sistemlerini koruyan, ‘Kimseyi geride bırakma’ gibi bir ifadenin marjinalleşme riski altında olanlar için gerçekten geçerli olduğu bir dünya görmek istiyoruz. Ülkeler arasında ve içinde her türden eşitsizlikle mücadele etmek için çaba göstereceğiz. Sorumlu ve yerel ihtiyaçlara cevap veren eylemlerde bulunmayı taahhüt ediyoruz.”

Platformun uluslararası ölçekte ortaklık yaptığı sivil toplum kuruluşları ve sosyal eylem hareketleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri; Afrika STK Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (Africa CSO Working Group on Sustainable Development), Arap STK Kalkınma Ağı (Arab NGO Network for Development), Sürdürülebilirlik için Asya Sivil Toplum Ortaklığı Kalkınma (Asia Civil Society Partnership for Sustainable Development), Latin Amerika ve Karayiplerdeki Ulusal Dernekler ve Bölgesel STK Ağları (Mesa de Articulación), Pasifik Adaları Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (Pacific Islands Association of Non-governmental Organisations) ve Avrupa Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İzleme Platformu (SDG Watch Europe)’dur (A4SD, 2022). Görüldüğü üzere platformun dünya genelinde iş birliği yaptığı sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu durum sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için sergilenen küresel dayanışmanın göstergesidir.

Platformun sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için kullandığı en önemli araç sosyal eylemdir. Platform sürdürülebilir kalkınma arayışındaki vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi, harekete geçmesi, savunuculuğu ve toplu olarak hareket etmesi için alan yaratmaya ve kolaylaştırmaya çalışırken sosyal eylemden yararlanmaktadır. Platformun sosyal eylemden yararlandığı alanlar şu şekilde sıralanabilmektedir (A4SD, 2022; CIVICUS, 2016):

- *Politika ve Savunuculuk*: Sürdürülebilir kalkınma konusundaki politika kararlarını etkilemek, küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde savunuculuk yapmak için dünyanın her bölgesinden sivil toplum grupları desteklenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma politikalarının

takibi ve gözden geçirilmesinde resmi söz sahibi olabilecek paydaş gruplar arasında kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, sivil toplum kuruluşları, yerel otoriteler, topluluklar, çiftçiler, tüccarlar; iş, sanayi, bilim, eğitim ve teknoloji dünyası ve gönüllü kuruluşlar gibi önemli paydaşlar bulunmaktadır.

- *İzleme ve Hesap Verebilirlik*: Üzerinde mutabık kalınan gündemin uygulanmasını ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki ilerlemeyi aktif olarak izlemek için sivil toplum kuruluşlarına ve sosyal eylem hareketlerine yatırım yapılmaktadır.
- *Yenilikçi Çözümler ve Kapasite Gelişimi*: Sivil toplumun ve aktif vatandaşların gündemi ulusal düzeyden küresel düzeye daha etkin bir şekilde iletebilmesi için yenilikçi çözümler üretilerek toplumun değişim kapasitesi geliştirilmeye çalışılmaktadır.
- *Toplum Seferberliği*: Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin toplumun gündemi olabilmesi için sosyal eylemi ve kolektif sorumluluğu teşvik etmek, insanların harekete geçmesini sağlamak, dayanışma eylemleri düzenlemek ve toplum seferberliği inşa etmek için iş birliği sağlamak gibi hedefleri bulunmaktadır.

Platformun dikkat çeken sosyal eylem örnekleri bulunmaktadır. Platform her yıl bir milyondan fazla insanın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında sosyal eylem sürecine katkı sunduğunu belirtmektedir. 2017'de #Act4SDGs kampanyası kapsamında topluluk yürüyüşleri, toplantılar, fotoğraf gösterileri ve çevrim içi eylemler gibi çeşitli küresel etkinlikler düzenlenmiştir. 380 şehirde ve 116 ülkede bin civarında sosyal eylem hareketi düzenlemiş ve bunlara ek olarak kampanya kapsamında 11 binden fazla tweet yaklaşık 84 milyon kişiye ulaşmıştır. Platform, Ağustos 2018'de, dokuz gün boyunca süren, dünyanın dört bir yanından bin yetenekli bireyi bir araya getiren "UNLEASH: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İnovasyon Laboratuvarı"nın ortağı olmuştur. Platform, 2019 yılında #StandTogetherNow kampanyası kapsamında birçok kuruluşu, topluluğu ve insanı sivil eylem, eşitlik, iklim ve sürdürülebilirlik için hedefine ulaşmak için seferber etmiştir. Kampanya kapsamında atılan 3.000 tweet yaklaşık 4,5 milyon kişiye ulaşmıştır. Platform, 2021'de #TurnItAround kampanyası kapsamında dünya çapında 42 milyondan

fazla insanın çeşitli sosyal eylem faaliyetleriyle sürdürülebilir kalkınma hedefine katkı sunmasını sağlamıştır. Ayrıca platform, COVID-19 pandemisinden sonra daha adil ve sürdürülebilir bir dünya sağlama hedefini içeren 12 maddelik plana BM ve ulusal hükümetlerin desteğini sağlamak için 800'den fazla kuruluş ve kişinin imzasını almıştır (A4SD, 2022).

Görüldüğü üzere Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem Platformu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için önemli sosyal eylem hareketlerinde bulunmaktadır. Platform; eşitsizliğin, marjinalleştirmenin, adaletsizliğin, baskının, ayrımcılığın, açlığın ve yoksulluğun olmadığı, herkesin onurlu bir yaşama sahip olduğu, “kimsenin geride bırakılmadığı” bir dünya hedefi için mücadeleye devam ederken sosyal eylemden yararlanmaktadır. Sosyal eylem hareketleri, içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının da bulunduğu birçok sivil toplum kuruluşunun katılımıyla uygulamakta ve söz konusu faaliyetler küresel çapta ses getirmektedir. Fakat bu satırların kaleme alındığı dönemde Platforma Türkiye’den herhangi bir katılım veya destek bulunmaması önemli bir handikap olarak görünmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri İçin Türkiye’deki Sosyal Eylem Örnekleri

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için Türkiye’de faaliyette bulunan pek çok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan sosyal eylem faaliyetleriyle ön plana çıkanlar ise DOÇEV-Doğa ve Çevre Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği (WWF-Türkiye), Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği, Doğa Koruma Merkezi, TEMA Vakfı, Çevreci Enerji Derneği, Sürdürülebilir Kalkınma ve Girişimcilik Derneği, Yaşam Alanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği şeklinde sıralanabilir.

Sürdürülebilir kalkınmayı kendisine hedef olarak koyan en etkin sivil toplum kuruluşlarından biri TEMA Vakfıdır. Vakıf, erozyonla mücadele etme ve doğal varlıkları koruma amacıyla kurulan ve bugün bir milyonu aşkın gönüllüsü bulunan bir sosyal eylem hareketidir. Vakıf, doğal varlıkların korunmasında verilecek mücadelenin bir sosyal eylem hareketi olmasını amaçlayarak önceliği mücadelenin merkezinde yer alacak gö-

nüllülere vermektedir. TEMA Vakfının en önemli sosyal eylem hareketlerinden biri olan “Türkiye Çöl Olmasın” toplumda büyük yankı uyandırmış ve Türkiye’nin çöl olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu yüksek sesle dile getirilmiştir. Vakıf, Türkiye’nin 81 ilinde en az bir orman alanı oluşturulmasını, çocukların ve gençlerin ekolojik okuryazarlık kavramlarıyla tanışmasını, 150’ye yakın üniversitede Genç TEMA topluluğu oluşturulmasını, doğal varlıkları korumak için müdahil olunan davaların önemli bir kısmının kazanılmasını, çevre hakkında yüze yakın kitabın yayınlanmasını, Mera ve Toprak Yasalarının yürürlüğe girmesini sosyal eylem faaliyetleriyle sağlamıştır (TEMA Vakfı, 2022).

DOÇEV-Doğa ve Çevre Vakfı, ağaçlandırma, atık yönetimi ve çevre eğitimi alanlarında faaliyetler yapmaktadır. Vakıf, kamusal alanların ağaçlandırılması, hatıra ormanları kurulması, geri dönüşüm, toplumda çevre bilincinin yükselmesi gibi önemli konularda sosyal eylemden yararlanmaktadır (DOÇEV, 2020). Yüzden fazla ülkede faaliyet yürüten dünyanın en köklü ve en büyük doğa koruma kuruluşlarından WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) ağıının Türkiye ofisi olan Doğal Hayatı Koruma Vakfı ise insanlığın doğayla uyum içinde yaşadığı bir geleceğin kurulması, biyolojik çeşitliliği korumak, kirlilik ve aşırı tüketimin azaltılmasını teşvik etmek, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir (WWF, 2017). Bahsi geçen iki vakfın ortak yürüttükleri önemli sosyal eylem hareketlerinden biri “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Aktif Sivil Toplum” hareketidir. Proje, bir sivil toplum ağı kurarak ve basının da konuya ilgisini artırarak, sürdürülebilir ve çevre dostu kalkınma için karar alma süreçlerinde sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve yatırımcı kuruluşların iş birliklerini hedeflemektedir. Proje kapsamında halkın da katılım gösterdiği paydaş toplantıları, bilgilendirme toplantıları, uygulama çalıştayları, eğitimler, ulusal ve uluslararası çevre konferansları yapılmıştır (DOÇEV, 2020). Proje ile medyanın sürdürülebilir kalkınma ve çevre hedefine ilgisi artmış ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başta olmak üzere kamu kuruluşlarının da konuya dair hassasiyetinin artması sağlanmıştır.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Girişimcilik Derneği (SÜRKALGİRDER), toplumsal değişimi ve dönüşümü sivil toplum odaklı ve hak temelli bir

yaklaşım ile gerçekleştirmeyi, insan onuruna yakışır bir şekilde yaşanabilir bir topluma hep birlikte çözüm üreterek ulaşmayı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini yerelde ve ulusalda farklı hedef kitleler ile birlikte yapılacak çalışmalar ile yaygınlaştırmayı, sürdürülebilir sosyal etkiyi güçlendirmeyi hedeflemektedir. Dernek kurulduğu 2018 yılından itibaren sürdürülebilir kalkınma hedefleri için “Hak Odaklı Yerel Yönetim Ama Nasıl Projesi”, “Hak Temelli Savunuculuk Atölyesi”, “Karabağlar Gençliği Dijital Dönüşüme Katkı Sağlıyor Projesi”, “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Atölyesi”, “BM 2030 Kalkınma Amaçlarına Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşmak” ve “Avrupa Yeşil Mutabakatı Gölgesinde Gençlik İstihdam Politikalarının Dönüşümü Toplantısı” gibi etkinliklerle sosyal eylem faaliyetlerinde bulunmaktadır (SÜRKALGİRDER, 2021).

Çevreci Enerji Derneği, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine katkı sağlama, yenilenebilir enerji yatırımlarına ve enerji kooperatiflerine mevzuat desteği sağlama, toplumun ve sektörün bilgi ve farkındalık düzeylerini yükseltme, doğal ortamın yenilenebilir enerjiyle korunmasına destek olma hedeflerine sahiptir (Çevreci Enerji Derneği, 2022). Derneğin en önemli sosyal eylem hareketlerinden biri “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Sivil Toplum Diyaloğu” projesidir. Projenin amacı sürdürülebilir bir sivil toplum diyaloğu aracılığıyla, birbiriyle bağlantılı çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularına odaklanmaktır. Proje kapsamında ağ oluşturma ziyaretleri, savunuculuk faaliyetleri, iyi uygulama örneklerini içeren el kitapları hazırlanması ve medya etkileme faaliyetleriyle sosyal eylem hareketlerinde bulunulmuştur (Sivil Toplum Diyaloğu, 2019).

Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği, toplumsal farkındalığı artırmak ve yapı sektörünü sürdürülebilir ilkeler ışığında üretim yapmaya teşvik etmek amacıyla eğitimler, paneller, konferanslar düzenlemektedir. Dernek, yerel yönetimler, üniversiteler, kamu ve özel sektörler için örnek projeler ve çalışma modelleri geliştirmekte ve yaygınlaştırılması için çalışmaktadır (ÇEDBİK, 2022). Derneğin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için hayata geçirdiği sosyal eylem faaliyetlerinden en önemlisi “Sürdürülebilir Kalkınma İçin STK’lar Projesi”dir. Proje kapsamında sürdürülebilir kalkınma alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluş-

larının örgütsel kapasitelerini geliştirme, özellikle iletişim, lobicilik ve ağ oluşturma açısından güçlendirme, karar alma süreçlerine etki edebilmelerini ve daha fazla söz sahibi olmalarını sağlama gibi hedefler hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan kapasite geliştirme eğitim programı, eylem planları, ilerleme raporları, politika belgeleri, kitapçıklar ve sosyal medya kampanyalarıyla sosyal eylem faaliyetleri yürütülmüştür (Ekoyapı Dergisi, 2021).

Doğanın ve çeşitliliğinin korunmasının ancak insanlar ve kurumların iş birliği ve ortak çabası ile gerçekleştirilebileceği fikriyle yola çıkan Doğa Koruma Merkezi, bilimsel yaklaşımları temel alarak, biyolojik çeşitliliğin etkin şekilde korunmasını ve doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesini amaçlamaktadır. Merkezin bu amaç kapsamında gerçekleştirdiği sosyal eylem faaliyetleri arasında “Sürdürülebilir Tarım ve Ekosistemler için Su Yönetimi: Daha Fazla Bilmek, Daha Az Tüketmek”, “Geleceğin Tarımı”, “Kadınların Güçlendirilmesi Yoluyla Dirençli Bir Kent Oluşturmak”, “Doğa için Sanat”, “Gençlik ve Kent için Doğa”, “Doğaya Bağlan” gibi projeler bulunmaktadır (DKM, 2020).

Yaşam Alanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği, doğada yok olma tehlikesinde olan hayvan ve diğer canlı türlerinin soylarının devamının sağlanması, doğanın ve çevrenin korunması ve geliştirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması, çeşitli nedenlerle yoksunluk içinde bulunan ve sosyal hizmetler alanına giren çocuk, genç, yaşlı, kadın ve engellilerin fiziksel, toplumsal koşullarının iyileştirilmesi amacı ile kurulmuştur. Dernek, yaşam alanlarını koruma hedefi için korunma gereksinimi olan çocuklar ve onların eğiticileri sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar ile yola çıkmıştır. Daha sonraki süreçte ise gönüllülerin katılımıyla faaliyetlerini genişletmiştir. Dernek, sürdürülebilir kalkınmayı ve yaşam alanlarını korumayı sağlamak için çeşitli sosyal eylem faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyetler arasında “Sağdıçlar Doğayı Saracak”, “Sağdıçların Ekolojik Ayak İzi”, “Sağdıçların Doğa Okulu”, “Sağdıçların Doğa Okuluna Yenilenebilir Enerji Desteği Projesi”, “Doğaya Dönüş”, “Alaçam Dağlarında Sürdürülebilir Yaban Yaşam” gibi önemli sosyal eylem faaliyetleri bulunmaktadır (YAŞAD, 2022).

Sürdürülebilir kalkınma hedefini doğrudan veya dolaylı bir biçimde gerçekleştirmeye çalışan sivil toplum kuruluşları hazırladıkları projeler, eğitim programları, paydaş toplantıları, eylem planları, ilerleme raporları, kitapçıklar ile düzenledikleri atölyeler ve sosyal medya kampanyaları, ağ oluşturma ziyaretleriyle sosyal eylemi hayata geçirmektedir. Bu durum, sosyal eylem faaliyetlerinin sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar, devletler ve diğer sivil toplum kuruluşları yoksulluğu ortadan kaldırmak, dünyayı korumak, eşitsizlikle mücadele etmek, sosyal adaleti tesis etmek, tüm insanlığın huzur ve barış içerisinde yaşamasını sağlamak ve nihayetinde kimseyi geride bırakmamak gibi ana temaların ortaya konduğu BM Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri belirlemişlerdir (Global Compact Network Türkiye, 2019). Belirlenen bu hedeflere ulaşılabilmesi için uluslararası kuruluşlar, devletler ve sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlenmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının üstlendiği rol toplumsal farkındalığın oluşturulması ve paydaşların katkı sunmasının sağlanması noktasında oldukça önemlidir. Hem dünyada hem Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için sosyal eylemi bir araç olarak kullanmaktadır. Bunun en önemli örneği Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eylem (Action For Sustainable Development) platformudur. Platform 155’ten fazla ülkede üç binden fazla kuruluşu ve içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının da bulunduğu aktivisti bünyesinde barındırmakta; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında çeşitli sosyal eylem faaliyetlerinde bulunmaktadır. Fakat platformun Türkiye’den herhangi bir üyesi bulunmaması olumsuz bir durumdur.

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma hedefini doğrudan veya dolaylı bir biçimde gerçekleştirmeye çalışan sivil toplum kuruluşları çeşitli sosyal eylem yöntemleri kullanmaktadır. Bu yöntemler arasında çalıştaylar, projeler, eğitim programları, paydaş toplantıları, atölyeler, eylem planları, sosyal medya kampanyaları, ağ oluşturma ziyaretleri, savunuculuk ve politika izleme ve sosyal medya etkileme faaliyetleri bulun-

maktadır. Yaşam Alanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği bu noktada diğer sivil toplum kuruluşlarından farklılaşmaktadır. Derneğin kurucusunun sosyal hizmet uzmanı olması, gönüllüleri arasında korunma gereksinimi olan çocukların yer alması ve bu hareketin gönüllülerin katılımıyla genişleme sürecinde olması sosyal hizmet mesleğinin sürdürülebilir kalkınma ve çevre bilinci konusunda da önemli bir misyonu olduğunun kamuoyuna duyurulması açısından önemlidir. Fakat Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma hedefi için faaliyet gösteren sosyal hizmet odaklı sivil toplum kuruluşunun ve sosyal eylem faaliyetinin bu dernekle sınırlı kalması meslek adına bir handikaptır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin başarılması demek, sosyal hizmet mesleğinin birçok makro hedefinin başarılması demektir. Bu noktada dünyada ve Türkiye’de sosyal hizmet uzmanlarının hem kamu kuruluşlarında hem uluslararası kuruluşlarda hem de sivil toplum kuruluşlarında sürdürülebilir kalkınma hedefine daha fazla katkı sağlamaları gerekmektedir. Bu katkıyı sağlamak için en önemli araçlardan birinin de sosyal eylem olduğu değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- A4SD. (2022). Action For Sustainable Development: <https://action4sd.org/> adresinden alınmıştır
- Antony, B. ve Kaushik, A. (2010a). Social Action as a Method of Social Work. G. Thomas içinde, *Social Work Intervention with Communities and Institutions* (s. 286-302). New Delhi: Indira Gandhi National Open University.
- Antony, B. ve Kaushik, A. (2010b). Social Action in Relation to Community Work and Social Movement. G. Thomas içinde, *Social Work Intervention with Communities and Institutions* (s. 268-285). New Delhi: Indira Gandhi National Open University.
- Antony, B. ve Kaushik, A. (2010c). Strategies and Tactics Strategies and Tactics. G. Thomas içinde, *Social Work Intervention with Communities and Institutions* (s. 233-249). New Delhi: Indira Gandhi National Open University.
- CIVICUS. (2016, April 29). *A4SD Mission Statement*. ACTION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT A global civil society platform: <http://www.civicus.org/images/A4SDMissionStatementApril2016.pdf> adresinden alınmıştır
- ÇEDBİK. (2022). *Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği*. <https://cedbik.org/> adresinden alınmıştır
- Çevreci Enerji Derneği. (2022). *Hakkımızda*. <https://www.cevrecienerji.org/hakkimizda/> adresinden alınmıştır
- DKM. (2020). *Çalışmalarımız*. Doğa Koruma Merkezi: <https://dkm.org.tr/Calisma/5e790877448e0f1bfcf4f9f9> adresinden alınmıştır

- DOÇEV. (2020). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Aktif Sivil Toplum*. https://www.docev.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/DOCEV-SURDURULEBILIR_KALKINMA_ICIN_AKTIF_SIVIL_TOPLUM_PROJESI.pdf adresinden alınmıştır
- Dwivedi, R. (2020). *Social Action*. University of Lucknow: https://www.lkouniv.ac.in/site/writereaddata/siteContent/202004021930364692RAKESH_DWIVEDI_SOCIAL_ACTION.pdf adresinden alınmıştır
- Ekoyapı Dergisi. (2021). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin STK'lar Projesi*. <https://www.ekoyapidergisi.org/surdurulebilir-kalkinma-icin-stk-lar-projesi> adresinden alınmıştır
- Foley, G. (1999). *Learning in social action: A contribution to understanding informal education*. London: Zed Books.
- Global Compact Network Türkiye. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. <https://www.globalcompactturkiye.org/surdurulebilir-kalkinma-amaclari/> adresinden alınmıştır
- Guide 2 Social Work. (2021). *Social Action*. <https://guide2socialwork.com/social-action/> adresinden alınmıştır
- Hardt, M. ve Negri, A. (2004). *Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karakaya, C. (2021). Sosyal Hizmette Sosyal Eylem Yaklaşımının Kullanılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1487-1508.
- Lees, R. (1972). *Politics and Social Work*. London: Routledge.
- Misra, P. (1994). *Social Work – Philosophy and Methods*. New Delhi: Inter India Publications.
- Mohinuddin, M. (2018). *Social Action in Social Work*. SWEducareBD: <https://www.sweducarebd.com/2018/04/social-action-in-social-work.html> adresinden alınmıştır
- Rabinowitz, P. (2016). *Social Action*. 2022 tarihinde Community Tool Box: <https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/assessment/promotion-strategies/systems-advocacy-and-community-organizing/main> adresinden alındı
- Richmond, M. (1922). *What Is Social Case Work? An Introductory Description*.
- Sayılan, F. (2009). Jack Mezirow ve Dönüştürücü Öğrenme Kuramı. A. Yıldız ve M. Uysal içinde, *Yetişkin Eğitimi* (s. 161-175). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Siddiqui, H. (1984). *Social Work and Social Action: A Development Perspective*. New Delhi: Harnam Publications.
- Singh, S. (1986). *Social Action in Horizons of Social Work*. (S. Singh, & K. Soodan, Dü)
- Sivil Toplum Diyalogu. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Sivil Toplum Diyalogu (SCSD-SD)*. https://siviltoplumdiyalogu.org/wp-content/uploads/2019/10/csd_katalog_004.pdf adresinden alınmıştır
- SÜRKALGİRDER. (2021). *Çalışmalarımız*. Sürdürülebilir Kalkınma ve Girişimcilik Derneği: <https://www.surkalgirder.org/calismalarimiz/> adresinden alınmıştır
- TEMA Vakfı. (2022). *Kuruluş Öykümüz*. <https://www.tema.org.tr/hakimizda/kurumsal/kurulus-oykumuz> adresinden alınmıştır
- Turner, C. (1958). The structure of social work practice and social action. *Australian Journal of Social Work*, 11(1), 3-10.

- Türkmen, N. (2011). *Sosyal Eylem İçinde Öğrenme: Tekel Direnişi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2022). *Sustainable Development Goals*. <https://sdgs.un.org/goals> adresinden alınmıştır
- UNESCO. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri İhtisas Komitesi*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi> adresinden alınmıştır
- WWF. (2017). *WWF-Dünya Doğayı Koruma Vakfı*. <https://www.wwf.org.tr/hikayemiz/tarihcemiz/> adresinden alınmıştır
- YAŞAD. (2022). *Projeler*. Yaşam Alanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği: <http://www.yasad.gen.tr/projeler/> adresinden alınmıştır

BÖLÜM 2

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİYLE YAŞAM KALİTESİ YAKLAŞIMI

Miraç ŞİRİN

Giresun Üniversitesi
Alucra Turan Bulutcu MYO
Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü
ORCID: 0000-0001-8824-0161
Mail: mirac.sirin@giresun.edu.tr

Giriş

Yaşam kalitesi kavramı, Long (1960) tarafından yayınlanan “On the Quantity and Quality of Life” adlı makalede ilk kez geçmektedir. Yaşam kalitesi, insan hakları ile alakalı gerçekleşen gelişmelerle beraber, bütün politik kararların verilmesinde belirleyici bir unsur haline gelmiş, toplumların bir şekilde ulaşmayı hedeflediği evrensel bir amaç olmuştur. Maslow (1970)’un ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi söz konusu durumu açıklar niteliktedir. Bahse konu teoriye istinaden insan ihtiyaçları önceliklerine göre beş başlık altında ele alınmaktadır:

- Fiziksel ihtiyaçlar (barınma, içecek, yiyecek...)
- Güvenlik ihtiyaçları (sağlık, koruma altında olma, emniyet...)
- Sosyal ihtiyaçlar (sevgi, bir topluluğa ait olma duygusu...)
- Saygı görme ihtiyacı (sosyal statü, toplumda değer görme)
- İdealleri/fikirleri/kişisel ilgileri ortaya koyma ihtiyaçları (kişisel hedefleri gerçekleştirme, kişisel yaşamın zenginleştirilmesi, kendini geliştirme ve benzeri).

Maslow'un teorisi, bireyin yaşamının bütün dönemlerinde karşılaşılmasına ihtiyaç bulunan ana ihtiyaçları ortaya koyarken yaşam kalitesi, bunların kalitesi (nitelik) ile beraber kantitesinin (nicelik) de önemi üzerinde durmaktadır. Örneğin, hayatın uzunluğundansa kalitesi, kazancın iyi olmasındansa bireyi doyuma ulaştırıp ulaştırmaması vb. üzerinde durmaktadır. Keza kalite, bir bilinçlenme periyodudur ve bütün yaşam boyunca daima elde edilmesi arzulan mükemmellik düzeyidir (Torlak ve Yavuzçehre, 2008).

Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesinin halihazırda bütün bilimler adına kabul edilen ortak bir tanımlaması yoktur (Bilir vd., 2005). Fakat insan ve onun öznel değerlendirme sistemi bütün tanımlardaki ortak nokta durumundadır. Yaşam kalitesi dünya sağlık örgütü tarafından, "bireyin kendi çıkar, standart, beklenti ve amaçlarına göre bir değer ve kültür sisteminde yaşamını algılaması" şeklinde ifade edilmiştir. Burada önemli husus, yaşam kalitesi ile ilgili hedeflere erişme adına temel durumundaki standartların, harici olarak empoze edilmemesi, bireyin yaşamını tamamıyla kendisinin değerlendirmesi ve bu değerlendirmenin devam ettirilebilir nitelikte olmasıdır (Top, Özden ve Sevim, 2003; Bilir vd., 2005).

Araştırmacıların her biri yaşam kalitesini kendi araştırma konusuna paralel doğrultuda açıklamaya gayret ettiğinden pek çok yaşam kalitesi tanımı olduğu gibi, pek çok değişik yaşam kalitesi yaklaşımı da gündeme gelmiştir. Gerçekleştirilen çalışmalarda yaşam kalitesine ilişkin göstergeler çoğunlukla sübjektif ve objektif göstergeler şeklinde iki boyut altında ele alınmıştır. Maddi olanaklar ve fiziksel iyilik hali yaşam kalitesine ilişkin objektif göstergelerdendir. Kişinin öz bakımını ve yaşamını devam ettirebilmesi ve fiziksel anlamda sağlıklı olması objektif göstergeler arasındadır. Bununla birlikte bireyin aile durumu, ikamet yeri, barınma koşulları, ekonomik durumu benzeri değişkenler de objektif göstergelerdendir. Sübjektif göstergeler ise daha ziyade yaşamdan elde edilen doyumla bağlantılıdır. Bireyin kendi yaşamını olumlu bulması, değerlendirmesi önem arz etmektedir. Yaşam kalitesi bu yönüyle bireyin değerlendirdiği sübjektif bir sonuç veya doyumdur (Tüzün ve Eker 2003).

Yaşam kalitesi ile alakalı olarak ortaya konan tanımlamalar çoğunlukla “bireyin yaşamına ilişkin subjektif algısı” etrafında şekillense de yaşam kalitesi, subjektif ve objektif şeklinde iki farklı açıdan ele alınmaktadır (Aydiner Boylu, 2007). Yaşanılan konutun durumu, sağlık, meslek, eğitim, gelir vb. objektif göstergeler olarak ifade edilirken bireyin elindeki imkânlardan dolayı duyduğu doyum/tatmin ise yaşam kalitesine ilişkin öznel göstergeler olarak belirtilebilir (Veenhoven, 1996; Malkina-Pykh, 2001; Torlak ve Yavuzçehre, 2008).

Bazı araştırmacılara göre objektif göstergelerin (Kaya vd., 2011), bazılarına göre ise subjektif göstergelerin daha büyük önem arz ettiği öne sürülse de (Aksungur, 2009) objektif ve subjektif göstergeler için evrensel bir sistem ya da standart bulunmamaktadır (Demirkaya, 2010). Fakat konuyla alakalı olarak gerçekleştirilen çalışmalar göz önünde bulundurulurken yaşam kalitesi göstergeleri; boş zaman aktiviteleri, iş yaşamı, gelir, eğitim, yaşanılan konut ve özellikleri, sosyal destek, medeni durum, yaş, cinsiyet ve sağlık şeklinde tasnif edilebilir (Gössweiner vd., 2001; Torlak ve Yavuzçehre, 2008; Özmete, 2010).

Yaşam Kalitesi Yaklaşımları

Yaşam kalitesi ile alakalı yaklaşımlar: sağlığa bağlı yaşam kalitesi, ekolojik yaşam kalitesi, sosyal yaşam kalitesi, ekonomik yaşam kalitesi ve psikolojik yaşam kalitesi şeklinde beş alt başlıkta ele alınmaktadır (Oktik, 2004).

Psikolojik Yaşam Kalitesi: İlk kez 1961 senesinde Neurgarten'in kullandığı psikolojik yaşam kalitesi ile yaşam doyumu yakın bir ilişki içerisindedir. Kişinin arzu ve elde ettiklerinin kıyaslanması ile ortaya çıkarılan sonuç yaşam doyumu şeklinde ifade edilmektedir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak Oktik'in aktardığı tanımlar incelendiği zaman yaşam kalitesini, Andrews ve Withey (1974)'in bireysel doyum noktalarının, sosyal ilişkilerin ve bireylerin kesişimi, Weinstein ve Frankel (1974)'in bireyin yaşam doyumu, mutluluk kapasitesi ve yaşam kalitesi şeklinde tanımladığı göze çarpmaktadır (Akt: Oktik, 2004). Son yıllarda, yaşam kalitesinin sosyal bilimler, işletme, yönetim, davranış, çevre ve tıp benzeri disiplinlerce yakından izlenen bir alan olduğu belirtilmektedir (Sirgy vd., 2001). Yaşam kalitesine ilişkin olarak kültür, beslenme, çevre, eğitim,

sağlık, sosyal ve ekonomi benzeri pek çok alanda araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Bunların yanın sıra psikolojik yaşam kalitesinin üzerinde durulduğu “doyum” ve “tatmin” benzeri öznel göstergelere yoğunlaşan araştırmaların da gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır (Afşar, 2011).

Ekonomik Yaşam Kalitesi: 1929 senesinde yaşanan ekonomik kriz ve ikinci dünya savaşının ardından, yaşam kalitesi kavramı araştırmacılarca sık bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 1960’lı senelerde Amerika kıtasında bilhassa kalkınma ve refah alanında yaşam kalitesi kavramı yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanılmış ve bu kavramla beraber istihdam, kişi başına düşen milli gelir ve gayri safi milli hasıla benzeri göstergeler geleneksel ekonomi teorisinde yaşam kalitesi değişkenleri şeklinde kabul edilmeye başlanmıştır (Zhao vd., 2005).

Sosyal Yaşam Kalitesi: Sosyolog ve ekonomistler 1918 senesinden günümüze dek ailelerin yaşam koşulları hakkında araştırmalar yapmaktadırlar. Sosyal statü, yaşam seviyesi veya sosyo-ekonomik statü benzeri kavramların kullanılmasına karşın yaşam kalitesi kavramı kullanılmamıştır. Birçok bilim insanı gerçekleştirdikleri araştırmalarla yaşam kalitesinin ölçülmesine gayret etmişlerdir (Sirgy vd., 2001). Sosyal yaşam kalitesi kavramını ifade etme gayretleri esnasında yaşam kalitesinin sübjektif boyutunda kişinin kendini ait olduğu toplumsal çevrede ne şekilde hissettiğini; objektif boyutunda ise kaliteli boş zaman aktiviteleri, ikamet koşulları, ev, iş garantisi, ekonomik güvence ve eğitim benzeri hususların da göz önünde bulundurulmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Oktik, 2004).

Ekolojik Yaşam Kalitesi: Ekolojik yaşam kalitesi, çevre ve bireyin uyumu şeklinde tanımlanmakta ve bahsedilen uyumun çevre ve bireyin karşılıklı tepkileri ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Ekolojik yaşam kalitesine ilişkin olarak üç boyutlu bir taslak ortaya konulmuştur. Bahsedilen taslak çevre esasları ve birey etrafında şekillenmektedir. Komşu, aile, kent, şehir benzeri çevresel unsurlar bireyi çevreleyen birimler olarak sayılabilir. Bireyin korunması ve yaşamını devam ettirmesi maksadıyla çevre, birey ve gereksinimlerini karşılayan çevrenin birlikte etkileşimi ekolojik yaşam kalitesinin kavramsal üç boyutunu ortaya koymaktadır (Oktik, 2004).

Sağlığa Bağlı Yaşam Kalitesi: Sağlık kişinin hayat tarzı ve yaşamını sürdürdüğü çevre ile yakından bağlantılıdır. Kişinin yaşam boyunca davranışlarında ve yaşam tarzında gerçekleşen değişiklikler onun sağlık durumunda yeni boyutların meydana gelmesine zemin hazırlar. Bireyin bedenini az hareket ettirmesi, yaşadığı çevre veya spor yapmaması, kirlenme ve şehirleşmenin çoğalması, şehirselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal sorunlar, psikolojik gerginliğe yol açan etkenler ve kültürel çatışma, bireyin sağlık problemleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Zorba, 2014). Sağlığa bağlı yaşam kalitesi, işlevsellik ve sağlık şeklinde iki boyuttan meydana gelmektedir. Sağlığa bağlı yaşam kalitesinin 1970'lerden şu ana dek ve epidemiyolojik (toplumdaki sağlık, kaza ve hastalıkla alakalı durumların dağılımını, karşılaşılma yoğunluğunu ve bunlara etki eden belirteçler üzerinde yoğunlaşan bir tıp bilimidir) çalışmalarda ve klinik araştırmalarda faydalanılan önemli araçlardan biri olduğu ifade edilebilir (Perim, 2007). Sağlığa bağlı yaşam kalitesi üzerine araştırmalarını yoğunlaştıran araştırmacıların özellikle tedavi çıktılarını üzerinde durdukları gözlenmektedir. Ancak söz konusu tedavi çıktılarının ölçüm işlemlerinde birtakım çelişkiler bulunmaktadır. Sağlığa bağlı yaşam kalitesi ölçümleri günümüzde, sağlık alanında gerçekleştirilen müdahalelerin neticelerinin değerlendirilmesi şeklinde algılanmaktadır (Öksüz ve Malhan, 2005).

Aile Yaşam Kalitesi

Ailelerin mutluluk ve refahları ile toplumların mutluluk ve refahları doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla sağlıklı bir topluma ulaşmada ailelerin yaşam kalitelerinin artırılması doğrultusundaki her türlü gayret büyük önem arz etmektedir. Aile kişinin psikolojik ve fiziksel gereksinimlerinin giderildiği ilk kurum özelliğindedir. Ailenin kişinin gereksinimlerinin giderilmesine verdiği destek bireylerin hem sübjektif hem de objektif olarak toplumsal ve ailesel boyuttaki yaşam kalitesine etki etmektedir. Kişinin ailenin öteki fertleri ile hoş ve kaliteli zaman harcaması, ailenin problemlerini çözme adına etkin çözüm tavsiyeleri öne sürmesi, aile fertleri arasında destekleyici ve yakın ilişkiler kurması, ailenin fertlerine sağlık ve eğitim olanaklarından faydalanma şansı sunabilmesi ile konforlu ve güvenli bir ortamda yaşamını sürdürme ve benzeri olanak-

lar ailesel çaptaki yaşam kalitesi üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Aydiner-Boylu ve Terzioğlu, 2008).

Aile Yaşam Kalitesi kavramı, Yaşam Kalitesi kavramından türetilmiş ve toplum-politik psikolojik, sağlık ve son dönemlerde gelişimsel yetersizlik sahasında ön planda yer almaya başlayan bir başlık durumundadır (Bayat, 2005). “Aile Yaşam Kalitesi”, ailenin gereksinimlerini giderebildiği koşulları oluşturabilmesi, aile fertlerinin kendileri adına önem arz eden işlerle ilgilenebilmesi ve aile fertlerinin birlikte bir aile olarak yaşamaktan haz alması şeklinde ifade edilebilir (Turnbull, Turbiville ve Turnbull, 2000; Park vd., 2003). Bu doğrultuda “aile” kavramı kişinin kendisini ailenin bir bileşeni olarak gördüğü, fertlerin birbirlerine karşı destek, bakım ve koruma işlevi gerçekleştirdikleri bir yapı şeklinde algılanmaktadır. Aile yaşam kalitesi aşağıda ifade edilen dört temel ilkeyi ihtiva etmektedir (Park vd., 2002):

- Aile yaşam kalitesi kavramının ailenin kendi sübjektif algısı ile ilişkili olarak kalite kavramını tanımlama biçimine istinaden değişmesi,
- Aile yaşam kalitesi standartlarının zamana istinaden değişiklik göstermesi,
- Aile yaşam kalitesine ait alt boyutlarının birbiriyle etkileşimi ve bu etkileşimin daimi olması,
- Aile üyelerinin birbirlerini etkilemeleri.

Aile Yaşam Kalitesine Etki Eden Unsurlar

Aile yaşam kalitesine ilişkin çalışmaların ilgi alanının çoğunlukla gelişim engeli bulunan fertleri olan aileler olduğu göze çarpmaktadır. Bahse konu ailelerin yaşam kalitesi ile alakalı olarak gelişimsel yetersizliği olan bireye sağlanan destek, sağlık, aile ilişkileri, eğlence ve dinlenme fırsatları, toplumsal etki, meslek için hazırlanmaya verilen desteğin etkisi, finansal refah, mesleğin, aile üyelerinin birbirlerini desteklemesi benzeri boyutlar incelenmektedir (Hoffman, vd., 2006; Ajuwon ve Brown, 2012). Aile yaşam kalitesi konusu ile alakalı olarak bunlarla birlikte duygusal refah, ebeveyn sorumlulukları, fiziksel-materyal refah ve aile etkileşimi boyutları da değerlendirilmektedir (Özmete, 2010).

Yalnızca gelişimsel yetersizliği bulunan fertleri bulunan ailelerin değil diğer ailelerin de aile yaşam kalitesinin söz konusu değişkenlerden bir kısmına istinaden incelenmesinin ailelerin refah düzeyine ilişkin önemli bilgiler sağlayacağı değerlendirilmektedir. İş ve meslek sahibi olma, sağlık hizmetlerinden faydalanma, finansal refah benzeri noktalar ailelerin yaşam kalitesine etki eden önemli değişkenlerdir. Bu bakımdan ailelerin yaşam kaliteleri üzerinde sosyoekonomik statüden kaynaklanan farklılıkların anlamlı bir etkisinin bulunduğu öne sürülebilir. Toplumsal yaşamda sosyo-ekonomik statü farklılıklarının ciddi etkileri ve neticeleri söz konusudur. Alt sosyo-ekonomik statüdekilerin bebeklikten yaşlılığa dek hayat evrelerinde üst sosyoekonomik statüdekilere kıyasla daha fazla hasta olduğu ve daha az yaşadığı, depresyon seviyelerinin daha üst düzeyde olduğu, daha sık suç işlediği ve kazaya karıştığı saptanmıştır (Erkenekli vd., 2012). Bu doğrultuda ailelerinin yaşam kalitesi konusu incelenirken sosyo-ekonomik statülerinin de değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Kişinin psikolojik ve fiziksel gereksinimleri önce aile kurumunca giderilir. Ailenin bireyin gereksinimlerini yanıtlamaya yönelik desteği kişinin hem sübjektif hem de objektif biçimde toplumsal ve bireysel düzeydeki yaşam kalitesi algısı üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Kişinin aile fertleri ile beraber kaliteli ve zevkli zaman geçirmesi, ailenin problemlerine etkin çözüm önerileri ortaya koyması, aile fertlerinin birbirine yakınlığı ile ailede fertlere sunulan güvenlik, sağlık ve eğitim hizmetleri, aile yaşam kalitesine ilişkin belirleyici unsurlardır (Erkenekli vd., 2012).

Sosyo-ekonomik durum yaşam kalitesine etki eden en temel faktör olarak görülmektedir. Sosyo-ekonomik statü; ailelerin gereksinimlerini giderme düzeylerini belirlemekle birlikte genel yaşam tarzı koşulları, serbest zaman, konut, sosyal etkileşim, eğitim ve sağlık ile de direkt bağlantılıdır. Özellikle alt gelir grubundaki ailelerde gelir seviyesi, objektif yaşam göstergeleri bakımından geçekonda türündeki evlerde sağlıklı şartlarda yaşamlarını sürdürmeleri, evlerinin kiralık olması, insan hayatı adına önem arz eden birtakım eşyaların ve kolaylıkların bulunmayışı, sosyal güvencelerinin bulunmayışı, bir menkul değer ya da gayrimenkullerinin bulunmayışı; sübjektif yaşam göstergeleri bakımından ise ha-

yatlarından memnun olmamaları, içinde buldukları şartlardan ötürü mutsuz olmaları benzeri durumların meydana gelmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Jones ve Riseborough, 2002).

Türkiye ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Yaşam kalitesi; sağlık, ekonomi ve sanayi gibi birçok alanda incelenen ve araştırmacıların ilgisini çeken bir konudur. Yaşam kalitesine yönelik çeşitli faktörlerin etkileşimi ise 1960'larda başlayıp günümüze dek süre gelmiştir. Dünya genelinde özellikle sosyal bilimler ve tıp alanında birçok araştırmacı yaşam kalitesine yönelik çeşitli araştırmalar gerçekleştirmiştir (Gümüş, 2017). Aile bireylerinde sosyal ve ekonomik destek gibi çeşitli kavramların yaşam kalitesine etki ettiği bilinmektedir (Öksüz ve Malhan, 2005; Özata vd., 2006; Pashı, 2017). Aile kavramına yönelik yaşam kalitesinin incelendiği çalışmalar ise Türkiye'de yapılanlar ve yurt dışında yapılanlar olarak ele almak yerinde olacaktır.

Yaşam Kalitesi Hakkında Ülkemizde Yapılan Araştırmalar

Yaşam kalitesi çeşitli etkenler doğrultusunda olumlu veya olumsuz değişebilmektedir. Yapılan çalışmalarda yaşam kalitesinin farklı etkenlerde nasıl değiştiği birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Kol ve diğerlerine göre (2019) tarafından İzmir ilinde bir üniversitede yapılan çalışmada ailesi ile yaşayan öğrenciler ile ailesinden ayrı yaşayan öğrencilerin yaşam kalitesi ve ilgili faktörleri incelenmiştir. Araştırmada öğrencilerin yaşam kalitelerinin ekonomik gelirlerden etkilendiği ancak aile ile birlikte yaşama veya aileden ayrı yaşama (yurt, ev, vd.) gibi kavramlarda düşüğe olsa farklılık gösterdiği ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Ailelerde yaşam kalitesi ve çeşitli faktörlere yönelik bir diğer çalışmada Yıldız (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kayseri ilinde sosyal ve ekonomik desteklerden yararlanan ailelerin yaşam kalitesine yönelik çalışma 147 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ebeveynlerin birçoğunun herhangi bir işte çalışmadığı, ekonomik yetersizliğe bağlı olarak boşandıkları belirlenmiştir. Çalışmada katılımcıların ekonomik destek almaya başlamaları ile yaşam kalitelerinin arttığı, destek öncesinde geçkonduda yaşamının destek sonrasında azaldığı ve daha rahat oldu-

ğu düşünölen konutlara geçildiği görölmektedir. Ancak temel yaşam malzemeleri dışında herhangi bir alışverişin yapılmadığı veya nadiren yapıldığı, ekonomik yetersizlik sebebi ile baklagiller, tahıl, sebze ve meyve gibi ürünlerin diğer ürönlere oranla (süt ve süt ürünleri, et, vb.) daha fazla tükettikleri görölmüştür. Çalışmada tüm alt kavramlar incelendiğinde ise ekonomik destek almanın ailelerde yaşam kalitesine ekonomik ve sosyal açıdan pozitif yönde etki yaptığı ve yaşam kalitesini arttırdığı görölmüştür.

Yaşam kalitesi ile toplumda sosyo-ekonomik durumun ilişkili olduğu aşıkardır. Sosyo ekonomik olumsuzluklar yaşam kalitesinde olumlu artışı engelleyebilmektedir. Ancak yaşam kalitesi ekonomik faktörler ile birlikte farklı etkenlerden de etkilenebilmektedir. Örneğin Kaya ve arkadaşları (2018) tarafından İstanbul ilinde bir üniversite hastanesinde yapılan araştırmada kanserli hasta olan ailelerde yaşam kalitesi incelenmiştir. Çalışmaya dahil edilen hastaların %80,4'ü evli, %82,1'inin ailesi ile yaşadığı %69,6'sında ekonomik anlamda gelirlerinin giderlerini karşıladığı görölmüştür. Çalışmada ayrıca hasta ve ailesinin ekonomik gelir, çocuk sayısı, çocuk sahibi olma, sağlık ve çalışma durumu gibi faktörlerden de etkilendiği, bu kavramlara yönelik olumsuzlukların hasta ve ailelerde yaşam kalitesinde de olumsuz etki oluşturduğu belirlenmiştir.

Yılmaz ve Çağlayan (2016) tarafından yapılan çalışmada ise yaşlı bireylere yönelik yaşam kalitesi incelenmiştir. 2016 yılında Ankara ilinde bulunan, 65 yaş üzeri engeli bulunmayan ve akıl sağlığı yerinde olan 382 birey ile yapılan çalışmada sağlıklı yaşamın 65 yaş üzeri bireylerde yaşam kalitesi ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada 65 yaş üstü bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri %36,9'u liseden düşük düzeyde eğitim aldığı, %53,4'ünün önceki dönemlerde çalışmadığı, %80,4'ünün ev sahibi olmakla birlikte %67,8'inin ailesinin aylık gelirinin açlık sınırı (4,561 TL) altında olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca katılımcıların %24,6'sının son bir yılda ekonomik sebeplere bağlı olarak sağlık yardımı almayı erteledikleri; %71,2'sinde en az bir kronik hastalık olduğu; üniversite ve üzeri eğitime sahip olanlar, evli olanlar, daha önceki yıllarda bir işte çalışanlar, aylık aile geliri açlık sınırı (4,561 TL) üzerinde olanlar ve ev sahibi olanların yaşam kalitelerinin daha fazla olduğu bulguları yer al-

maktadır. Diğer bir ifade ile 65 yaş üzeri bireylerde sosyo demografik özelliklerinin yaşam kalitesine etkisi bulunduğu belirlenmiştir.

Türkiye’de aile kadın ve erkeğin evlenmesi ile oluşturduğu yapı olarak ifade edilebilir. Yaşam kalitesi birçok çalışmada sosyo-ekonomik faktörler ve sağlık kavramları doğrultusunda incelenmiştir. Ancak aile üyelerinin yaşam kalitesini birbirilerinin davranışlarının da etkilediğine yönelik çalışmalar mevcuttur. Kıvrak ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışma bu araştırmalardan birisidir. Kars ilinde 410 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada;

- Kadınların eğitim süresi ortalamalarının erkeklerin eğitim süreleri ortalamalarından daha düşük olduğu,
- Erkeklerde tarafından uygulanan şiddetler arasında fiziksel-duygusal ihmal ve cinsel kötüye kullanım gibi türlerin görüldüğü,
- Kadınların %89,3’ünün eşinden şiddet gördüğü ve buna bağlı olarak meydana gelen depresyonun kadınlarda yaşam kalitesini etkileyen faktör olduğu görülmüştür.

Çalışmada ayrıca eş şiddetine bağlı olarak ortaya çıkan aile içi şiddetin yaşam kalitelerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Hacettepe ve Gazi Üniversiteleri araştırmacıları ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014) tarafından yapılan araştırmada ise sosyal ve ekonomik destek alan aile ve çocuklara yönelik yaşam kalitesi değişimleri incelenmiştir. Türkiye genelinde 2014 yılı itibari ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (6a ve 6b) kapsamında destek alan çocuklardan 2351 katılım ile gerçekleştirilen araştırmada çocuklar ve aileleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında ekonomik destek alan ailede çocukların okul yaşamına olumlu etkide bulunduğu, aile ve çocukta genel olarak yaşam kalitelerinde artış görüldüğü belirlenmiştir.

Bireylerin sosyo-ekonomik etkenlere göre yaşam kalitelerinin etkilendiği birçok araştırmada ortaya konulmuştur. Bu faktörlerden farklı olarak Mevlana Kalkınma Ajansı (2012) tarafından 2869 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada Konya’daki ailelerin yaşam kaliteleri ile ailelerdeki (göçmen, yerli vb.) değişimler incelenmiştir. Bu araştırmaya göre Konya iline gelen ailelerde;

- Göç ile gelenlerde %64,68'inin, yerleşik yaşamdakilerin %60,69'unun ve genel olarak ailelerin %62,35'inin aylık gelirinin yoksulluk sınırının üzerinde olduğu,
- Tayin ile gelenlerin aylık gelirlerinin diğer nedenlerle gelen aileler ile yerli ailelere oranla daha yüksek ekonomik geliri olduğu,
- Yerli ailelerin yaşam kalitesi algılarının göç veya tayinle gelen ailelere oranla daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Aile ve bireylere yapılacak destekler yaşam kalitelerine etkide bulunabilmektedir. Sosyal ve ekonomik dengenin bozulduğu, sağlık sorunlarının görüldüğü aile üyelerinde yaşam kalitelerinin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Ayrıca sosyal desteğin hastalarda yaşam kalitesinin olumlu etkilendiği bilinmektedir (Turan ve Gürel, 2013). Örneğin Bektaş ve Akdemir (2005) tarafından Antalya ilinde kanser tanısı alan 120 birey ile yapılan çalışmada bireylerin sağlık tedavileri (ameliyat, kemoterapi, vb.) ile diğer desteklerin yaşam kalitesine etkisi incelenmiştir. Bu çalışmaya göre kanser tedavisi gören bireyler ile ailelerinin sosyal ve ekonomik durumun ve yaşam kalitelerinin olumsuz etkilendiği belirlenmiştir.

Yaşam Kalitesi ile İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Ekonomik yetersizlik bireylerde yaşam kalitelerine olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Öyle ki ekonomik yetersizlik yoksulluk düzeyine geldiği zaman bireyler yanı sıra ülkeler adına da sorun teşkil edebilmektedir. Tamsaha ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada bu duruma yönelik farklı tespitlerde bulunulmuştur. Endonezya'da üç farklı bölgede yaşayan düşük gelirli ailelerin yaşam kaliteleri üzerine incelemeler yapılan çalışmada nitel araştırma yaklaşımı uygulanmıştır. Çalışmada Endonezya hükümeti tarafından görevlendirilen refakatçiler eşliğinde üç bölge ve ailelere yönelik ekonomik bilgiler ve yaşam biçimlerinin belirtildiği araştırma ailelerin yaşam kalitelerini yükseltebilecek etkenler olmasına karşın düşük ekonomik gelire sahip ailelerde kadınların daha fazla sorun yaşadığı ve ailelerin yaşam kalitelerinin olumsuz etkilendiği görülmüştür.

Toplumlar sosyo ekonomik düzeylerine göre yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Olmo, Sanchez ve Murillo (2020) tarafından yapılan

çalışmada bu durum somut biçimde görülmektedir. Kolombiya'da gerçekleştirilen ve 8884 kişinin katıldığı çalışmada şehirlerin sosyo ekonomik yönden 1-6 arasında ayrıldığı, en düşük grubun 1 ve en iyi grubun 6 ile numaralandırdığı, konutların oturanlara ve bölgelerin sosyo ekonomik özelliklerine göre gruplandığını ve kendi arasında değişiklik gösterdiğini belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca;

- Yaşam kalitesi algısı değerinin tabaka 4'te, en düşük yaşam kalitesi algısının ise tabaka 1'de olduğu,
- Vatandaşların yaşam kalitesi algılarının %35.9'unun çok kötü-kötü olduğu
- Yaşam kalitesi algılarının tabakalarda düşükten yükseğe doğru: 1, 2, 6, 3, 5, 4.
- Tabaka 6 sosyo-ekonomik olarak en gelişmiş üst seviye şehirken yaşam kalitesi algısının düşük çıkmasının bölgede meydana gelen saldırı, cinayet ve hırsızlık gibi vakalarından kaynaklandığı,
- Yaşam kalitesinin artması ile tabakalarda tüketim alışkanlıklarının da arttığı,
- En yüksek yaşam kalitesi algısının tabaka 4'te olmasının sosyo ekonomik gelirden farklı olarak cinayet oranlarının düşük olmasından kaynaklandığı,
- Tabaka 1 ve 2'nin düşük yaşam kalitesi algılarının ise sosyo-ekonomik durumlarına ek olarak depresif özelliklerinde görülmesinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Koltuniuk ve diğerleri (2019) tarafından yapılan çalışmada Polonya'da serebral palsy tanısı alan 100 çocuğun aile üyeleri ile görüşülmüş ve çocuklar ile ailelerin yaşam kaliteleri incelenmiştir. Bu çalışmaya göre;

- Çocuklarda genç olanlarına diğer yaştaakilere oranla yaşam kalitelerinin daha yüksek düzeyde olduğu,
- Çocuklarda en düşük yaşam kalitesi algılarının günlük faaliyetler, okul aktiviteleri ve fiziksel aktivitelerde görüldüğü,
- Serebral palsy tanısı alan çocukların sağlıklı çocuklara oranla daha düşük düzeyde yaşam kalitelerinin olduğu,
- Aile üyelerinin günlük faaliyetlerinin çocukların yaş ve ikamet yerleri ile ebeveyn eğitim seviyelerinden etkilendiği,

- Ebeveynler arasında erkeklerde, şehirde yaşayanlarda ve mesleki eğitim alan bireylerin diğerlerine oranla daha fazla yaşam kalitesi puanına sahip olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Bireylerin yaşam kalitelerine yönelik bir diğer çalışmada Suarez ve diğerleri (2019) İspanya'da birinci basamak sağlık kurumlarından kanser tanısı alan ve tedavi sonrası bu hastalıktan kurtulan 100 katılımcının yaşam kalitesi incelenmiştir. Sosyo-demografik değişkenlerin de incelendiği çalışmada akciğer ve kolon kanseri teşhisi alan ve iyileşen bireylerle ilgili olarak;

- %72'sinin kadın ve %28'inin erkek, %61'i evli, %77 çalışmamakta,
- Ailelerin %36'sının hastalığa bağlı olarak işini kaybettiği ve ekonomik zarara uğradığı,
- Ailelerin %56'sının kanser tanısına bağlı olarak yaşamlarının olumsuz yönde değiştiğini,
- Ailelerin %28'inin hastalığa bağlı olarak sosyo-ekonomik anlamda olumsuz değişime uğradığı,
- Tedavi ve taburcu edilen 100 bireyin %75'inin kendisini tedavi edilmiş kabul ettiği, %25'inin tedavi edildiğini düşünmediğini,
- Tedavi edilen bireylerin %64'ünün yaşam kalitesine yönelik algılarının iyi veya çok iyi olarak algıladıkları belirlenmiştir.

Jepson, Stadler ve Spencer (2019) tarafından yapılan araştırmada bireylerin çeşitli etkinlikler ile yaşam kalitelerinin nasıl değiştiği incelenmiştir. İngiltere'de farklı ailelerden 303 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada ekonomik gelir, turistik geziler, festival, karnaval, konser, spor gibi sosyal etkinliklerin ailelerin yaşam kalitelerini arttırdığı belirlenmiştir.

Internations (2019) tarafından yapılan araştırma ise yabancı ülke vatanında yaşayan bireylerin yaşam kalitelerinin hangi ülkelerde daha yüksek düzeyde olduğuna yönelik incelemelerde bulunulmuştur. Bu araştırmaya göre yabancı bireylerin gideceği ülkelere göre yaşam kalite algısının;

- En yüksek değerinin sırası ile Portekiz, İspanya ve Tayvan'da olduğu,
- En düşük değerinin ise Nijerya, Kuveyt ve Hindistan'da olduğu belirlenmiştir.

Yurtdışında yapılan çalışmalardan biri de Özmete (2010) tarafından Londra'da gerçekleştirilen bir çalışmadır. Bir yabancı dil okulunda İngi-

lizce öğrenme adına katılım gösteren beşten fazla yabancı ülkeden gelen 108 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada aile yaşam kalitesi dinamikleri (sosyal, duygusal vb.) incelenmiştir. Çalışmaya göre aile üyeleri, tıbbi ile dışarıdan alınabilecek tüm bakım ve desteklerin aile üyelerinin yaşam kalitelerini arttırdığı belirlenmiştir.

Dünya genelinde ülkelerde bireylerin yaşam kalitelerine yönelik çeşitli araştırmalar yer almaktadır. Bu araştırmalar farklı yıllarda ortaya konulmakla birlikte ülkelerdeki yaşam kaliteleri her dönem farklılık gösterdiği görülmektedir. Daha somut bir ifade ile;

- The Economist tarafından (2005) yapılan çalışmada bireylerin yaşam kalitesi algısının büyükten küçüğe doğru sıralamasında en yüksek algının İrlanda, İsviçre ve Norveç'te olduğu, Türkiye'nin orta sıralarda yer alarak 111 ülkenin incelendiği çalışmada 52. sırada olduğu, listenin son üç ülkesinin ise Tanzanya, Haiti ve Zimbabve olduğu,
- Gukalova ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmada ise Rusya ve Ukrayna'da bireylerin yaşam kaliteleri ile sosyo-ekonomik kalkınma incelenmiştir. Çalışmada Ukrayna'daki bireylerin Rusya'dakilere oranlar daha düşük yaşam kalitelerinin olduğu ancak eyaletler bazında bu durumun tam tersinin de olduğu, sosyo-ekonomik kalkınmanın yaşam kalitesini arttırması, coğrafi konum, yüz ölçümü, nüfus gibi etkenlerin yaşam kalitesinin farklılaşmasına etkide bulunduğ,ü,
- Reaney (2017) tarafından yapılan incelemede ülkelere göre insanların yaşam kalitesi algılarının en yüksek ülkelerinin sırası ile Norveç, Danimarka ve İzlanda'da olduğu, en düşük algıların ise Tanzanya, Burundi ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yaşam kalitesi kavramı insanların hayatını doğrudan etkileyen bir kavram olması açısından çok önemlidir. Yaşam kalitesi kavramına etkide bulunan birçok etmenin bulunduğu anlaşılmış olup, dünya genelinde bu etmenlerin değerlendirilmesi için birçok bilimsel çalışma yapılmıştır.

Bu noktada ekonomik yetersizliklerin çok önemli bir rol oynadığı görülmekte olup, toplumların sürdürülebilir ekonomik kalkınmadan aldıkları payın artmasının aile yaşam kalitesini olumlu ölçüde etkilediği görülmüştür. Ailelerle yapılan çalışmalarda ülkemizde ekonomik destek alan ailelerin aile yaşam kalitesinin olumlu yönde etkilendiği, hatta ekonomik yoksunluk çeken ailelerin aile yaşam kalitesinin sağlık anlamında da olumsuz yönde etkilendiği, dünya üzerinde de sosyal refah oranı yüksek, sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya sahip, yaşam şartları olarak diğer ülkelere kıyasla elverişli durumda bulunan ülkelerin (özellikle Avrupa ülkeleri) diğer ülkelere kıyasla aile yaşam kalitelerinin daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun ötesinde yapılan araştırmalarda ekonomik duruma ek olarak yapılabilen çeşitli sosyal, kültürel faaliyetlerin de aile yaşam kalitesini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Söz konusu bilimsel çalışmalardan yola çıkılarak aile yaşam kalitesini etkilemek için dünya üzerinde birçok çalışma yapılmasının gerekliliği ortadadır. Özellikle toplumların sürdürülebilir ekonomik kalkınma bağlamında gelişmesinin aile yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen başlıca etmen olacağı hesaba katıldığında önceliğin ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi olması gerektiği, söz konusu politikalar ve çalışmalar sonuç verdiğinde bu durumun sosyal hayata olumlu etkisinin görülmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu doğrultuda hükümetlerin dünya genelinde insanlar ve ihtiyaçları doğrultusunda net bir çalışma yapması gerektiği, söz konusu çalışmada ortaya çıkacak olan ihtiyaç analizi sonucunda bir program hazırlanması gerektiği, ekonomik kalkınma programlarının ekonomik sayısal verilerin ötesinde insan ihtiyaçları noktasında da gerçekçi, vizyoner ve insan haklarını önceleyen bir anlayışla hazırlanması bu noktada programların işlevsel bir rol üstlenmesini sağlayacaktır. Buna ek olarak yaşam kalitesinin de ötesinde insan ve hak ettiği değeri görmesini sağlayacak olan anlayış, programların da ötesinde bir zihniyet olarak evren üzerinde hakim olmalıdır. Söz konusu noktada uluslararası anlaşmaların da bir çözüm olarak seçenek olabileceği mutlaka değerlendirilmeli, dünya bu konuda standart bir asgari düzey belirleyebilmeli, uluslararası fonların kullanımı sağlanabilmelidir. Doğru bir planlamayla sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ve dolayısıyla dünya genelinde yaşam kalitesinde artışın sağlanması ütopya değildir.

Kaynaklar

- Afşar Taşdemir, S. (2011). *Çalışma Yaşam Kalitesinin Örgütsel Bağlılık Düzeyi Üzerindeki Etkisi: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Çalışan Akademisyenler Üzerine Nicel Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ajuwon, P. M. & Brown, I. (2012). Family quality of life in Nigeria. *Journal of Intellectual Disability Research*, (56),1,61-70.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2014), Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi: Araştırma Sonuç Raporu, Proje Koordinatörü Mehmet Mehmet Taşpınar, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aydiner Boylu, A. (2007). *Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Bayat, M., (2005). How Family Members' Perceptions of Influences and Causes of Autism May Predict Assessment of Their Family Quality of Life. Unpublished Doctoral Dissertation. Loyola University Chicago. IL.
- Bilir, N., Özcebe, H., Vazioğlu, S. A., Aslan, D., Subaşı, N. Ve Telatar, T. G. (2005). Van İlinde 15 Yaş Üzeri Erkeklerde SF-36 ile Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi, *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 25, 663-668.
- Erkenekli, M., Uzun, Z., & Gümüş, Ö. D. (2012). Sosyoekonomik Statü ve Sosyal Değerler İlişkinine Yönelik Bir İnceleme. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 11(2), 125-147.
- Gössweiner, V., Pfeiffer, C. ve Richter, R. (2001). Quality of Life and Social Quality, Working Paper 12, Austrian Institute for Family Studies.
- Gukalova I.V., Lisocsky S.A., Marunia E.A. Misevich K.N., Rudenko L.G. And Ryashchenko S.V. (2009), The quality of life in Ukraine and in Russia as a factor of socio-economic development, *Geography and Natural Resources*, 30 (3), pp. 300-305, <https://doi.org/10.1016/j.gnr.2009.09.016> (12.07.2022)
- Gümüş, S. (2017), *Hizmet Pazarlaması*, 1. Baskı, Hiper Yayınları, İstanbul.
- Hoffman, L., Marquis, J., Poston, D., Summers, J. A., & Turnbull, A. (2006). Assessing family outcomes: Psychometric evaluation of the beach center family quality of life scale. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 1069-1083.
- INTERNATIONS (2019), Quality of Life - There's a Country for Every Expat, Expat Insider 2019: The World Through Expat Eyes, <https://www.internations.org/expat-insider/2019/quality-of-life-index-39831> (08.04.2020)
- Jepson, A., Stadler R. And Spencer, N. (2019), Making positive family memories together and improving quality-of-life through thick sociality and bonding at local community festivals and events, *Tourism Management*, 75, pp. 34-50, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.05.001> (08.08.2022)
- Jones, A., & Riseborough, M. (2002). Comparing quality of life research-International lessons. Center of Urban & Regional Studies, School of Public Policy, University of Birmingham. UK.
- Kaya, N., Bolol, N., Ülgen, S., İşçi, Ç., Özen, S. ve Akgün, G. (2018), Kanserli Bireyin Bakımından Sorumlu Yakınlarının Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Faktörler, *Clinical and Experimental Health Sciences*, 8 (1), ss. 25-35

- Kol, N., Altıntaş, Ş., Kırpık, B., Emre, R., Koca, B. ve Aygün S. (2019), Ailesi ile Yaşayan ve Ailesinden Ayrı Yaşayan Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü Öğrencilerinde Yaşam Kalitesi, Depresyon, Anksiyete ve Stresin Karşılaştırılması, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4 (3), ss. 105-109
- Long, Ph. (1960). On the Quantity and Quality of Life, *Medieval Times*, 88, 613-619.
- Malkina-Pykh, I. G. (2001). Rhythmic Movement Psychotherapy, St Petersburg: INENCO Center of RAS.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*, New York: Longman.
- Mevlana Kalkınma Ajansı (2012), Yaşam Kalitesi Temelinde Toplumsal Şiddet, Göç ve Yoksulluğun İncelenmesi, Kalkınma Bakanlığı, Konya İl Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı, Proje Yürütücüsü: Ercan Yılmaz, Konya.
- Oktik, N. (2004). Huzurevinde Yaşam ve Yaşam Kalitesi: Muğla Örneği. (1. Basım). Muğla: Muğla Üniversitesi Rektörlük Yayınları.
- Olmo, J., Chica, S. A., Ve Murillo, F. H. S. (2020), Assessing Colombia's policy of socio-economic stratification: An intra-city study of self-reported quality of life, *Cities*, 97, pp. 1-12, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102560> (08.04.2021)
- Öksüz, E. Ve Malhan, S. (2005), Sağlığa Bağlı Yaşam Kalitesi Kalimetri, Başkent Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Özata, M., Kırhoğlu, M., & Kalaycı-Kırhoğlu, H. İ. (2016). Sosyal ve ekonomik destek alan ailelerin sağlık durumlarının araştırılması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (47), 173-190.
- Özmete, E. (2010). Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile İletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel/Materyal Refahın Algılanması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 455-465.
- Park, J., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A., Poston, D., Mannan, H., Wang, M., & Nelson, L. (2003) Assessing the family quality of life as the service outcome. *Journal of Intellectual Disability Research* 47, 467-84.
- Paslı, C. (2017) Ailede Huzur İçin 9 (dokuz) "S", 3. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Perim, A. (2007). *Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde Çalışan Hemşirelerin Kaliteli Yaşam Algısının Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Reaney, P. (2017), Why Norway is now the world's happiest country, *World Economic Forum*, 20 March, <https://www.weforum.org/agenda/2017/03/why-norway-is-now-the-worlds-happiest-country/> (10.05.2020)
- Sirgy, M. J., Efraty, D., S., P. and LEE, D. (2001). A New Measure of Quality of Work Life (Qwl) Based on Need Satisfaction and Spillover Theories. *Social Indicators Research*, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 55, 241-302.
- Suarez, B. G., Molina A., Mosquera J., Martinez A., Lado M., Forjan M., R. Liste, C. Reberdo, I. Gomez-Randulfe, P. Cordeiro, O. Coroas And Deben M. (2019), CN64 - Socio-demographic characteristics and quality of life analysis of cancer survivors followed at a primary care center, *Annals of Oncology*, 30 (supp. 5), pp 834-840, <https://doi.org/10.1093/annonc/mdz275.019> (15.03.2021)
- Tamsaha, H., Poli, W.I.M., Ilyas G. B. M., And Nurung, J. (2020), Women in low income families and their quality of life: A study with a grounded research approach in

- South Sulawesi, *Enfermería Clínica*, 30 (Supp. 2), ppç 378-381, <https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2019.07.122> (14.09.2021)
- THE ECONOMİST (2005), The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index, The World in 2005, pp. 1-5, https://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf (08.04.2021)
- Top, M. Ş., Özden, S. Y. Ve Sevim, M. E. (2003). Psikiyatride Yaşam Kalitesi, *Düşünen Adam*, 16(1), 18-23.
- Torlak, S. E. ve Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (2), 23-44.
- Turan, E. ve Gürel, M. S. (2013), *Dermatolojide Aile Yaşam Kalitesi ve Aile Etki Ölçekleri*, *Türk J Dermatol*, 6, ss. 28-31
- Turnbull, A.P., Turbiville, V., & Turnbull, H.R. (2000). Evolution of family-professional partnership models: Collective empowerment as the model for the early 21st century. In J.P. Shonkoff & S.L. Meisels (Eds.), *The Handbook of Early Childhood Intervention* (2nd ed.; pp. 620-650). New York, NY: Cambridge University Press.
- Tüzün, H.E. ve Eker, L. (2003). Sağlık değerlendirme ölçütleri ve yaşam kalitesi. *Sağlık ve Toplum*, 13, 3-7.
- Veenhoven, R. (1996). Developments in Satisfaction Research, *Social Indicators Research*, 37, 1-46.
- Yaldız, Ü. (2019), *Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmet Modelinden Faydalanan Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Değerlendirilmesi: Kayseri İli Örneği*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yılmaz, F. ve Çağlayan, Ç. (2016), Yaşlılarda Sağlıklı Yaşam Tarzının Yaşam Kalitesi Üzerine Etkileri, *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, 20 (4), ss. 129-140.
- Zhao, B., Heath, C. J. and Forgue R.E. (2005). Quality of Life and Use of Human Services among Households. *Consumer Interest Annual*, 51, 83-106.
- Zorba, E. (2014). Yaşam Kalitesi ve Fiziksel Aktivite. 10Th. International Sports Sciences Congress, 82-85.

BÖLÜM 3

EKOLOJİK KRİZLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Selin KOÇAK

Başkent Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID: 0000-0002-9876-1945

Mail: selinkocak@baskent.edu.tr

Ekolojik Krizler ve Nedenleri

Toplumlar yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, baskı ve ayrımcılık gibi farklı sorun alanları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlara ek olarak son yıllarda ekolojik krizler ekolojik, toplumsal ve ekonomik yaşam üzerindeki olumsuz etkileri ile üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri haline gelmiştir. Ekolojik krizler toplumsal ve ekonomik yaşamdaki etkilerinin yanı sıra kavram olarak da geniş ve karmaşık bir alan olarak görülmektedir.

Ekolojik krizlerle birlikte çevre, doğa, fiziksel ve yapay çevre gibi terimler birbirinin yerine kullanılabilir. Bu kavramlar birbiriyle ilişkili olmasına rağmen kapsamaları bakımından farklılaşmaktadır. Ekoloji; canlıların çevreleriyle etkileşimlerini, yaşamlarını sürdürmelerini incelemektedir. Ekoloji terimi insan ve diğer canlı organizmaları kapsamaktadır. Çevre ise bireylerin, toplumun biyolojik, toplumsal, kültürel yaşamını etkileyecek unsurlardan oluşmaktadır (Görmez, 2020). Çevre kavramı ekolojiye göre daha çok insanlar ve yaşamlarını etkileyen un-

surlar üzerinde durmaktadır. Ekoloji kavramı ise insanlar dışında diğer canlı türleri ve sistemler ile ilgilenmekte ve sistemler arasındaki bütüncül ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu nedenle çalışmada ekoloji kavramı kullanılmıştır.

Ekoloji kavramı ekosistemdeki tüm canlıları kapsadığı gibi ekolojik krizler de birden fazla şekilde ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınma, iklim krizi, sel, deprem, orman yangınları günümüzde deneyimlediğimiz başlıca ekolojik sorunlar arasında yer almaktadır. Bu ekolojik sorunların oluşmasına birden fazla faktör neden olmaktadır. Ekolojik krizlerin nedenleri özetle şu şekilde ifade edilebilir (Çoban, 2020):

- Sanayileşme
- Kentleşme
- Endüstriyel atıkların kontrol edilememesi
- Doğal kaynakların tahrip edilmesi
- Ekolojik dengenin bozulması

Yukarıda da ifade edildiği ekolojik krizlerin nedenleri doğal kaynakların sömürülmesi, çevrenin tahrip edilmesi, doğal dengenin bozulması gibi birden fazla etkene bağlıdır. Ekolojik krizlerin nedenleri çeşitli olmakla birlikte özellikle sanayileşme ekolojik krizleri hızlandıran bir etken olarak görülmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte kar odaklı üretim ve tüketim sistemi, doğal kaynakların ekonomik çıkarlar için tahrip edilmesi ve kapitalizm sanayi devriminden itibaren insanların ekolojik sisteme zarar vermesine yol açmaktadır (Bookchin, 2017; Özgen ve Ege, 2018). Sanayi devriminden önce de insanlar doğa ile etkileşim içinde olmuş ve insanların yaşam biçimleri bir şekilde doğanın sistemini etkilemiştir. Sanayileşme ve modernizm ile birlikte insanların doğaya bakışı, yaklaşımları değişmeye başlamıştır. Doğa insanların yaşamlarını özellikle ekonomik olarak daha iyi koşullarda sürdürebilmeleri bir araç haline gelmiştir (Maltaş, 2015). Sanayi devrimi ve modernizm ile oluşan doğanın insanlığa hizmet etmesi düşüncesinin temelleri aydınlanma dönemine dayanmaktadır. Aydınlanma döneminin özellikleri şunlardır (Bayhan, 2006; Kasapoğlu, 1997; Şimşek, 2014):

- İnsan diğer canlı türlerinden üstündür.

- İnsan merkezli bir yaklaşım hakimdir.
- İnsan rasyonel bir varlıktır, akıllı ve bilimi kullanarak daha ileriye gidebilir.
- Dünyada sınırsız ekonomik ve çevresel kaynaklar bulunmaktadır.

Aydınlanma dönemi, modernizm ve sanayileşme ekolojik krizlerin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Bilim alanındaki ilerlemeler, akıl ve rasyonelliğin ön plana çıkması insanlığın gelişimi için önemli adımlar olarak görülmektedir. Toplumsal ve ekonomik alandaki bu gelişmeler insanın aklını ve bilimi kullanarak doğanın kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmasına sebep olmuştur (Howe, 1994). Doğanın kaynaklarının ekonomik çıkar amaçlı kullanımı sanayileşme döneminden sonra kentleşme süreci ile devam etmiştir. Gürsoy ve Sadioğlu (2022)'na göre sanayi devrimi ile birlikte artan makineleşme ve fabrikalaşma süreci insanlar için yeni fırsatları açığa çıkarmıştır. Kentler sadece ekonomik değil eğitim, sağlık ve sosyal alanlara erişim ve hizmetlerden yararlanma açısından da köy veya kırsal yaşamına göre daha çekici hale gelmiştir. Nüfus artışı da dikkate alındığında kırdan kente göç öncelikli olarak barınma ihtiyacının oluşmasına neden olmuştur. Barınma ihtiyacının karşılanması amacıyla yeşil alanlar, yerleşime uygun olmayan bölgeler yaşam alanları haline gelmiştir. Kentlerde nüfusun, üretimin, tüketimin, sanayileşmenin artması ve atık sorunu ekolojik ve çevresel olarak birtakım sorunlara neden olmuştur. Bayram (2022) kentleşme sonucunda fosil yakıtların tüketiminin arttığını, üretim için doğal kaynakların ve yapıların kullanıma açıldığını belirtmektedir. Üretim ve tüketim ihtiyacı için doğal kaynakların kullanılması ve sanayileşme toplumun barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamasına rağmen çevre kirliliği, yeşil alanların azalması, sera gazı emisyonunun artması ve atık sorunu başta olmak üzere ekolojik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Günümüzde yaşanan ekolojik krizlerin en önemli nedenlerinden biri sera gazı emisyonlarının artmasıdır. Ekonomik büyüme amaçlı, ekolojik sistemin düzenini dikkate almayan uygulamalar bugün dünyanın toplumsal, ekonomik ve ekolojik yönden birçok problemin oluşmasına neden olmaktadır.

Son yıllarda etkisi daha fazla hissedilmeye başlanan birden fazla ekolojik ve çevresel sorunlardan söz edilebilir. Sanayi atıkları, plastik atık-

lar, hava ve su kirliliği, ormansızlaşma, erozyon, nükleer kirlilik, ozon tabakasının incilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, küresel ısınma, iklim krizi ve çölleşme ekolojik ve çevresel krizler arasında yer almaktadır (Cansaran, 2019; Çoban, 2020; Uluçakar, 2018). Dünyada meydana gelen sel, orman yangını, kuraklık gibi afetler ekolojik dengenin bozulması sonucunda yaşanan olaylardır. Bu ekolojik krizler ekosistem başta olmak üzere insan sağlığını, fiziksel çevreyi, ekonomik ve toplumsal yaşamı olumsuz etkilemektedir. Ekolojik sorunların bütüncül etkisi sürdürülebilir kalkınma konusu ile ele alınmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde ekolojik krizler ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine yer verilecektir.

Ekolojik Krizlerin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi

Sürdürülebilir kalkınma son yıllarda iktisat, sosyal bilimler, fen bilimleri gibi farklı disiplinlerin çalışma konusu haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, ekolojik ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Yeni (2014)'ye göre sürdürülebilir kalkınmanın çok boyutlu olması nedeniyle sürdürülebilir kalkınma üzerine farklı alanlar çalışmakta ve farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın birçok alan tarafından çalışılması ekonomik, sosyal ve çevresel/ekolojik konuların ve sorunların birbiriyle ilişkili olmasına bağlıdır.

Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi insanların doğayı tahrip etmesi sanayi devriminden öncesine dayanmaktadır ancak, çevresel ve ekolojik sorunlar daha çok sanayi devriminden sonra artmaya başlamıştır. Bunun nedeni üretim için yeni fabrikaların açılması, insan emeğinden makineleşmeye geçiş ve kömür kullanımının artması ile birlikte ekolojik sorunların belirgin hale gelmeye başlamasıdır. Fabrika bacalarında filtrelenenin olmaması, atıkların doğaya bırakılması, termik santraller gibi doğaya zarar veren uygulamaların yaygınlaşması ekolojik krizlere yol açmıştır. Buna ek olarak kapitalizm ve modernizm anlayışı ile ekonomi odaklı kalkınma anlayışı benimsenmiştir. Bunun sonucunda ekonomik ilerleme sağlanmasına rağmen sosyal eşitsizlikler artmıştır (Özmete, 2010). Ekonomik, ekolojik ve sosyal sorunların birbirine etki etmesi sürdürülebilir kalkınma fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan

bu problemlerin küresel bir sorun haline gelmesi sürdürülebilir kalkınmanın üç düzeyine yönelik çalışmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1972 yılında yayınlanan “Büyümenin Sınırları” adındaki raporda ekolojik sorunlar ve ekonomi arasındaki etkileşimin dikkate alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kaypak, 2011). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bir diğer gelişme 1983 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu kurulmasıdır (Bilgili, 2017). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bu gelişmeler ve ekonomik, ekolojik, sosyal boyutlar arasındaki ilişki sürdürülebilir kalkınma amaçlarına yansımıştır. BM tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınmanın on yedi amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar şunlardır (URL 1):

1. Yoksulluğa son
2. Açlığa son
3. Sağlık ve kaliteli yaşam
4. Nitelikli eğitim
5. Toplumsal cinsiyet eşitliği
6. Temiz su ve sanitasyon
7. Erişilebilir ve temiz enerji
8. Ekonomik büyüme
9. Sanayi, yenilikçilik ve altyapı
10. Eşitsizliklerin azaltılması
11. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar
12. Sorumlu üretim ve tüketim
13. İklim eylemi
14. Sudaki yaşam
15. Karasal yaşam
16. Barış, adalet ve güçlü kurumlar
17. Amaçlar için ortaklıklar

Sürdürülebilir kalkınmanın amaçları incelendiğinde toplumsal cinsiyet, yoksulluk, temiz hava, su hakkı, iklim krizi, kent yaşamı gibi pek çok konu ile ilgili başlıklara yer verildiği görülmektedir. Bunun sebebi kuraklık, sel, iklim krizi gibi ekolojik sorunların tarım, ekonomi, beslenme, barınma, psikolojik dayanıklılık gibi pek çok yaşam alanını etkile-

mesi ile ilgilidir. Ekolojik krizlerin olumsuz etkilediği alanların başında tarım sektörü gelmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı (2021)'nin raporuna göre iklimde meydana gelen değişimler su kaynaklarında azalma, toprak verimliliğinin düşmesi, kuraklık şiddetinin artması, biyoçeşitliliğinin azalması, gübreleme ve ilaçlama sorunları, hastalıklarda artış ve güvenli gıdaya erişim sorunu gibi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Birleşmiş Miller Gıda ve Tarım Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü gibi birden fazla uluslararası kuruluşun beslenme ile ilgili yayınladığı rapora göre 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınma amaçlarından biri olan “açlığa son” amacına ulaşılmaya çalışırken bu amaçtan uzaklaşmıştır. Yetersiz beslenme yaygınlığı 2020 yılında %9,3 iken 2021 yılında %9,8'e yükselmiştir. Afrika'da her beş kişiden biri açlık sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye ise gıda enflasyonlarının en yüksek olduğu dördüncü ülke olmuştur (FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO, 2022). Bu verilere bakıldığında ekolojik sorunların gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerdeki sorunları derinleştirdiği görülmektedir. Ekolojik sorunlar küresel ölçekte ele alınmakla birlikte sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı bireyleri, toplumları daha fazla etkilediği bir gerçektir. Bunun nedeni sürdürülebilir kalkınmanın sosyal kalkınma/sürdürülebilirlik alt başlığı ile açıklanabilir. Ekolojik krizler ile sosyal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için sosyal sürdürülebilirlik kavramının hangi alt başlıkları kapsadığına bakılmalıdır. McKenzie (2004)'ye göre sosyal sürdürülebilirlik aşağıda yer alan konulardan oluşmaktadır:

- Toplumda dezavantajlı durumdaki kişiler için fırsat eşitliği sağlanmalıdır.
- Toplumdaki sosyal ve kültürel çeşitlilik desteklenmelidir.
- Toplumların sosyal destek ağları güçlü olmalı ve eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimi sağlanmalıdır.
- Toplumdaki tüm bireyler için asgari yaşam standardı sağlanmalı ve yaşam kalitesini iyileştirmek için çalışılmalıdır.

Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanamadığı ülkelerde ekolojik krizler toplumları daha savunmasız hale getirmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik eğitim, sağlık, barınma gibi alanlarda bireylerin eşit ve adil bir şekilde hizmetlere erişim hakkını savunmaktadır. Var olan sosyal ve ekonomik eşit-

sizlikler, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ekolojik ve çevresel sorunların etkileri ile birleştiğinde bireylerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Tarımsal verimliliğin düşmesi ve yetersiz beslenme sorunlarına ek olarak su kaynaklarının azalması bir diğer önemli sorun alanıdır. Su kaynakları azalmasına rağmen suya duyulan ihtiyaç artmaktadır. 2050 yılına kadar suya duyulan ihtiyacın %55 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı durumdaki kişiler ile temiz suya erişimde sorunlar yaşayabilmektedir (WWDR, 2015).

Ekolojik krizler sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ve ekolojik boyutlarına etki ettiği gibi sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkili olarak bireylerin psikolojik sağlığını da olumsuz etkilemektedir. İklim değişikliği, sel, tsunami gibi doğal afetlerin sayısındaki artış insanlarda kaygının artmasına neden olmaktadır (Friezt ve ark., 2008). Literatürde eko anksiyete olarak geçen bu kavram ekolojik krizler nedeniyle insanların kendileri, aileleri ve çevreleri için endişe duyması anlamına gelmektedir (Swim ve ark., 2009). Sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı durumdaki kişilerin ise psikolojik, ekonomik ve sosyal açıdan ekolojik sorunlardan daha fazla etkilenecekleri öngörülmektedir (Frumkin, Hess, Luber, Malilay ve McGeehin, 2008). Bu nedenle ekolojik krizlerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini incelerken ekonomik, sosyal ve çevresel/ekolojik boyutların tek başlarına ne anlama geldiğini ve birbirleriyle hangi noktada kesiştiklerini anlayabilmek önemlidir.

Ekolojik krizlerin toplumları sosyal, ekonomik ve ekolojik yönden nasıl etkilediğini anlamak önemli olduğu kadar bunun sonucunda neler yapılması gerektiği de önemlidir. Bu nedenle bir sonraki başlıkta ekolojik krizlerde sosyal hizmetin rollerine yer verilecektir.

Ekolojik Krizlerde Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi

Günümüzde ekolojik krizler küresel bir sorun haline gelmiştir. Avustralya'daki orman yangınları, 2021 yılında Türkiye'de başlayan orman yangınları, birçok ülkede görülen sel felaketleri ve kuraklık ekolojik krizlerin tek bir ülkenin değil bütün ülkelerin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak ekolojik krizlerin çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri tüm canlılara yönelik riskler oluşturmaktadır.

Bu noktada ekolojik krizlerin etkilerinin azaltılması ve çözümü için önemli rollerine sahip meslekler bulunmaktadır. Sosyal hizmet ekolojik sorunlarla ilgilenen, mikro, mezzo ve makro uygulamalar yapan bir meslektir. Sosyal hizmetin ekoloji ve çevre konularına yönelik bakış açısı ekolojik krizlerle birlikte değişmeye ve gelişmeye başlamıştır.

Sosyal hizmetin ortaya çıkışında yoksulluk, savaş, refakatsiz çocuklar, sağlık sorunları gibi farklı sosyo-ekonomik koşullar etkili olmuştur. Bu nedenle birey, toplum etkileşimde olduğu sağlık, eğitim, sosyo-kültürel ve ekonomik sistemler çerçevesinde değerlendirilmiştir (Närhi ve Matthies, 2001). “Çevresi içinde birey” yaklaşımı ile bilinen bu kavramsallaştırmada fiziksel çevre sınırlı olarak ele alınmış ve birey ve sosyal çevresi arasındaki ilişkiye vurgu yapılmıştır (McKinnon, 2008). Ekolojik sorunların ortaya çıkması ve etkisinin ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda görülmeye başlaması sonucunda ekolojik ve çevresel konular sosyal hizmetin çalışma alanına girmiştir. Ekolojik konular sosyal hizmette birden fazla yaklaşım adında ele alınmaktadır ancak bu yaklaşımların farklı ana konuları olduğu gibi ortak vurguları da bulunmaktadır. Ekolojik sosyal hizmet, eko sosyal hizmet, eko feminizm gibi farklı eko eleştirel yaklaşımlar olmakla birlikte bu yaklaşımlar sosyal hizmetin ekolojik sorunlar ve etkilerine müdahalesinde yol gösterici olmaktadır. Bu yaklaşımların özet şekli Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1. Sosyal Hizmette Eko-Eleştirel Yaklaşımlar*

Yaklaşımın Adı	Ana Fikir	Ortak Yönler
Ekososyal Yaklaşım	Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden çevre ve insan refahı arasındaki karşılıklı ilişki	-Mevcut sosyal hizmet anlayışının çevreye, ekolojiye bakışını eleştirmek -Sosyal hizmette eko eleştirel yaklaşımların geliştirilmesi -Küresel ölçekte düşünmek ve aynı zamanda yerel topluluklarla çalışmak
Derin Ekolojik Sosyal Hizmet	Derin çevresel adalet, insan-doğa ilişkisi üzerine insan merkezli görüşün eleştirisi	
Eko Tinsel Sosyal Hizmet	Doğanın bir parçası olarak insan, tinsellik ve yerli sosyal hizmet anlayışı ve eylemi	
Yeşil Sosyal Hizmet	Çevreyi koruma ve insan refahını artırma uygulamaları, radikal ve baskı karşıtı sosyal hizmet anlayışının etkileri	
Çevresel Sosyal Hizmet	Sürdürülebilir kalkınma kriterleri ile şekillenen yeni bir toplum ve yeni bir sosyal hizmet anlayışı ihtiyacı	

*Kaynak: Närhi & Matthies (2016)

Ekolojik krizlerle mücadelede sosyal hizmetin birden çok işlevi bulunmaktadır. Sosyal hizmet en temelde mikro, mezzo ve makro boyutta uygulamalar yapmaktadır. Doğal afetler sonrası bireysel görüşmeler yapmak, sosyo-ekonomik ihtiyaçların belirlenmesi, çevre ve ekoloji alanında bireysel farkındalık çalışmalarını yapılması önemlidir. Diğer yandan ekolojik krizlerin sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu ve küresel düzeydeki etkileri dikkate alındığında sosyal hizmetin mikro rolleri olmakla birlikte mezzo ve makro rolleri öne çıkmaktadır. Peeters ve Leuven (2016) sürdürülebilir kalkınma odağında sosyal hizmet uygulamalarını şu şekilde özetlemektedir:

- Çevre kirliliği, gıda, barınma sorunu, doğal kaynakların tahrip edilmesi gibi sorunlarda savunuculuk yapmak
- Toplumların katılımını sağlamak
- Sosyal sermaye ve dayanıklılığı artırmak
- Sürdürülebilir tüketim ile ilgili grup çalışmaları yapmak

- Sürdürülebilir kentler kapsamında toplu taşımının yaygınlaşması ve kent planlaması konularında multidisipliner çalışmak
- Topluluk bahçeleri oluşumuna destek olmak
- Vaka çalışmalarında doğa terapilerden yararlanmak

Sosyal hizmet uzmanları ekolojik sosyal hizmet alanında ekolojik sorunları ele alırken fiziksel yapıdaki değişimleri sosyal ve ekonomik boyutlarla birlikte değerlendirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu değerlendirmeyi yaparken farklı sosyo-ekonomik koşulları dikkate almalı ve eleştirel bir yaklaşım geliştirmelidir. Boetto (2017)'ya göre ekolojik krizler aynı zamanda sosyal krizlerdir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları eko-sosyal bir yaklaşımla hareket etmelidir. Eko-sosyal yaklaşım; ekolojik adalet, ekolojik okuryazarlık, ekofeminizm, küresel bakış açısı ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarını kapsamaktadır. Ekolojik sosyal hizmet müdahalelerinde bireylerin, toplumların sosyal destek sistemlerini, ekonomik koşullarını, yaşadıkları çevrenin fiziksel özelliklerini değerlendirmek gerekmektedir. Sosyal hizmetin ortaya çıkışından itibaren sosyal adalet ve insan haklarına dayalı bir meslek olduğu belirtilmektedir (Duyan, 2014). Ekolojik sorunların ortaya çıkışıyla insan haklarına ek olarak ekolojik adalet kavramı da sosyal hizmette kabul görmüştür. Ekolojik adalet insan merkezli yaklaşımı eleştirmekte ve doğanın ihtiyaçlarına ve riskleri ile insanların bu durumdan nasıl etkilendiğine odaklanmaktadır (Miller ve ark., 2011). Ekolojik adalette bütüncül bir bakış açısı vardır ve insanların ekolojik krizlerle nasıl baş ettiği veya uyum sağladığına insan ve doğa etkileşimi odağında bakmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlarında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için ekolojik adalette olduğu gibi bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Küresel bakış açısı ise ekolojik sorunları sürdürülebilir kalkınma odağında değerlendirirken mevcut ekonomik, sosyal ve çevresel politikalara eleştirel bakış açısı geliştirmeyi ve makro sosyal hizmet uygulamalarını gerekli kılmaktadır. Purutçuoğlu ve Doğan (2017)'a göre sosyal hizmet uzmanları savunuculuk, sivil toplumla ve kamu kuruluşlarıyla işbirliği yapma, sosyal ve çevresel eylem için toplulukları bir araya getirme gibi rollere sahiptir.

Sonuç Yerine

Ekolojik krizler yaşamın birçok alanını tehdit eden önemli bir sorun alanıdır. Geçmişten günümüze devam eden insan odaklı bakış açısı ve ekonomik çıkar elde etmek amacıyla hayata geçirilen yanlış uygulamalar ve politikalar bugün ekolojik krizlerin neden küresel bir sorun haline dönüştüğünü açıklamaktadır. Küresel bir sorun haline gelen ekolojik krizler sadece insan yaşamını veya doğayı değil her ikisi için riskler içermektedir. Biyoçeşitliliğin azalması, kuraklık veya sel gibi aşırı doğa olaylarının görülmesi, mevsimsel özelliklerin farklılaşması, toplumların beslenme, barınma ve sağlık sorunları ile karşılaşması ekolojik krizlerin bütüncül olumsuz etkisine örnek oluşturmaktadır.

Ekolojik krizlerin olumsuz etkileri aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel/ekolojik boyutları ile ilgilidir. Sürdürülebilir kalkınmanın üç alanında da kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyal hizmete önemli roller düşmektedir. Sosyal hizmetin ilk yıllarında çevre kavramının sosyal çevre ile sınırlı kalması eleştirilmesine rağmen günümüzde ekolojik adalet, çevresel adalet, yeşil sosyal hizmet, eko sosyal hizmet gibi çalışma alanları oluşmuştur. Sosyal hizmetin bütüncül bakış açısı ve birey, grup ve toplumla çalışma bilgi ve becerisine sahip olması ekolojik sorunlarla çalışmada sosyal hizmeti önemli bir konuma taşımaktadır. Sonuç olarak fiziksel çevrenin yapılandırılması, uygulamalarda sosyo-ekonomik koşulların dikkate alınması, farkındalık çalışmalarının yapılması, mahallelerde ekolojik uygulamaların yaygınlaştırılması gibi sosyal hizmet uzmanlarının geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Bayhan, H. (2006). *Ulus Devlet, Modernizm ve Postmodernizm*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Bayram, F.Ç. (2022). Effects of Population Growth and Industrial Production on the Ecological Crisis: Panel Data Analysis on OECD Countries. *International Journal of Current Social Science*, 1(1): 18-25.
- Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma. *Journal of International Social Research*, 10(49).
- Boetto, H. (2017). A transformative eco-social model: Challenging modernist assumptions in social work. *British Journal of Social Work*, 47, 48–67.

- Bookchin, M. (2017a). *Ekolojik Bir Topluma Doğru* (Çev: A. Yılmaz) İstanbul: Mitani.
- Cansaran, D. (2019). *Sürdürülebilir Kentler için Çevre Bilinci*. Ankara: Gece Akademi.
- Çoban, A. (2020). *Çevre Politikası, Ekolojik Sorunlar ve Kuram*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO. (2022). *Dünya Gıda Güvenliği ve Beslenme Raporu 2022*. Erişim adresi: <https://yesilgazete.org/2022-raporu-gida-guvencesizligi-kapida/>
- Fritze, J. G., Blashki, G. A., Burke, S. ve Wiseman, J. (2008). Hope, despair and transformation: climate change and the promotion of mental health and wellbeing. *Int J Ment Health Syst*, 2 (13) 1 - 10.
- Frumkin, H., Hess, J., Luber, G., Malilay, J., McGeehin, M. (2008). Climate change: the public health response. *American Journal and Public Health*, 98 (3), 435-445.
- Görmez, K. (2020). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Gürsoy, O., & Sadioğlu, U. (2021). 21. Yüzyılda Kente İlişkin Olarak Ortaya Çıkan Yeni Kavramlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 45-68.
- Howe, D. (1994). Modernity, postmodernity and social work. *The British Journal of Social Work*, 24(5), 513-532.
- Kasapoğlu, A. (1997), "Çevresel Davranış Modeli", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 2, Haziran, s.19-29.
- Kaypak, Ş. (2011). "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Maltaş, A. (2015). Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29), 1-8.
- McKenzie, S. (2004). "Social Sustainability: Towards Some Definitions", Hawke Research Institute Working Paper Series No 27, Hawke Research Institute University Of South Australia Magill, South Australia 2004.
- McKinnon, J. (2008). Exploring the nexus between social work and the environment. *Australian Social Work*, 61(3).
- Miller, S. E., Hayward, A. R. & Shaw, T. V. (2011). "Environmental Shifts for Social Work: A Principles Approach". *International Journal of Social Welfare*. 21: 270-277.
- Närhi, K. & Matthies, A.L. (2016) Conceptual and historical analysis of ecological social work. In McKinnon, Jennifer & Alston, Margaret (eds.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 21-38.
- Närhi, K., & Matthies, A. L. (2001). What is the ecological (self-)consciousness of social work? Perspectives on the relationship between social work and ecology. A. L. Matthies, & K. Närhi (Dü) içinde, *The eco-social approach in social work* (s. 16-53). Finland.
- Özgen, N. ve Ege, S.C. (2018). Kapitalizmin ekolojik krizleri üzerine bir okuma: Turizm faaliyetleri örneği. *International West Asia Congress Of Tourism Research*, 661-685.
- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal analiz. *Aile ve Toplum*, 6(22), 79-90.

- Peeters, J. & Leuven, K.U. (2016). Empowerment, Resilience and Social Capital: Building Blocks for a Sustainability Transition. J. McKinnon, M. Alston (Edts.), In Ecological social work: Towards sustainability. Palgrave MacMillan.
- Purutçuoğlu, E., & Doğan, İ. (2017). Ekolojik sosyal hizmet uygulamaları için sürdürülebilir kalkınmada sosyal hizmetin yeri. *Journal of International Social Research*, 10(51).
- Swim, J., Clayton, S., Doherty, T., Gifford, R., Howard, G., Reser, J., Stern, P., Weber, E. (2009). Psychology and global climate change: Addressing a multi-faceted phenomenon and set of challenges. In A report by the American Psychological Association's task force on the interface between psychology and global climate change. American Psychological Association, Washington
- Şimşek, M. E. (2014). Moderniteden postmoderniteye uzanan bir köprü: Zygmunt Bauman. Atatürk üniversitesi Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). İklim Değişikliği ve Tarım Değerlendirme Raporu. Ankara.
- Uluçakar, M. (2018). Türkiye'de Siyasi Partilerin Çevre Sorunlarına Yaklaşımı içinde *Türkiye'de Çevre Politikaları* (Ed.: Hergüner, B. ve Kalkan, E.), 63-99. Ankara: Nobel Yayınevi.
- URL 1: Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çalışmalarımız. Erişim adresi: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>.
- WWDR. (2015). Birleşmiş Milletler Dünya Su Gelişim Raporu. Erişim adresi: <https://www.suhakki.org/wp-content/uploads/2015/08/BM-Su2015-ozet-web.pdf>
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/3, 181-208.

BÖLÜM 4

ÇOCUKLAR İÇİN HAYVAN HAKLARINA YÖNELİK PİLOT BİR GRUP ÇALIŞMASI

Yunus KARA

Sinop Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID: 0000-0002-7812-5845

Mail: kara.yunus93@gmail.com

Giriş

İnsanlar ve hayvanlar uzun yıllardır çeşitli şekillerde etkileşime girmiştir. Bu etkileşim günümüze kadar merak edilmiş, farklı açılardan incelenmiş ve insan-hayvan ilişkisi farklı yaklaşımlarla temellendirilmeye çalışılmıştır (Herzog, 2011; Özen, 2017). Günümüz koşullarında bu ilişkinin sevgi ve arkadaşlık boyutu ön plana çıkmıştır (Tamzok vd., 2013). Hayvanlar bazen insanların yalnızlıklarını paylaştığı bir arkadaş, bazen de bir aile üyesi olmuştur (McConell ve ark., 2011).

Hayvanlar, çocukların hayatında önemli bir rol oynayabilmektedir. Çocuklar hayvanlarla mutluluklarını ve üzüntülerini paylaşabilmekte ve onlarla vakit geçirerek sevme/sevilme duygularını öğrenebilmektedirler (Hawkins ve Williams, 2017). Çocukların hayvanlara olan ilgisi (Arcken, 1989) ve çocukların hayvanlarla olan etkileşimleri, çocuk gelişimi ve doğa için sayısız fayda sağlayabilmektedir (Loyd ve ark., 2021). Çocuklar doğa ve canlılarla etkileşime girdikçe onlara anlam vermekte ve kendi dışındaki canlılara karşı aidiyet ve çevresel sorumluluk duygusu oluşturmaktadırlar (Takamatsu, 2018). Çocuklar, hayvanlarla kurdukları et-

kileşim sayesinde hayvanların birer canlı olduğunu, hayvanların uygun besin ve yaşam alanlarına, suya, hareket etmeye ve dinlenmeye ihtiyaç duyduklarını öğrenmekte ve hayvanlarla ilgili farklı deneyimler kazanabilmektedirler (Büyüктаşkapu ve ark., 2011).

Çocukların gelişimini desteklemek ve doğayı korumak için çocuklara erken yaşlardan itibaren hayvanlarla ilişkilendirme fırsatlarının sağlanması ve bunun eğitim-öğretim müfredatlarıyla desteklenmesi önem taşımaktadır (Kos vd., 2021). Özyürek ve ark. (2015) erken çocukluk, okul çağı veya ergenlik gibi çocukluğun farklı dönemlerinde olumsuz sonuçlara yol açabilecek risk faktörleriyle karşılaşılabilceğini vurgulamaktadır. Buradan hareketle, çocukların karşılaşabilecekleri risk faktörlerinin azaltılmasında hayvanların etkisi önemli bir konu haline gelmektedir. Özellikle hayvanların çocuk gelişimine etkisi göz önüne alınarak, erken yaşta hayvanlarla birlikte yaşamının çocuklardaki bilişsel ve duyuşsal gelişimi artırabileceği de vurgulanmaktadır (Minatoya ve ark., 2020).

Çocukların günlük yaşam alanlarındaki davranışları ve doğayla ilişki biçimleri üzerinde durulması gereken konulardır (Giusti, 2019). Uluslararası çalışmalarda hayvanlarla etkileşimin faydaları belirtilmiş olsa da ulusal çalışmalarda grup çalışmaları ile çocukların gelişim alanlarını destekleyecek çalışmalar sınırlı düzeydedir. Çevre eğitimi, hayvan hakları ve doğayla etkileşim konularını içeren çalışmalar kapsamında, çocukların hayvanlarla etkileşiminin sağlanmasının ve uzun vadede refahın geliştirilmesi için hayvanlarla etkileşime giren çocuklara olumlu davranışlar kazandırılmasının önemi vurgulanmaktadır (Glanville ve diğerleri, 2020). Ancak yaşam koşulları değiştikçe insanların, özellikle de çocukların hayvanlara karşı duygu ve davranışları da değişmekte ve günümüz koşullarına göre şekillenmektedir.

Çocukların hayvanlarla etkileşimlerini inceleyen, hayvan haklarını öğrenmelerini ve hayvanlarla etkileşimlerini geliştirmelerini sağlayan grup çalışmaları sınırlıdır. Halihazırda Türkiye'de herhangi bir katılımcı grupla hayvan haklarını içeren bir grup çalışmasının kullanıldığını bildiren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın literatürde ve uygulamada önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Hayvan haklarına yönelik etkinliklerin yer aldığı bu grup çalışması ile çocukların hayvan hakları konusunda farkındalık geliştirmeleri, hayvanlarla etkileşime

girmeleri ve var olan iyilik hallerini (öz güven, öz saygı, öz yeterlilik vb.) geliştirmeleri amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırma, hayvan hakları odaklı grup çalışmasıyla çocukların hayvanlara yönelik tutumlarını olumlu yönde değiştirmeyi amaçlamıştır. Veriler nicel desende öntest-sontest deneysel yöntemle toplanmıştır. Katılımcılara grup çalışması öncesi ve grup çalışması sonrası ölçümler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar

İstanbul'da bulunan bir Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin yardımıyla bu merkezden danışmanlık hizmeti alan, İstanbul'un farklı semtlerinde yaşayan ve grup çalışmasına katılmak isteyen 10-12 yaş arasındaki 9 çocuk çalışmaya dahil edilmiştir. Grup çalışmasının içeriği ve kapsamı araştırmaya katılmak isteyen tüm çocuklara ve ailelerine anlatılmıştır. Ayrıca çalışmanın amacı ve hedefi ile grup oturumlarının içeriği, zamanı, süresi, yeri ve anonimliği hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Grup çalışmasına katılan çocukların sosyo-demografik bilgileri ise Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri

No.	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Evcil hayvanla yaşama durumu
K1	10	Kız	5. sınıf	Hayır
K2	11	Kız	5. sınıf	Hayır
K3	10	Oğlan	5. sınıf	Hayır
K4	12	Oğlan	6. sınıf	Hayır
K5	10	Oğlan	5. sınıf	Hayır
K6	11	Kız	5. sınıf	Hayır
K7	12	Kız	6. sınıf	Hayır
K8	11	Kız	5. sınıf	Hayır
K9	12	Oğlan	6. sınıf	Hayır

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, hayvan haklarına yönelik oluşturulan grup çalışmasının çocuklar üzerindeki etkilerini değerlendirmek için iki adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerini, yaşlarını, eği-

tim durumlarını ve evcil hayvanla birlikte yaşama durumlarını belirlemek için Sosyo-demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Katılımcıların hayvanlara yönelik davranışlarını belirlemek amacıyla Aysu ve ark. (2021) tarafından geliştirilen, geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan, hayvanlara yönelik davranışın arzu edilir/olumlu olduğunu göstermektedir.

Veri Toplama Süreci

Grup oturumlarında yer alan etkinliklerin vegan bir yaşam tarzı benimseyen kişiler tarafından yapılması önerilmektedir. Bu çalışmanın yazarı ve grup lideri olan sosyal hizmet uzmanı, vegan yaşam tarzını sürdürmekte, ekoloji ve tür temelli haklar konusunda çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Tüm katılımcılara ön-test ölçümü grup çalışmasına başlamadan yaklaşık bir hafta önce bireysel olarak iletilmiştir. Grup çalışmasının 6 oturumu tamamlandıktan hemen sonra tüm katılımcıların son-test ölçümleri de gerçekleştirilmiştir. Grup çalışmasının oturumları, Mayıs 2022-Haziran 2022 tarihleri arasında, İstanbul'da katılımcıların danışmanlık hizmeti aldığı Rehberlik Araştırma Merkezi'nin bahçesinde ve bu merkezin yakınındaki farklı parklarda yapılmıştır. Merkez yöneticilerinden gerekli izinler alınmıştır. Her bir grup oturumu ortalama 45 dakika sürmüştür. Grup çalışmalarının raporlanması her oturumun sonunda grup lideri tarafından yapılmıştır. Grup çalışması sırasında COVID-19 pandemisi nedeniyle herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Grup etkinlikleri, hayvan hakları alanında çalışan kuruluşların hazırladığı kitapçıklardan seçilmiştir. Bu etkinlikler, duyguları anlamaya, tanımaya, ifade etmeye ve paylaşmaya (olumlu ve olumsuz duyguları resmetme, hikaye anlatma, yaratıcı drama) yönelik aktiviteleri içermekle birlikte Hayvan Hakları İzleme Derneği tarafından hazırlanan, hayvanlarla empati kurmayı ve hayvan hakları konusunda bilgi edinmeyi hedefleyen oyunların yer aldığı atölye kitabından da yararlanılmıştır. Hayvan haklarına yönelik faaliyetler; vücut ve yüz ifadesi tanıma/analamlandırma; gevşeme, rahatlama ve nefes egzersizleri; insanın da bir hayvan türü olduğu bilgisinin edinilmesi; tüm canlıların eşit olduğu bi-

lini; hayvanların duyarlı bireyler olduğunun farkındalığı; “Hayat tüm hayvanlar için eşit derecede önemlidir” algısının oluşması ekseninde ilerlemiştir. Her oturumun başında ara öğünler eşliğinde ısınma ve buz kırıcı etkinlikler de yapılmıştır. Her bir oturum şu şekilde organize edilmiştir:

1. Hafta - Birinci oturumda katılımcılardan kendilerini tanıtmaları ve birbirlerini tanımaları istenmiştir. Grup lideri ayrıca çalışmanın içeriği, amacı ve süresi hakkında katılımcıları bir kez daha bilgilendirmiştir. Tanışma/ısınma etkinlikleri ile öncelikle çocukların birbirleriyle ve grup lideriyle eğlenceli bir şekilde tanışması amaçlanmıştır. Etkinlikler aynı zamanda çocukların daha önceki hayvan-insan karşılaşmalarını ve deneyimlerini grupla paylaşarak ve konuşarak, önceki olumlu ve olumsuz deneyimleri üzerinden insanlar ve insan olmayan canlılar arasındaki ilişkiler üzerine düşüncelerini sağlamayı hedeflemiştir. Grup lideri çocuklar kendi aralarında konuşurken etrafta dolaşarak ihtiyacı olan çocuklara rehberlik etmeye çalışmıştır. Grup lideri çocuklara “Hiç hayvanlara yemek ve su verdiniz mi?”, “Hiç herhangi bir hayvanı sevdiniz mi?”, “Hayvanlara taş atan birini gördünüz mü?” şeklinde sorular sormuştur. Grup lideri, hayvanların ya da çocukların nasıl hissettiğini öğrenebilmek amacıyla sorduğu sorularla çocuklara rehberlik etmiştir.

2. Hafta - İkinci oturumda çocuklara, insanın da bir hayvan türü olduğunu öğretmeye yönelik etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Topluma yerleşmiş ve insanı hayvan tanımının dışında bırakan bakış açısının, bilimsel dayanağı olmayan keyfi bir mit olmakla birlikte hayvanlarla olan tüm ilişkimizi de belirlemesinin anlaşılması amaçlanmıştır. “Sen Hangi Hayvansın” oyunu oynanmış ve çocukların insan ve insan olmayan hayvanlar arasındaki benzerlikleri grup lideri eşliğinde keşfederek düşünceleri ve böylece insanın diğer hayvanlardan çok da farklı olmadığını sonucuna varmaları sağlanmıştır.

3. Hafta - Üçüncü oturumda tüm canlıların eşit olduğu bilincinin çocuklara kazandırılmasına yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Kendini bir hayvan türü olarak tanımlamayan insanların, diğer hayvan türleriyle üstünlük varsayımı üzerinden kurdukları haksız ilişkiyi meşrulaştıran yaklaşımın çocuklarda daha yatay, gerçek, eşitlikçi ve türcü olmayan bir

algıya yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda “Başka Bir Hayvan Olarak Doğabilirdin” oyunu oynanmıştır ve çocuklar, hayvanların yaşadığı eşitsizlik üzerinden başka bir hayvanla empati kurarak her canlının eşit olduğu fikrine ulaşmışlardır. Ayrıca bu oturumda “Duygu Ölçeği” isimli oyun oynanmıştır. Bu etkinlik ile çocuklar başka bir hayvanla empati kurabilmiş ve hayvanların yaşadığı eşitsizlik üzerinden her canlının eşit olduğu fikrine ulaşabilmiştir. Bu etkinlikle birlikte çocuklarda özellikle eğlence sektörü için kullanılan hayvanların yaşamları ile ilgili farkındalık yaratılması amaçlanmıştır.

4. Hafta - Dördüncü oturumda hayvanların duyarlı canlılar olduğu konusunda çocuklarda farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Diğer türlerin insan türünden daha az fiziksel veya duygusal acı hissetme yeteneğine sahip olduğu veya bundan tamamen yoksun olduğu şeklindeki yaygın algıların, fiziksel veya duygusal acı, mutluluk, heyecan, üzüntü, umutsuzluk, mutluluk ve dostluk gibi deneyimler ekseninde kırılabilmesi, dönüştürülebilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda “Portre Gösterek Bir Hikayeyi Tamamlama” etkinliği düzenlenmiş ve bazı duyguları insansı bir şekilde ifade eden hayvan fotoğrafları çocuklara gösterilerek çocukların hayvanların duyguları, neler yaşadıkları üzerine düşünmeleri sağlanmıştır.

5. Hafta - Beşinci oturumda “Hayat tüm hayvanlar için eşit derecede önemlidir” algısının oluşturulması, hissedebilen her canlı için kendi hayatının da herkes kadar değerli olduğu düşüncesinin oluşmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çocuklara hayatın tüm canlılar için eşit derecede önemli olduğu “İnki'nin Hikayesi” adlı oyunla özgürlüğü elinden alınan bir hayvanın kaçış hikayesi üzerinden anlatılmıştır. Ayrıca çocukların başka bir hayvanla paylaşabilecekleri duygu durumlarının örnek bir olay üzerinden vurgulandığı, her canlının yaşamının ve ihtiyaçlarının aynı derecede önemli olduğu bir etkinlik daha gerçekleştirilmiş ve bu şekilde çocukların bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.

6. Hafta - Altıncı oturumda, canlıların hakları konusunda bilgi sahibi olunması, hangi türden olursa olsun dünyaya gelen her canlının yaşama ve acı çekmeme hakkı olduğu ve diğer türlere ait bireylerin de yaşama hakkı olduğu fikrinin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda “Haksızlık Kartlarıyla Gazete Hazırlama” etkinliği gerçekleştirilmiş ve

hayvanlara yapılan haksızlıklar düşünülmüş ve tartışılmıştır. Etkinlik sona erdikten sonra tüm grup çalışması kapsamında çocuklardan geri bildirim alınmıştır.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılarak analiz edilerek gerekli aritmetik ortalamalar ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Katılımcıların ön test ve son test sonuçlarını incelemek için ortalama puanlar hesaplanmıştır. Veriler normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan bir analiz olan Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Aynı zamanda grup oturumlarında hem çocukların hem de grubun duygu, düşünce ve deneyimleri veri olarak kullanılmıştır. Her oturumda katılımcıların dile getirdiği birçok duygu, düşünce ve deneyim grup lideri tarafından yazılı olarak not edilmiştir. Bazı çocukların aileleri ses/görüntü kaydı alınmasını istememiştir. Bu nedenle katılımcıların grup oturumlarındaki bazı paylaşımları ve grup içeriğine yönelik yorumları yazılı olarak not edilmiştir. Her grup oturumunun ardından süreç raporu yazılmıştır ve katılımcıların paylaşımlarındaki değişimler gözlemlenmiştir. Tüm notlar ve süreç raporları araştırmacı tarafından incelenmiş ve veri olarak kullanılmıştır.

Bulgular

Hayvan haklarına yönelik gerçekleştirilen pilot grup çalışması sonrasında çocukların puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göre grup çalışmasına katılan çocukların puan ortalamalarında anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 2). Bu sonuç hayvan haklarına yönelik gerçekleştirilen pilot grup çalışmasının etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu sonuç, hayvan hakları odaklı grup çalışmasının çocukların hayvanlara yönelik olumlu davranış kodları geliştirmelerine olanak sağladığı şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 2. Katılımcılara ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Katılımcı Grubu	
	Ortalama±Standart Sapma	
Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği	Ön-test	Son-test
	16.60±1.07	34.50±1.65

Katılımcıların grup çalışması öncesinde ve sonrasında Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği'nden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda ortalama puanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Tablo 3). Diğer bir deyişle grup çalışması sonunda çocuklar hayvanlara karşı duyarlılık, olumlu etkileşim ve davranış kodları geliştirmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

	Sıralar	N	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	z	p
Hayvanlara Yönelik Davranış Ölçeği Ön-test-Son-test	Negatif Sıralar	8	4.50	36.00	-2.169	030*
	Pozitif Sıralar	10	13.50	135.00		

*p<.05

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, hayvan haklarına yönelik oluşturulan pilot bir grup çalışmasının çocuklar üzerindeki olası etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Farklı çalışmalar, çocuklar ve hayvanlar arasındaki ilişkinin fiziksel yakınlık, jest ve mimiklerle kurulabildiğini ve hayvanlarla sözsüz etkileşimin dokunma ve sarılma gibi davranışlar göstererek sergilenebildiğini aktarmaktadır (Kubiato, 2012; Millot ve ark., 1986). Ayrıca farklı yaşlardaki çocukların hayvanlara karşı sevgi ve duygusal tutum geliştirebildikleri, bilgi sahibi olabildikleri, hayvanları ve doğal evreni bir bütün olarak algılayabildikleri belirtilmektedir (Kellert, 1984). Bu çalışmalar dikkate alındığında çocuklara yönelik hayvan hakları odaklı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğu açıktır. Bu grup çalışması ile ortaya çıkan ihtiyaca

yönelik bir müdahalenin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir ve çalışmanın sonuçları hayvan odaklı pilot grup çalışmasının çocukların hayvan haklarına yönelik olumlu davranış kodları geliştirmelerini sağlamıştır.

Hayvanlara yönelik davranışlar birçok faktörden etkilenebilmektedir (McDonald ve ark., 2015; Myers-Olin, 1996; Olatunji ve Viar-Paxton, 2020). Olatunji ve Viar-Paxton (2020) tarafından yapılan çalışmada, çocuklara olumlu bilgiler verilmesi durumunda, hayvanlara karşı olumlu duygular besleyebildikleri bulgulanmıştır. Evcil hayvanlarla iletişim ve birlikte yaşama, yaşam kalitesini, sağlığı ve var olan iyilik halini etkilemekte (Dadds, 2004; McClaskey, 2019) ve yaşamın ileriki yıllarında olumlu bir etkiye sahip olmaktadır (Hui Gan ve ark., 2020). Gerçekleştirilen pilot grup çalışmasında, çocukların hayvanlarla empati kurulması sağlanmış ve haklar çerçevesinde hayvanlara karşı duyarlılık geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kos ve ark. (2021) hayvanlarla doğrudan temasın çocukların onlara karşı tutumlarını olumlu etkilediğini belirtirken, Loyd ve ark. (2021)'nin araştırmalarında ise okul ortamında keçilerin ve çocukların bir araya gelmeleri, çocukların okula olan ilgisini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Gerçekleştirilen pilot grup çalışmasında çocukların farklı hayvanların deneyimlerini fark etmeleri ve öğrenmeleri sağlanmış, gerçekleştirilen etkinliklerle birlikte çocukların hayvanlara karşı olumlu davranış kalıpları geliştirilmesine yardımcı olunmuştur.

Linder ve ark. (2018) hayvan odaklı bir müdahalenin çocukların okumaya yönelik tutumları üzerinde faydalı olduğunu bulmuşlardır. Aynı zamanda hayvan odaklı uygulamaların bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığına katkı sağladığını gösteren araştırmalar insan ve hayvan arasındaki çok boyutlu ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır (Cevizci vd., 2009; Heimlich, 2001; Muslu ve Conk, 2011). Gerçekleştirilen pilot grup çalışmasında hayvan hakları odaklı bir müdahale yer almıştır. Bu müdahale sürecinde çocukların hem ebeveynlerinden hem de öğretmenlerinden olumlu geri bildirimler alınmıştır. Ebeveynler ve öğretmenler, çocukların daha anlayışlı ve iletişime açık olduklarını, duygu ve düşüncelerini daha fazla ifade edebildiklerini ve çevreleriyle uyum içinde hareket ettiklerini gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

Türkiye'de grup çalışmalarının kullanımı sınırlıdır. Bu nedenle grup çalışmalarının farklı disiplinlerle birlikte hayvan hakları ve ekolojiye odaklanması ve genişletilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hayvan haklarına ve katılımcılarının çocuklar olduğu grup çalışmaları da sınırlıdır. Bu bağlamda hayvan hakları çerçevesinde çocukların hayvanlarla etkileşimine odaklanan grup çalışmalarının yapılması önemlidir. Böylece çocukların bir arada yaşama duygusu geliştirmeleri, güçlenmeleri ve çevrelerindeki farklı canlılarla empati kurabilmeleri mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- Arcken, M. M. V. (1989). Environmental education, children, and animals. *Anthrozoös*, 3(1), 14-19. <https://doi.org/10.2752/089279390787057810>
- Aysu, B., Aral, N., Aral, O., Gürsoy, F., Ekim, O., Kadan, G. (2021). Hayvanlara yönelik davranış ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies - Education*, 16(6), 2551-2563. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52347>
- Büyüktaşkapu S., Öztürk Samur, A., Koçyiğit S., Özenoğlu Kiremit, H. (2011). *Çocuk ve çevre*. Ankara: Vize.
- Cevizci, S., Erginöz, E., Baltaş, Z. (2009). A new assisted therapy concept for improving of mental health-animal assisted therapy. *Nobel Medicus*, 5(1), 4-9.
- Dadds, M. R., Whiting, C., Bunn, P., Fraser, J. A., Charlson, J. H., Pirola-Merlo, A. (2004). Measurement of cruelty in children: the Cruelty to Animals Inventory. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(3), 321-334. <https://doi.org/10.1023/b:jacp.0000026145.69556.d9>
- Giusti, M. (2019). Human-nature relationships in context. Experiential, psychological, and contextual dimensions that shape children's desire to protect nature. *PLoS One*, 14(12), 1- 24. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225951>
- Glanville, C., Abraham, C., Coleman, G. (2020). Human behaviour change interventions in animal care and interactive settings: A review and framework for design and evaluation. *Animals*, 10(12), 2-40. <https://doi.org/10.3390/ani10122333>
- Hawkins, R., Williams, J. (2017). Childhood attachment to pets: Associations between pet attachment, attitudes to animals, compassion, and humane behaviour. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(5), 490. <https://doi.org/10.3390/ijerph14050490>
- Heimlich K. (2001). Animal-assisted therapy and the severely disabled child: A quantitative study. *Journal of Rehabilitation*, 67(4), 48-54.
- Herzog, H. (2011). The impact of pets on human health and psychological well-being: Fact, fiction, or hypothesis? *Current Directions in Psychological Science*, 20(4), 236-239. <https://doi.org/10.1177/09637214111415220>
- Hui Gan, G. Z., Hill, A. M., Yeung, P., Keesing, S., Netto, J. A. (2020). Pet ownership and its influence on mental health in older adults. *Aging & Mental Health*, 24(10), 1605-1612. <https://doi.org/10.1080/13607863.2019.1633620>

- Kellert, S. R. (1984). Attitudes toward animals: Age-related development among children. *Advances in Animal Welfare Science*, 16(3), 29-39.
- Kos, M., Jerman, J. Torkar, G. (2021). Preschool children's attitude toward some unpopular animals and formation of a positive attitude toward them through hands-on activities. *Journal of Biological Education*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/00219266.2021.1877779>
- Kubiatio, M. (2012). Kindergarten children's perception of animals focusing on the look and fear of animals. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(4), 3181-3186.
- Linder, D., Mueller, M. K., Gibbs, D.M., Alper, J. A., Freeman, L. M. (2018). Effects of an animal-assisted intervention on reading skills and attitudes in second grade students. *Early Childhood Education Journal*, 46, 323-329. <https://doi.org/10.1017/s10643-017-0862-x>
- Loyd, D. D., King, E. G., Thompson, J. J. (2021). Goats in schools: parental attitudes and perceived benefits. *Anthrozoös*, 34(1), 139-155. <https://doi.org/10.1080/08927936.2021.1874114>
- McClaskey, B. (2019). Companion animals and their impact on human lives. *The Midwest Quarterly*, 60(3), 335-351.
- McConnell, A. R., Brown, C. M., Shoda, T. M., Stayton, L. E., Martin, C. E. (2011). Friends with benefits: On the positive consequences of pet ownership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(6), 1239-1252. <https://doi.org/10.1037/a0024506>
- McDonald, S. E., Collins, E. A., Nicotera, N., Hageman, T. O., Ascione, F. R., Williams, J. H., Graham-Bermann, S. A. (2015). Children's experiences of companion animal maltreatment in households characterized by intimate partner violence. *Child Abuse & Neglect*, 50, 116-127. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.005>
- Millot, J. L., Filiatre, J. C. (1986). The behavioural sequences in the communication system between the child and his pet dog. *Applied Animal Behaviour Science*, 16(4), 383-390.
- Minatoya, M., Araki, A., Miyashita, C., Itoh, S., Kobayashi, S., Yamazaki, K., Bamai, Y. A., Saijyo, Y., Ito, Y., Kishi, R. (2020). Cat and dog ownership in early life and infant development: A prospective birth cohort study of Japan environment and children's study. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 2-11. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010205>
- Muslu, G. K., Conk, Z. (2011). Animal-assisted interventions and their practice in children. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(2), 83-88.
- Myers-Olin, E. (1996). Child-animal interaction: Nonverbal dimensions. *Society & Animals*, 4(1), 19-35. <https://doi.org/10.1163/156853096X00025>
- Olatunji, B. O., Viar-Paxton, M. (2020). Effects of "dirty" information on disgust responding to an unknown animal in children: The Moderating Role of Maternal Disgust Proneness. *Behavior Therapy*, 51(4), 634-645. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2019.10.001>
- Önal, Ö., Kişioğlu, A. N., Uskun, E., Evcil, F. Y. (2020). Öney hayvan sevgisi ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 625-634. DOI: 10.5336/healthsci.2019-71961

- Özen, A. (2017). A historical overview of Turkey's animal welfare legislation. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 23(6), 1019-1026. DOI: 10.9775/kvfd.2016.17214
- Özyürek, A., Gümüş, H., Özbatak, M. (2015). İlkokul ve ortaokullarda risk göstergeleri ve müdahale yaklaşımlarının incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 77-88. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88847>
- Takamatsu, R. (2018). Measuring affective responses to cuteness and Japanese kawaii as a multidimensional construct. *Current Psychology*, 39(4), 1362-1374. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9836-4>
- Tanzok, H., Kük, M., Çobanoğlu, N. (2013). Hukuki ve etik boyutlarıyla sokak hayvanları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 245-280.

BÖLÜM 5

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI BAĞLAMINDA TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI (TİKA)'NIN KALKINMA YARDIMI FAALİYETLERİ

Onur YAŞAR

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

ORCID: 0000-0002-1858-0424

Mail: onur.yasar@hacettepe.edu.tr

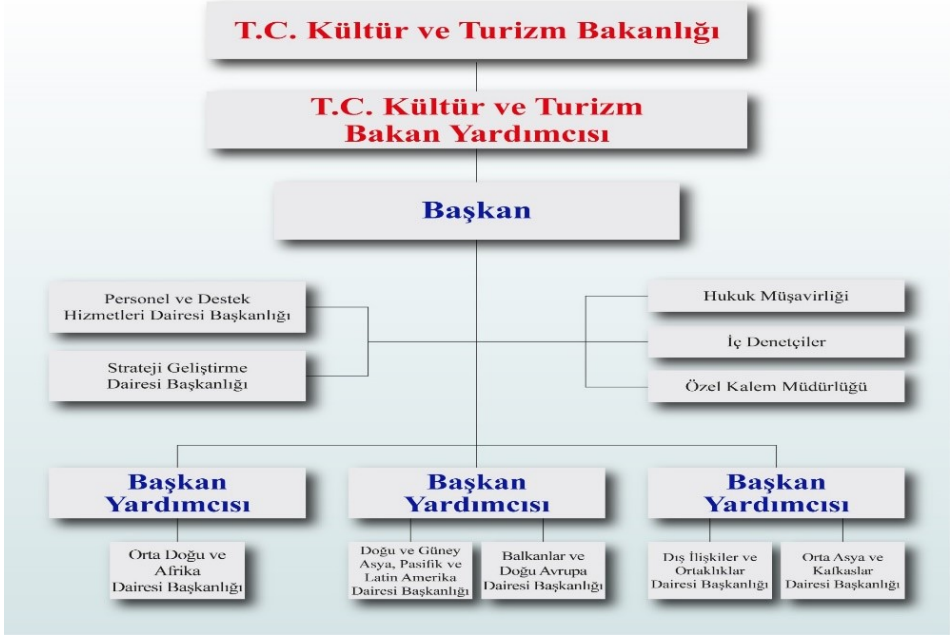
Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın Kuruluşu ve Yapısı

Türkiye, ilk uluslararası kalkınma yardımı faaliyetlerine 5 Haziran 1985 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından Gambia, Gine, Gine Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan'da yürütülmek üzere hazırlanan bir yardım paketi ile başlamıştır. Bu yardım ilk etapta yararlanıcı ülkelerde kurumsal kapasite inşasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu dönemde, dış yardım geliştirmekte olan ülkeler ile olan ticaret ilişkilerini geliştirmekte önemli bir faktör olarak görülmüştür. 1980'lerin sonlarına doğru Türkiye açısından Doğu Bloğu'nun dağılması ile birlikte bağımsızlık elde eden Kafkaslar ve Orta Asya'daki Türkî Cumhuriyetlere yardım yapmak stratejik bir önem teşkil etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin yapacağı kalkınma yardımlarını koordine edecek ve raporlayacak bir kurumun kurulması ihtiyacı gündeme gelmiştir (Kulaklıkaya & Nurdun, 2010).

Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Devletlerine yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel alanda projeler gerçekleştirmek ve kalkınma merkezli işbirliği çalışmalarını koordine etmek amacıyla 1992 yılında Dışişleri Bakanlığına bağlı bir teknik yardım kuruluşu olarak "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı" kurulmuştur. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1999 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır. Kurum, 2011 yılında 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile yeniden yapılandırılarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) adını almıştır. 2018 yılında ise 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile işbirliğinde bulunulması hedeflenen devletler ve topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri projeler, programlar ve faaliyetler aracılığıyla geliştirmek, yapılacak katkı, yardım ve ilgili süreçleri yürütmek ve mevzuatla verilen diğer görevleri yapmak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli bir kuruluş olarak yeniden yapılandırılmıştır (TİKA, 2023).

TİKA, Türkiye'nin kalkınma işbirliği politikasını uygulama sorumluluğunu üstlenmiş durumdadır. Ayrıca Türkiye'nin ulusal aktörleri ile uluslararası kuruluşlar ve ikili bağışçılarla kalkınma işbirliğini koordine etmekten sorumludur. TİKA, ülkemizin Resmi Kalkınma Yardımları (RKY) istatistiklerini toplamak ve raporlamak üzere de akredite edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023).

TİKA, Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısına bağlı TİKA Başkanı altında 3 başkan yardımcısına bağlı 5 icracı daire başkanlığı ile projelerini yürütmektedir. Bunlar, Orta Doğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı (ODAF), Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi Başkanlığı (OAK), Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanlığı (BADA), Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi Başkanlığı (DOGAL), Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı (DİOD)'tur. Personel ve Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Özel Kalem Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği ve iç denetçiler ise doğrudan TİKA Başkanına bağlı olarak görev yapmaktadır. TİKA'nın teşkilat şeması Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. TİKA Teşkilat Şeması

TİKA'nın yurt içi yapılanması bu şekildeyken, yurtdışında 5 kıtada yer alan 60 ülkede 62 tane Program Koordinasyon Ofisi ile sosyal, ekonomik ve kültürel alanda projeler geliştirmekte, kalkınma işbirliği alanında faaliyetler yürütmektedir. TİKA'nın yurtdışı koordinatörlükleri Şekil 2'de yer almaktadır.

Kalkınma, Kalkınma Yardımı ve Kalkınma İşbirliği

Hydén (2014) kalkınmayı içerisinde bulunan zaman dilimlerindeki siyasi ve politik koşullar neticesinde ortaya çıkan farklı fikir ve uygulamaların geliştirildiği, gelişim ve değişim gösteren bir hedef olarak tanımlamaktadır. Bir diğer tanıma göre ise kalkınma, ulusal ve uluslararası düzeyde refahın artması, fakir, az gelişmiş ve gelişmekte olan olarak tanımlanan toplumların; kapitalist, modern ve gelişmiş olarak tanımlanan toplumlar seviyesine ulaşmak için gösterdikleri çaba olarak tanımlanmaktadır (Fetton , 2016). Gray ve Gills (2016) açısından kalkınma oldukça olumlu bir süreç olup, bir dizi sosyal dönüşüm sürecini içerisine alan, yaşam standartlarının iyileştirilmesi yönünde insanlara umut aşılayan, toplumları ve bireyleri az gelişmişlik, fakirlik ve sömürgecilikten kurtarmayı hedefleyen uzun vadeli bir projedir.

Kalkınma yardımlarının, II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Truman Doktrini ve Marshall Yardımları olarak ifade edile gelen uygulamalar etrafında geliştiği görülmektedir. Kalkınma yardımları ve kalkınma işbirliği de ortaya çıktığı II. Dünya Savaşı sonrası süreçten bu yana gelişen ve değişen dünyanın yeni koşulları gereğince oldukça değişmiştir (Yaşar, 2020).

Kalkınma yardımları, küresel işbirliğinin geliştirilmesi ile sürdürülebilir bir işbirliğinin ortaya konulması amacıyla, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına destek sağlamak ve karşılaştıkları problemlere yönelik çözüm üretmek amacıyla yapılan aynı ve nakdi yardımlar ile yatırım faaliyetlerini kapsamaktadır. Kalkınma yardımları küresel işbirliğinin kurulması, geliştirilmesi, sürdürülebilirliğinin sağlanması, küresel ekonominin güvenli zeminde yer almasının sağlanması, faydalanıcı ülkelerin sosyal zeminlerinin uyumlu hale getirilmesi gibi birçok rol üstlenmektedir. Bununla birlikte işbirliği içerisinde yer alan ülkelerde durumunun iyileştirilmesi ile dünyadaki barış ve refaha da katkıda bulunmaktadır (TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2005).

OECD tarafından yapılan tanıma göre, donör ülkeler tarafından DAC-ODA alıcı listesindeki ülkelere ve bölgelere yapılan yardımların şu özellikleri taşıması gerekmektedir.

- Hükümet, yerel yönetimler veya icracı kuruluşlar gibi resmi kurumlarca sağlanmalıdır.
- İmtiyazlı nitelikte olmalı ve iktisadi kalkınma ile birlikte refahı desteklemeyi amaçlamalıdır.
- OECD tarafından hibe eşdeğer oranlarında da güncelleme yapılmıştır. Buna göre DAC istatistikleri açısından imtiyazlı statüsünde değerlendirilmesi için hibe oranları en az;
- En Az Gelişmiş Ülkeler ve diğer Küçük Ada Ülkeleri için resmi sektörlere iki taraflı yardımlarda %9 iskonto oranı ile %45;
- Orta Alt Gelir Grubu Ülkeleri için resmi sektörlere iki taraflı yardımlarda 7 iskonto oranı ile %15;
- Orta Üst Gelir Grubu Ülkeleri için resmi sektörler iki taraflı yardımlarda 6 iskonto oranı ile %10;
- Çok taraflı kuruluşlara verilen kredilerde; küresel kuruluşlar ve çok taraflı kalkınma bankaları için %5 iskonto oranı ve diğer kuruluşlar için %6 iskonto oranı ile %10'dur (OECD, 2023).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal alt yapı, sağlık, eğitim, teknoloji ve sosyal refah düzeyleri gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında arada çok büyük bir fark olduğu görülecektir. Özellikle Afrika kıtasında yer alan bu ülkeler açısından sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın sağlanması yolunda değişimin gerçekleştirilebilmesi için uluslararası kalkınma işbirliği büyük bir öneme haizdir.

Uluslararası kalkınma işbirliği kapsamında bu ülkelerdeki alt yapı ve kapasite eksikliklerinin giderilmesiyle bu ülkeler küresel düzeydeki refah ve kalkınmaya katkı sağlayabilir duruma gelecektir.

Afrika kıtası başta olmak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları bulaşıcı hastalıklar, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanamaması, iklim değişikliğinin yan tesirleri ile suç ve terör gibi kalkınmanın önündeki engeller yapılacak uluslararası kalkınma işbirliği ve tecrübe paylaşımları ile üstesinden gelinebilecek konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle uluslararası toplum tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik yapılacak kalkınma iş birliği anlaşmaları kapsamında teknoloji, bilgi aktarımı ve kapasite geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve TİKA'nın Çalışmaları

Kalkınma yardımlarının ilk etapta ABD'nin Sovyetler Birliğine yönelik siyasi endişeleri, başka ülkelerin siyasi ve stratejik işbirliği, ekonomik çıkar beklentisi veya güvenlik tehdidi gibi farklı motivasyonları ile gündeme geldiği ve bu amaçlara hizmet etmesi planlandığı görülmektedir. Ancak daha sonra kalkınma yardımları dünya çapında yoksullukla mücadele gündemine yönelmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ise kalkınmanın sadece ekonomik büyüme olarak ele alınmasına yönelik eleştiriler gelmeye başlamış ve sosyal kalkınma, sosyal gelişmişlik ve sosyal adalet gibi kavramlar ön plana çıkar olmuştur. Artık farklı ülkelerin farklı ihtiyaçları olabileceği, ekonomik büyümenin topluma adil bir şekilde yeniden dağıtım yapılmadığında ve toplumun ekonomik büyümeden pay alamadığında sosyal sorunların çözülemeyeceği anlaşılmıştır (Yaşar, 2020).

Kalkınma yardımlarındaki değişen bu anlayış, Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2015 yılında duyurulan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uluslararası kalkınma yardımları gündeminde somut bir hal almıştır. Bu anlayış dünya genelinde yoksullukla mücadelenin yanı sıra az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerdeki dezavantajlı gruplara, en arkada kalmış, kırılan topluluklara özel önem atfederek kalkınmanın sosyal boyutuna ve refah hizmetlerine özel bir önem verildiğini göstermektedir.

Ülkemizin kalkınma yardımlarının koordinasyonu ve raporlanmasından sorumlu olan TİKA, kalkınmanın sadece ekonomik boyutu ile değil, sosyal ve kültürel boyutları ile de yakından ilgilenmektedir.

TİKA'nın misyonu "Kalkınma iş birliğinin tüm alanlarında her türlü araç ve yöntemleri kullanmak suretiyle, bölgesel ve küresel düzeydeki sorunlara, adalet ve eşitlik çerçevesinde, hızlı ve kalıcı çözümler sunabilen etkin bir teşkilat olmak" şeklinde ifade edilirken; vizyonu da "Ülkemizin uluslararası iş birliği faaliyetleri ve kalkınma yardımları çerçevesinde, faaliyette bulunduğumuz ülkelerde, ilgili kuruluşlarla koordinasyon içerisinde, ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızın geleceğe taşınmasını sağla-

yacak sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmek” olarak ifade edilmiştir (TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2019).

TİKA’nın vizyonunda da gerçekleştirilecek olan proje ve faaliyetler işaret edilirken kalkınmanın sadece ekonomik boyutu ile sınırlı kalmadığı, “sosyal ve insani kalkınma süreçleri”ne de yer verildiği anlaşılmaktadır (Yaşar, 2020). Bu bağlamda TİKA kalkınma faaliyet ve iş birliklerinde sosyal kalkınmayı destekleyici birçok faaliyet ve proje yürütmektedir.

TİKA, gerçekleştirdiği kalkınma yardımlarını OECD-DAC tarafından belirlenen CRS kodları (Common Reporting Standard) ile kodlayarak veri sistemini oluşturmakta ve raporlamasını bu verilere göre yapmaktadır. Yıllık resmi kalkınma yardımları şu kategorilere göre raporlanmaktadır (TİKA, 2021).

<ul style="list-style-type: none"> • Acil ve İnsani Yardımlar • Çoklu ve Çakışan Sektörler • Eğitim • Diğer Sosyal Altyapı ve Hizmetler • Emtia ve Genel Program Yardımı • Sağlık • İdari ve Sivil altyapılar • Ekonomik Altyapılar ve Hizmetler 	<ul style="list-style-type: none"> • Üretim Sektörleri • Su ve Su Hijyeni [sanitasyon] • Borçlarla İlgili Eylemler • Kalkınma Yardımlarının Tanıtımı • Nüfus Politika/Programları ve Üreme Sağlığı • Yönetim Gideri • Diğer
--	--

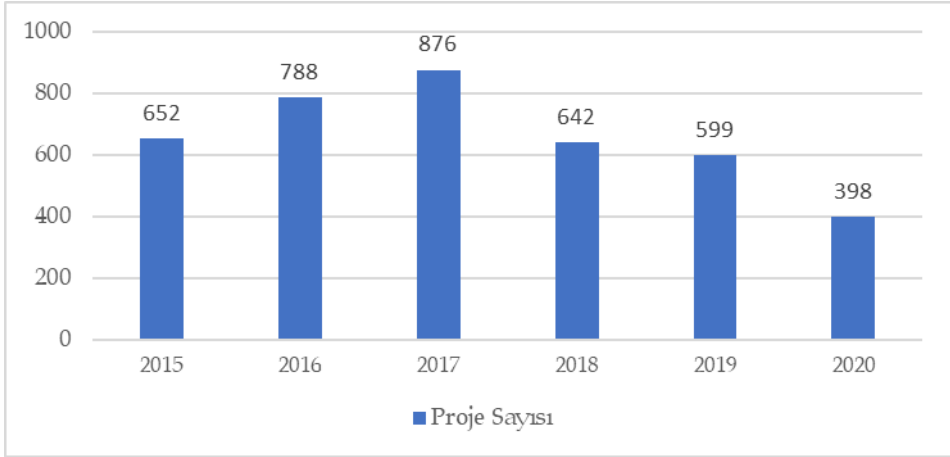
Bu çalışma kapsamında TİKA’nın 2015-2020 yılları arasındaki kalkınma yardımı faaliyetleri ilgili CRS kodları bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda “yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim ve dezavantajlı gruplar” başlıkları altında gruplandırılarak ilgili veri tabanından filtrelenmiştir. Söz konusu başlıkların hangi Sürdürülebilir Kalkınma Amacı ile ilgili olduğu aşağıda gösterilmiştir.

- Yoksullukla Mücadele
- Sağlık
- Eğitim
- Dezavantajlı Gruplar

Yukarıda açıklanan 4 alanda TİKA'nın 2015-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği proje sayılarının yıllara göre dağılımları aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 1. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Yoksullukla Mücadele, Sağlık, Eğitim ve Dezavantajlı Gruplar ile İlgili Yürütülen Proje Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

TİKA tarafından yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim ve dezavantajlı gruplar ile ilgili 2015 yılında 652, 2016 yılında 788, 2017 yılında 876, 2018 yılında 642, 2019 yılında 599 ve 2020 yılında ise 398 proje olmak üzere toplamda 3.955 proje gerçekleştirmiştir. Proje sayılarının 2015 yılından sonra 2016 ve 2017 yıllarında oldukça hızlı bir şekilde artmakla birlikte 2017 yılından sonra azaldığı görülmektedir.

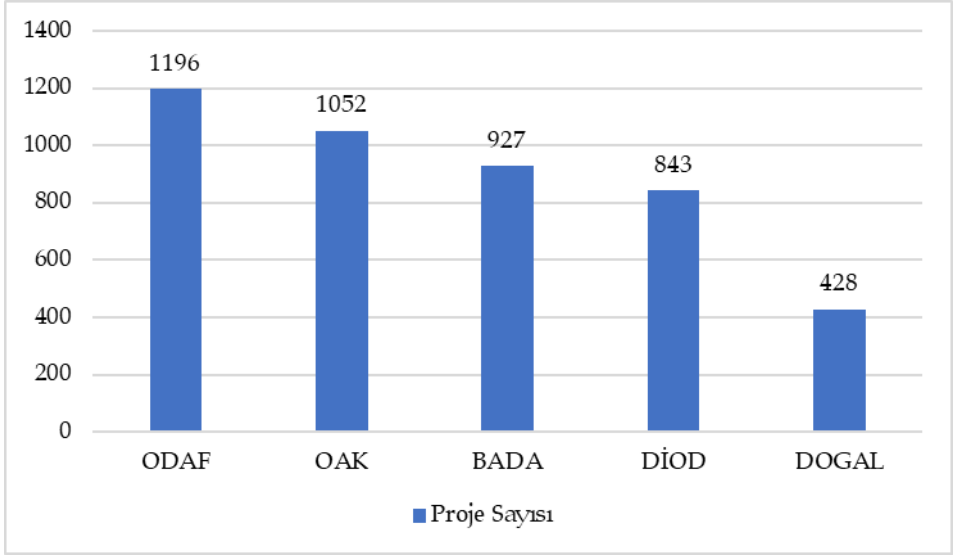
Bu süreçteki proje sayısı önemli olduğu gibi projelere ayrılan bütçe de önemli bir değişkendir. TİKA tarafından 2015-2020 yılları arasında söz konusu projelere ait harcamaların yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim ve dezavantajlı gruplar ile ilgili yürütülen projelere ait harcamaların yıllara göre dağılımı

Yıl	Harcama (USD)
2015	86.040.010,46
2016	77.337.347,61
2017	44.580.965,33
2018	44.242.457,55
2019	32.056.251,98
2020	18.991.283,27
Genel Toplam	303.248.316,20

Tablo bir önceki grafik ile birlikte ele alındığında 2015 yılından sonra 2016 ve 2017 yıllarında proje sayısında artış olmakla birlikte 2015 yılında projelere diğer yıllara göre daha fazla harcama yapıldığı görülmektedir. 2015 yılında özellikle Nijer Yatılı Kız-Erkek Okulu ve Dostluk Parkı İnşaatı ve Tefrişatı, Bişkek Kırgız-Türk Dostluk Hastanesi İnşaatı, Bişkek Halk Ekmek Fabrikası Projesi ve Misurata Fizyoterapi Hastanesi İnşaatı gibi yüksek bütçeli eğitim, sağlık alt yapılarını güçlendirmeye yönelik ve istihdam oluşturma yoluyla yoksullukla mücadeleyi amaçlayan projeler gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda ise nispeten daha düşük bütçeli ve uygulaması kısa sürede tamamlanabilecek projelerin tercih edildiği değerlendirilmektedir. 2017 yılından sonra proje sayıları ve projelere yapılan harcamaların birbirine paralel olarak azaldığı görülmektedir. 2015-2020 yılları arasında gerçekleştirilen bu projelerin daire başkanlıklarına göre dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 2. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Yoksullukla Mücadele, Sağlık, Eğitim ve Dezavantajlı Gruplar ile İlgili Yürütülen Proje Sayılarının Daire Başkanlıklarına Göre Dağılımı

Yoksullukla mücadele, sağlık, eğitim ve dezavantajlı gruplar ile ilgili 2015-2020 yılları arasında en fazla proje 1.196 proje ile Orta Doğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir. Onu, 1.052 proje ile Orta Asya ve Kafkaslar Dairesi Başkanlığı, 927 proje ile Balkanlar ve Doğu Avrupa Dairesi Başkanlığı ve 843 proje ile Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı izlemektedir. Bu alanda 428 proje ile en az proje Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi Başkanlığının görev bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoğun olduğu Afrika kıtasında projelerin yoğunlukta olması anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Bu projeler için yapılan harcamaların daire başkanlıklarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Yoksullukla Mücadele, Sağlık, Eğitim ve Dezavantajlı Gruplar ile İlgili Yürütülen Projelere Ait Harcamaların Daire Başkanlıklarına Göre Dağılımı

Daire	Harcama (USD)
ODAF	106.837.701,52
OAK	83.812.561,50
BADA	69.159.166,83
DİOD	24.931.735,81
DOGAL	18.507.150,54
Genel Toplam	303.248.316,20

Projelere yapılan harcamalara bakıldığında proje sayıları ile orantılı bir şekilde en fazla bütçenin Orta Doğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı tarafından, en az bütçenin ise Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika Dairesi Başkanlığı tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Yoksullukla Mücadele

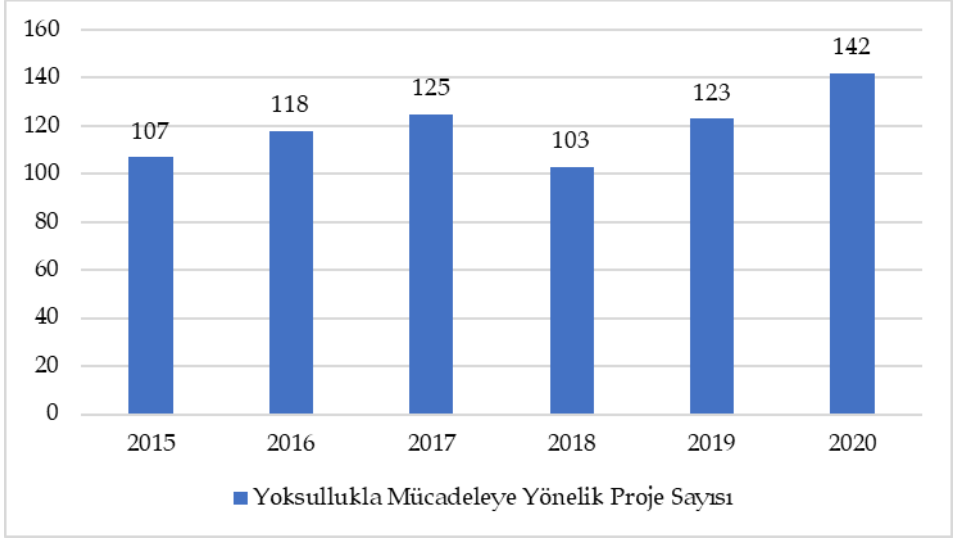
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının birincisi olan “yoksulluğa son” kapsamında genel manada olumlu gelişmeler olduğu ve ilerleme kaydedildiği görülse de yoksulluk günümüzde halen insanlığın ve mevcut devletlerin en büyük sorunlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan dünya nüfusunun oranı 1990’da %36, 2010’da %16 ve 2015’te %10 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu oran 2018 yılında ise %8,6 olarak gerçekleşmiştir. Dünya genelinde aşırı yoksulluk içerisinde yaşayanların oranında düşüş olmakla birlikte, düşüş hızının azaldığı da gözlenmektedir. Diğer taraftan mevcut durum ve gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılan öngörü ve projeksiyon çalışmalarına göre 2030 yılında dünya nüfusunun %6’sının halen aşırı yoksulluk içerisinde yaşayacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Dolayısı ile kalkınma çalışmalarının temelinde ve kalkınma işbirliği projelerinin özünde dünya genelinde yaşanan yoksulluğun azaltılması hatta sonlandırılması motivasyonu bulunmaktadır.

Aşırı yoksulluk da dâhil olmak üzere yoksulluğun her biçimiyle mücadele etmek için 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi kapsamında belirlenen politika ve stratejilerin uygulanması, uygulamaların takibinin yapılması ve etkinliklerinin değerlendirilmesi ve gerekiyorsa yeni politika yaklaşımları ve stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir.

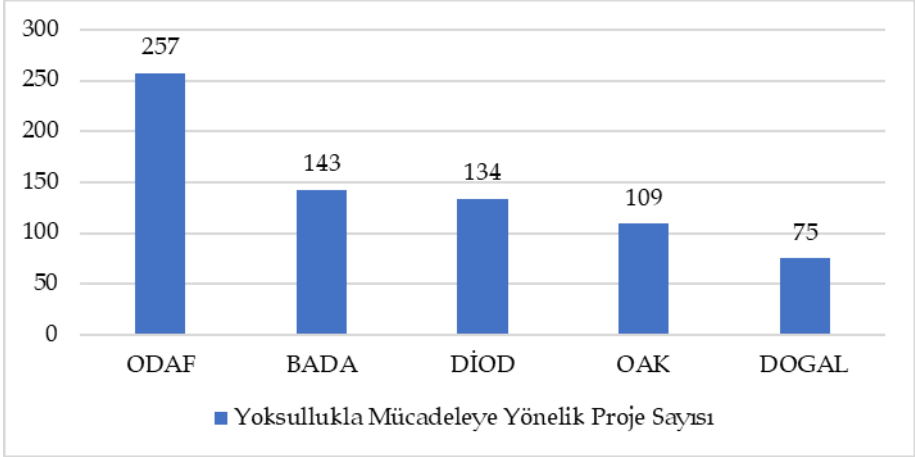
TİKA diğer birçok alanda olduğu gibi yoksullukla mücadele alanında çok sayıda proje ve faaliyet gerçekleştirmektedir. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından yoksullukla mücadele alanında gerçekleştirilen projelerin yıllara göre dağılımları aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 3. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Yoksullukla Mücadele Alanında Yürütülen Proje Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Yoksullukla mücadele alanında 2015 yılında 107, 2016 yılında 118, 2017 yılında 125, 2018 yılında 103, 2019 yılında 123 ve 2020 yılında 142 olmak üzere toplam 718 proje gerçekleştirildiği görülmektedir. Yıllara göre proje sayılarında çok büyük farklılık olmadığı, 2015-2017 yılları arasında artış gösteren proje sayısının 2018 yılında düştüğü sonrasında ise tekrar yükselişe geçtiği anlaşılmaktadır.

Grafik 4. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Yoksullukla Mücadele Alanında Yürütülen Proje Sayılarının Daire Başkanlıklarına Göre Dağılımı

Grafığe bakıldığında 2015-2020 yılları arasında yoksullukla mücadele alanında en fazla projenin 257 proje ile Orta Doğu ve Afrika Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre bir iş sahibi olmasına rağmen günlük 1,90 ABD dolarının altında gelire yaşayanların oranı 2010 yılında Sahra Altı Afrika'da % 45 olarak gerçekleşirken, 2018 yılında bu oran % 38'e gerilemiştir. Ancak bu oran hala oldukça yüksektir (United Nations, 2019). Dolayısı ile bu veriler göz önüne alındığında ODAF Dairesi Başkanlığı tarafından yoksullukla mücadele alanında gerçekleştirilen bu 257 proje daha bir anlamlı hale gelmektedir. ODAF Dairesi Başkanlığını 143 proje ile BADA Dairesi Başkanlığı, 134 proje ile DİOD Dairesi Başkanlığı, 109 proje ile OAK Dairesi Başkanlığı ve 75 proje ile DOGAL Dairesi Başkanlığı takip etmektedir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2018 yılında dünya nüfusunun %8,6'sının halen aşırı yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Diğer taraftan bir işi olmasına rağmen aylık 1,90 ABD dolarının altında gelire yaşayanların oranı Sahra Altı Afrika'da %38, En Az Gelişmiş Ülkelerde ise %31,5 olarak kayıtlara geçmiştir (United Nations, 2019). Bu veriler yoksullukla mücadele alanında yapılacak proje ve kalkınma işbirliği çalışmalarının önemini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bir iş sahibi olmasına rağmen yoksulluk içerisinde yaşayanların oranı sadece istihdam üretmenin

değil, sürdürülebilir ve nitelikli istihdam sağlamanın gerekliliğini göstermektedir.

Özdemir (2020), sosyal politikanın çözüm üretmeye çalıştığı sosyal sorunların ilkinin yoksulluk olduğunu belirtmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yönetimleri kendi imkânları ile halkının yoksulluk düzeyini düşürmekte zorlanmaktadır. Bu noktada uluslararası kuruluşlar ve donör ülkeler tarafından sağlanan kalkınma yardımları kendilerine yoksullukla mücadelede önemli bir katkı sunmaktadır.

Sağlık

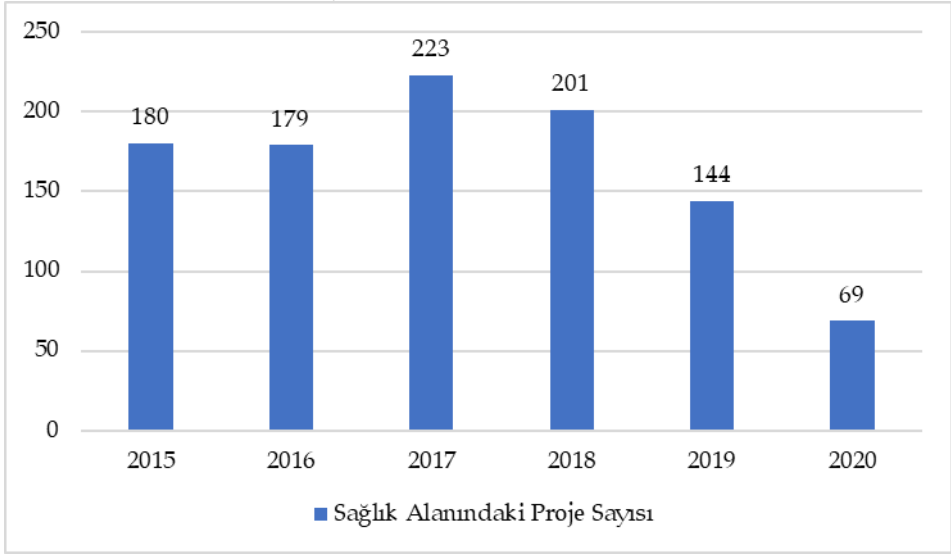
Az gelişmiş ülkelerdeki ölümlerin %80'inin su ve hijyene bağlı basit sağlık sorunlarından kaynakladığını söylemek mümkündür. Az gelişmiş ülkelerdeki nüfusun sadece %45'i temiz suya ve %32'si uygun hijyen koşullarına ulaşabilmektedir. Dolayısı ile temiz suya ve hijyen koşullarına ulaşamama nedeniyle bu ülkelerde kolera, tifo, dizanteri ve trahoma gibi hastalıklar yaygın olarak görülmektedir. Bunlara ek olarak her yıl 7 milyon yetişkin bakımsızlık, yaklaşık 2 milyon kişi ise tüberküloz nedeniyle yaşamını kaybetmektedir. Ayrıca yılda 400 bin kadının hamilelik ve doğum sonrası komplikasyonlar nedeniyle yaşamını yitirdiği bilinmektedir (Doğaner Gönel, 2016).

Uygun sağlık koşulları ve bakım sunulabilseydi önlenebilecek olan hamilelik ve doğum komplikasyonları nedeniyle meydana gelen kadın ölümlerinin neredeyse tamamı düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelmiş, üçte ikisi de sahra altı Afrika'da gerçekleşmiştir. Dünya genelinde 2012 yılında doğumların %69'u yetenekli bir doğum görevlisinin nezaretinde gerçekleşirken 2018'de bu oran %81'e yükselmiştir. Her ne kadar yükseliş anne çocuk sağlığı açısından oldukça olumlu bir gelişme olsa da bu yükselişten Sahra Altı Afrika ülkeleri yeterince etkilenmemiş, 2018 yılında Sahra Altı Afrika'da eğitimli bir doğum görevlisinin nezaretinde gerçekleşen doğum oranı %59'da kalmıştır (United Nations, 2019). Özellikle Afrika ve sahra altı Afrika'ya yönelik sağlık alanındaki çalışmalar bu noktada oldukça önem kazanmaktadır.

TİKA, sağlık alanında hastane inşaatından, ücretsiz sağlık taramalarına, sağlık personeli eğitiminden sağlık tesislerine donanım sağlanma-

sına kadar pek çok sağlık projesini hayata geçirmektedir. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından sağlık alanında gerçekleştirilen projeler aşağıdaki grafikte görülmektedir.

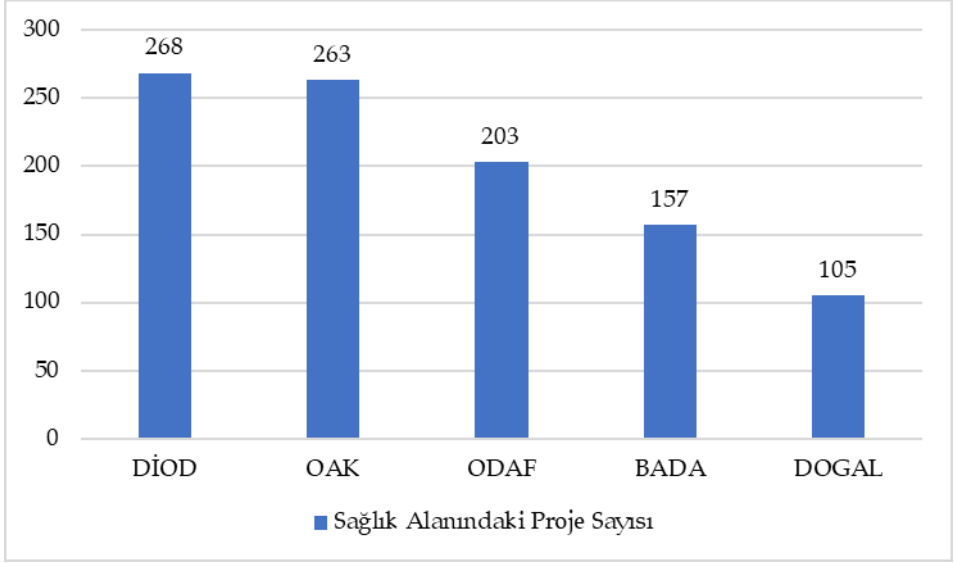
Grafik 5. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından Sağlık alanında yürütülen proje Sayılarının Yıllara göre dağılımı

Grafiğe bakıldığında sağlık alanında 2015 yılında 180, 2016 yılında 179, 2017 yılında 223, 2018 yılında 201, 2019 yılında 144 ve 2020 yılında 69 projenin gerçekleştirildiği görülmektedir. Proje sayılarında yine 2017 yılından sonra periyodik bir düşüş göze çarpmaktadır.

2015-2020 yılları arasında sağlık alanında gerçekleştirilen projelerin daire başkanlıklarına göre dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 6. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Sağlık Alanında Gerçekleştirilen Proje Sayılarının Daire Başkanlıklarına Göre Dağılımı

Grafiğe bakıldığında sağlık alanında en fazla projenin 268 proje ile DİOD Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Onu 263 proje ile OAK Dairesi Başkanlığı, 203 proje ile ODAF Dairesi Başkanlığı, 157 proje ile BADA Dairesi Başkanlığı ve 105 proje ile DOĞAL Dairesi Başkanlığı izlemektedir.

DİOD Dairesi Başkanlığı daha çok sağlık taramaları, sarf malzemesi desteği ve sağlık çalışanlarının eğitimi kapsamında gerçekleştirdiği projeler ile farklı bölgelerdeki çok sayıda ülkedeki ihtiyaç sahibi insanlara sağlık hizmeti götürmekte ve sağlık alanında insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Diğer daire başkanlıkları da kendi bölgelerindeki ülkelerde daha çok sağlık altyapısı ve temel sağlık hizmetleri alanlarında faydalanıcı ülkelerin sağlık hizmeti kapasitesini artırmaya yönelik projeler gerçekleştirmektedirler. Daire başkanlıklarının bu şekilde birbirini tamamlayıcı ve destekleyici projeler yapması her bir projenin etkinliğini de artırmaktadır.

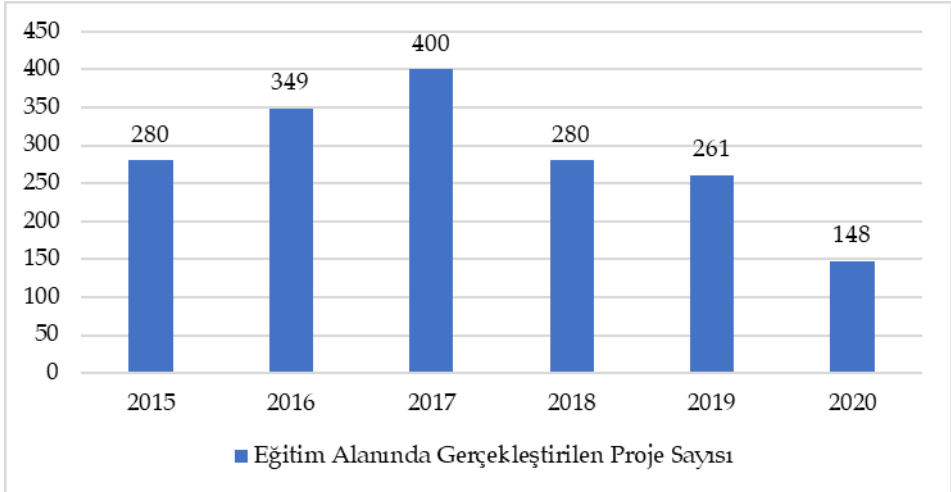
Eğitim

Okula, okullaşmaya verilen önem devletler ve toplumlar nezdinde artmış olsa da Birleşmiş Milletler 2017 yılında 6 ile 17 yaş arasındaki 262

milyon çocuk ve gencin halen okula gitmediğini ortaya koymaktadır. Dünyadaki eğitim imkânlarından yararlanamayan ya da diğer bir deyişle eğitim imkânlarına ulaşamayanlar sadece çocuklar değildir. Yetişkinlerin büyük çoğunluğu da mevcut eğitim imkânlarından çocukluklarında yararlanamamış ve halen bu imkânlarla ulaşamamaktadırlar. Birleşmiş Milletler 2016 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 750 milyon yetişkin okuma yazma bilmediğini raporlamıştır. Bu alanda bir diğer çarpıcı istatistik ise küresel düzeyde okuma yazma bilmeyen nüfusun yarısı Güney Asya'da, dörtte biri ise Sahra Altı Afrika'da yaşamaktadır (United Nations, 2019).

Kaliteli eğitime erişim, bireylere sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yaşama katılım kapasitelerini geliştirerek öğrenme ve potansiyellerini gerçekleştirme fırsatları sunmaktadır. TİKA eğitim alanında okul inşaatından, sınıf donanımına, mesleki eğitimden kapasite geliştirmeye kadar birçok alanda projeler gerçekleştirmektedir. Aşağıdaki grafikte TİKA'nın eğitim alanında gerçekleştirdiği projelerin yıllara göre dağılımı yer almaktadır.

Grafik 7. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından Eğitim alanında gerçekleştirilen proje Sayılarının Yıllara göre dağılımı

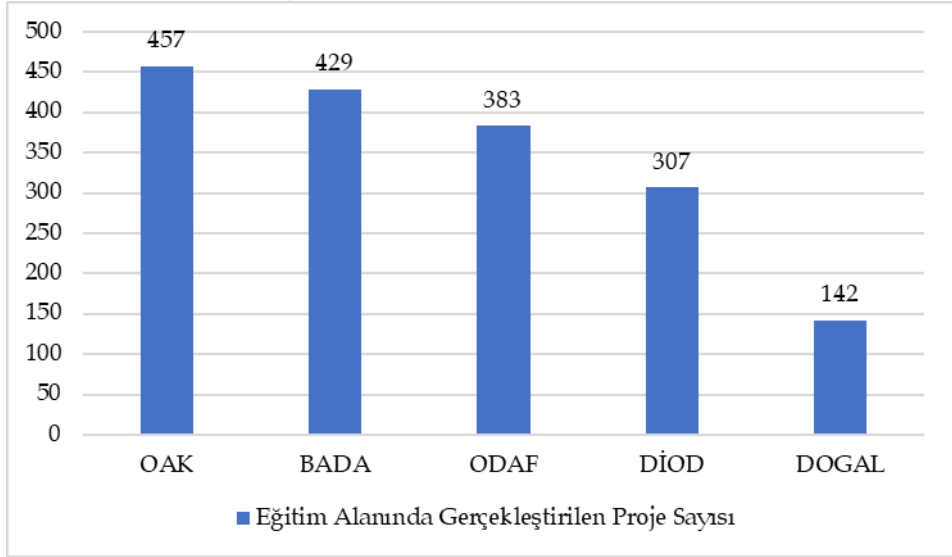

TİKA tarafından eğitim alanında 2015 yılında 280, 2016 yılında 349, 2017 yılında 400, 2018 yılında 280, 2019 yılında 261 ve 2020 yılında da

148 projenin gerçekleştirildiği görülmektedir. Eğitim alanındaki projelerde de diğer alanlarda olduğu gibi 2017 yılına kadar periyodik bir artış görülse de 2018 yılı itibarıyla düşüş söz konusudur.

2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından eğitim alanında gerçekleştirilen projelerin daire başkanlıklarına göre dağılımları aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 8. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından Eğitim Alanında gerçekleştirilen proje Sayılarının daire Başkanlıklarına göre dağılımı

Grafığe bakıldığında belirlenen tarih aralığında eğitim alanında en çok projenin 457 proje ile OAK Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Onu 429 proje ile BADA Dairesi Başkanlığının, 383 proje ile ODAF Dairesi Başkanlığının, 307 proje ile DİOD Dairesi Başkanlığının izlediği, en az projenin ise 142 proje ile DOGAL Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre küresel düzeyde okuma yazma bilmeyen nüfusun yarısının Güney Asya'da, dörtte biri ise Sahra Altı Afrika'da yaşamaktadır (United Nations, 2019). Bu coğrafyalarda eğitim kapasitesinin artırılmasına, eğitim imkânlarının kolaylaştırılmasına ve ulaşılabilirlik düzeyinin artırılmasına yönelik projelerin artırılmasına ihtiyaç duyulduğu aşikârdır.

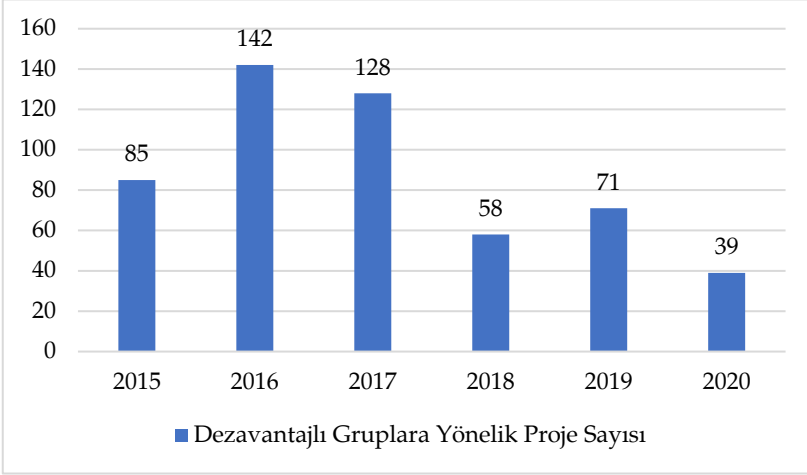
TİKA Başkanlığı'nın 07.11.2016 tarih ve 2016/3 sayılı Genelgesi ile Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı bünyesinde Eğitim Projeleri Koordinatörlüğü kurulmuştur. Genelgenin 1. maddesi ile yapım ve esaslı donatım işleri haricinde eğitim sektörüne yönelik her türlü faaliyetin eğitim projeleri çerçevesinde değerlendirileceği; 2. maddesi ile de diğer sektörlerle yönelik olmakla birlikte ağırlıklı olarak eğitim faaliyeti içeren projelerin de Eğitim Projeleri Koordinatörlüğü tarafından koordine edileceği hükme bağlanmıştır. 2016 yılında Başkanlık Genelgesi ile kurulan Eğitim Projeleri Koordinatörlüğü, meslek edindirmeden sağlık eğitimlerine, kamu personel kapasitesinin geliştirilmesinden arama kurtarma eğitimlerine birçok alanda örnek modüller geliştirerek farklı coğrafyalarda uygulamaya koymaktadır.

Dezavantajlı Gruplar

“Kimseyi Arkada Bırakmamak” mottosu ile belirlenen 2030 Kalkınma gündeminin ilan edildiği Birleşmiş Milletler Genel kurulunda en arkada kalanların “tüm çocuklar, gençler, engelli kişiler, kadınlar, yaşlılar, HIV/AIDS ile yaşayan insanlar, yerli halklar, gelirleri marjinalleştirilenler, ülke içinde yerinden edilenler ve mülteciler” olarak tanımlanmıştır (United Nations General Assembly Resolution 70/1, 2015). Bu gruplardan sadece kadın ve kız çocukları için Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde 5. amaç olan “Cinsiyet Eşitliği” şeklinde doğrudan bir amaç belirlenmiştir. Diğer dezavantajlı gruplara yönelik hedeflerin ise 10. amaç olan “Eşitsizliklerin Azaltılması” başta olmak üzere diğer Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının altında alt hedefler olarak ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

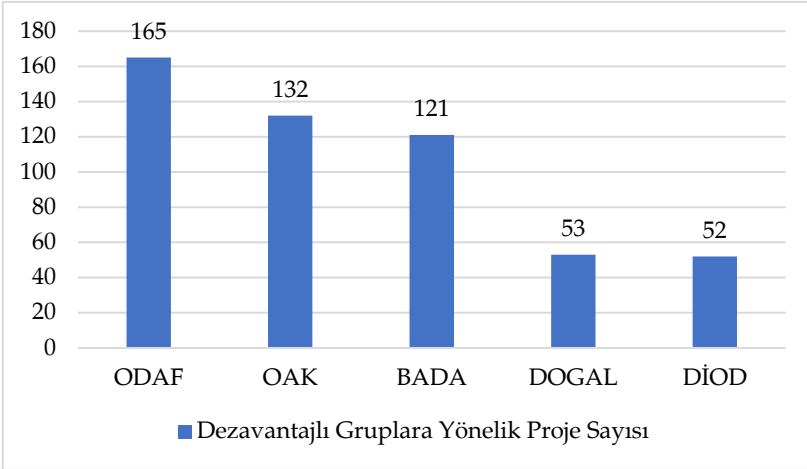
TİKA, kadın, yaşlı çocuk ve engelliler başta olmak üzere faaliyet coğrafyasında yer alan dezavantajlı gruplara yönelik olarak birçok proje gerçekleştirmektedir. TİKA tarafından 2015-2020 yılları arasında dezavantajlı gruplara yönelik olarak gerçekleştirilen projelerin yıllara göre dağılımları aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 9. 2015-2020 Yılları Arasında TİKA Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Gerçekleştirilen Proje Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Dezavantajlı gruplara yönelik olarak 2015 yılında 85, 2016 yılında 142, 2017 yılında 128, 2018 yılında 58, 2019 yılında 71 ve 2020 yılında 39 proje olmak üzere toplam 523 proje gerçekleştirilmiştir. Dezavantajlı gruplara yönelik gerçekleştirilen projelerin daire başkanlıklarına göre dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Grafik 10. 2015-2020 yılları arasında TİKA tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik gerçekleştirilen proje Sayılarının daire Başkanlıklarına göre dağılımı

2015-2020 yılları arasında dezavantajlı gruplara yönelik en fazla proje 165 proje ile ODAF Dairesi Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Onu 132 proje ile OAK Dairesi Başkanlığı, 121 proje ile BADA Dairesi Başkanlığı, 53 proje ile DOĞAL Dairesi Başkanlığı ve 52 proje ile DİÖD Dairesi Başkanlığı izlemektedir.

Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılım araçları, eğitim ve istihdam olanakları diğer bireylere göre sınırlı olup (Ercan vd., 2019; Kalaycı-Kırılıoğlu ve Karakuş, 2020; Karakuş vd., 2017) özel gereksinimlerinden dolayı özel eğitime, uzmanlaşmış uygulama ve hizmetlere ihtiyaç duymaktadırlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. maddesi engellilerin eğitim, sağlık ve sosyal güvence haklarını garanti altına almaktadır. Diğer taraftan, ebeveyn bakımından yoksun çocuklar ile korunmaya muhtaç çocuklar, kadın ve kız çocukları da dezavantajlı gruplar içerisinde yer almaktadırlar. TİKA yetim çocukların barınma, eğitim ve gelişimleri için, kız çocuklarının eğitim hayatlarına devam edebilmesi, kadınların istihdamda ve karar alma mekanizmalarında etkin olarak yer alması için projeler gerçekleştirmektedir.

Dezavantajlı gruplar genellikle dünya genelinde ve ülke içi refah hizmetlerinden yeterince pay alamamakta, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ihmal edilmektedirler. Bu nedenle zaten Birleşmiş Milletler tarafından “en arkada kalanlar” olarak nitelendirilmektedirler. Dolayısı ile bu en fazla ihmal edilen ve en arkada bırakılan gruplara yönelik kalkınma işbirliği çalışmalarının ve yapılacak proje sayılarının artırılması önem arz etmektedir. Ancak dezavantajlı gruplara yönelik projeler planlanırken bu grupları güçlendirmeye yönelik sosyal hizmet bakış açısının ön planda tutulması oldukça önemlidir.

Sonuç

Kalkınma yardımları, ilk etapta ABD'nin Sovyetler Birliğine yönelik siyasi endişeleri ve politik amaçları ile gündeme gelmiş olsa da zamanla dünya genelinde temelde yoksullukla mücadele amacına yönelmiştir. Yine süreç içerisinde kalkınmanın sadece ekonomik büyüme olarak ele alınması tartışılır olmuş ve sosyal kalkınma, sosyal gelişmişlik ve sosyal adalet gibi kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2015 yılında ilan edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile sonuçlanmış ve kalkınma yardımlarına yeni bir perspektif getirmiştir.

TİKA, başlangıçta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Türk Devletlerine yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel alanda projeler gerçekleştirmek ve kalkınma merkezli işbirliği çalışmalarını koordine etmek amacıyla 1992 yılında kurulmuştur. Daha sonra bir takım yasal düzenlemeler ile yapısal değişiklikler yapılan kurum, Türkiye'nin kalkınma işbirliği politikasını uygulamak ile ulusal aktörler ile uluslararası kuruluşlar ve ikili bağışçılarla kalkınma işbirliğini koordine etme sorumluluğunu üstlenmiş, ayrıca ülkemizin Resmi Kalkınma Yardımları istatistiklerini toplamak ve raporlamak üzere de akredite edilmiştir. TİKA, misyonu, vizyonu ve açıklanan sorumlulukları doğrultusunda halen 60 ülkede yer alan 62 program koordinasyon ofisi ile 150 ülkede projeler gerçekleştirmektedir.

Ülkemiz, BM hedefi olan RKY/GSMH oranı olan %0.7'yi, 2016 (%0.76), 2017 (%0.95), 2018 (%1.10), 2019 (%1.15) ve 2020 (%1.14) yıllarında aşma başarısı göstermiştir. Bu başarıda TİKA önemli bir rol üstlenmiştir.

Bu çalışmada TİKA'nın 2015-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği projeler BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları bağlamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoğun olduğu Afrika kıtasında çok fazla projenin gerçekleştirilmiş olması oldukça önemlidir. Diğer taraftan eğitim projeleri altındaki mesleki eğitim projelerinin faydalanıcıların eğitimlerine katkı sağlarken aynı zamanda kazanç elde etme fırsatı verdiği, böylece yoksullukla mücadeleyi de desteklediği anlaşılmaktadır. Yine sağlık alanındaki alt yapı ve hibe çalışmaları faydalanıcı ülkelerin sağlık alanında fiziksel kapasitesini artırırken, eğitilen sağlık personeli de insan kaynağı noktasında önemli bir katkı sunmaktadır. Dezavantajlı gruplara yönelik gerçekleştirilen projeler, bu grupların toplumsal yaşama ve istihdama aktif bir şekilde katılmasını kolaylaştırmakta, ülkelerindeki refah hizmetlerine erişimlerine yardımcı olmaktadır.

Eldeki verilere göre projelere ayrılan bütçe ve buna bağlı olarak proje sayılarında 2017 yılından sonra nispi bir azalma gözlenmektedir. Bu durumun 2017 yılından sonra ABD doları ve Euro'da yaşanan yükselme ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü TİKA bütçesini Türk lirası

olarak almakta, ancak proje harcamalarını döviz üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu durum proje sayılarında azalmaya neden olsa da geliştirilecek projelerin niteliği artırılarak proje sayısındaki azalmanın telafi edilebileceği düşünülmektedir. Bu noktada projeler gerçekleştirilirken sadece talep odaklı kalınmamalı, ilgili uluslararası strateji belgeleri başta olmak üzere faydalanıcı ülkenin ulusal kalkınma planları ve strateji belgeleri göz önünde bulundurularak ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik, faydalanıcı ülkelere özgü kalkınma işbirliği stratejileri geliştirilmelidir. Bu durum TİKA program koordinasyon ofislerinde görevlendirilecek personelin, uluslararası kalkınma planları kapsamında faydalanıcı ülkenin de ilgili belgelerini göz önünde bulundurarak, kalkınma işbirliği yapılan ülkenin ve sahanın analizini doğru ve kapsamlı bir şekilde yapabilecek nitelikte olması gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Resmi Kalkınma Yardımları OECD-DAC CRS kodları kapsamında kategorize edilerek raporlanmaktadır. Bunun yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve alt hedeflerine yönelik bir raporlama stratejisinin belirlenmesi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik katkıyı daha görünür ve ölçülebilir kılacaktır.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları da göz önüne alındığında, kalkınma işbirliği ile faydalanıcı ülkelerdeki insanların refahını ve iyilik hallerini artırmayı amaçlayan, sosyal değişimi ve gelişimi destekleyen, dezavantajlı grupların güçlendirilmesine katkı sağlayan uluslararası kalkınma yardımlarını, uluslararası sosyal politika uygulamaları ve uluslararası sosyal hizmet çalışmaları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu sebeple, kalkınma işbirliği alanında sosyal hizmet disiplinine ve akademisine büyük sorumluluklar düştüğü değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Doğaner Gönel, F. (2016). Kalkınma Ekonomisi. Efil Yayınevi: Ankara.
- Ercan, F. Z., Kırılıoğlu, M., & Kalaycı- Kırılıoğlu, H. İ. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(44), 597-628.
- Fatton, R. (2016). Development and the Outer Periphery: The Logic of Exclusion. A. Cafruny, L. S. Talani, & G. P. Martin içinde, The Palgrave Handbook of Critical International Political Economy (s. 119-137). London: Palgrave.

- Gray, K., & Gills, B. (2016). South–South cooperation and the rise of the Global South. *Third World Quarterly*, 557-574.
- Hydén, G. (2014). The Ever-Changing Nature of Development Research: The Newest Challenge. *Forum for Development Studies*, 501-511.
- Kalaycı-Kırhoğlu, H. İ., & Karakuş, Ö. (2020). Reflection of the perceptions of university students with disabilities who get service from department of disabled students on their disabilities to education experiences. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1153-1175.
- Karakuş, Ö., Kalaycı-Kırhoğlu, H. İ., Kırhoğlu, M., & Başer, D. (2017). Üniversitelerde engelli öğrencilerin eğitim alanında karşılaştıkları sorunlar: Selçuk Üniversitesi örneği. *Journal of Human Sciences*, 14(3), 2577-2589.
- Kulaklıkaya, M., & Nurdun, R. (2010). Turkey as a New Player in Development Cooperation. *Insight Turkey*, 131-145.
- OECD. (2023, 03 09). Official Development Assistance – Definition and Coverage. OECD: <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm> adresinden alındı
- Özdemir, S. (2020). Refah Devleti Analizi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023, 02 27). Türkiye Kalkınma İşbirliği. T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/turkey_s-development-cooperation-fr.fr.mfa adresinden alındı
- TİKA. (2005). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu. Ankara: TİKA.
- TİKA. (2019). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu. Ankara: TİKA.
- TİKA. (2021). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2020. Ankara: TİKA.
- TİKA. (2023, 03 09). Hakkımızda. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden alındı
- TİKA. (2023, 02 27). Tarihçe. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222> adresinden alındı
- United Nations. (2019). Report of the Secretary-General on SDG Progress 2019. New York: United Nations.
- United Nations General Assembly Resolution 70/1. (2015). Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UNGA.
- Yaşar, O. (2020). Sosyal Politika Bağlamında Kalkınma İşbirliği. Ankara: Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi.

BÖLÜM 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE SAĞLIK EKSENİNDE SOSYAL HİZMETİN YERİ VE ÖNEMİ

Satı GÜL KAPISIZ

Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID: 0000-0002-5714-9944

Mail: satikapisiz@gmail.com

Giriş

Kentleşme, göç, çevre kirliliği, suç oranlarındaki artış, uygun olmayan çalışma ve barınma koşulları, eğitim ve istihdam sorunları gibi sosyal sorunlar ve toplum yapısındaki değişiklikler; ekonomik, sosyal, insani, çevresel ve politik boyutları ile kalkınma kavramının sürekli gündemde olmasına neden olmuştur (Özmete ve Akgül Gök,2015).

Kalkınma; büyüme, sağlık, kültürel, sosyal ve iktisadi yapıdaki dönüşümü de içerisine alan nitel bir olgudur (Arslan ve ark., 2016). DSÖ Sağlık ve Çevre Komisyonu kalkınma kavramını; 'insan hayat kalitesinin geliştirilmesi süreci' olarak tanımlamaktadır (WHO, 1992). Kalkınmanın amacı ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak seçeneklerinin artırarak bireylerin özgürce karar vermelerini sağlamaktır. Bu yaklaşım güçlendirme, eşitlik, adalet, haklar, verimlilik gibi sürdürülebilirliğe dayalı kavramları içeren bütüncül bir bakış açısına sahiptir (Özmete, 2010).

Kalkınma kavramı ekonomik, sosyal, çevresel ve politik iyilik haline odaklanır ve en temelde ülkede yaşayan tüm insanların refah içinde ya-

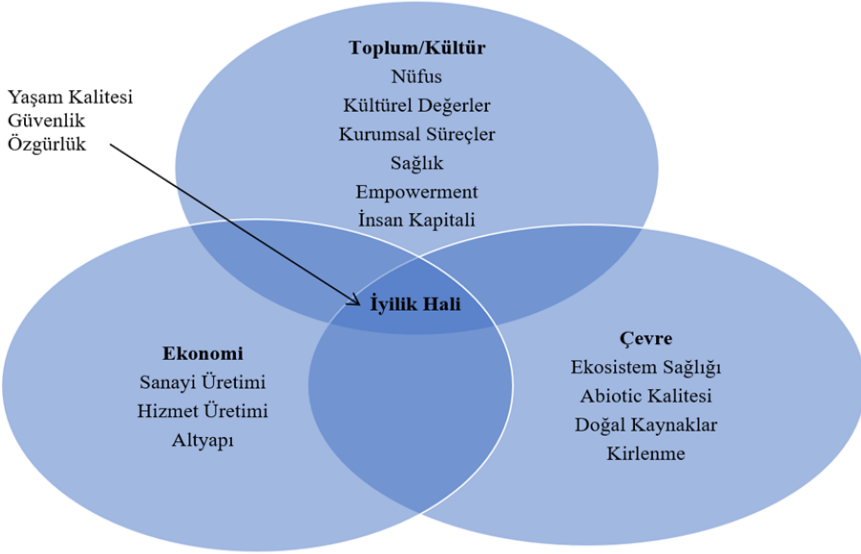

şamalarını ve işlevselliklerini artırmayı amaçlar. Sosyal refahı artırmayı amaçlayan ekonomik kalkınma eğitim, istihdam ve sağlık alanlarıyla etkileşim içindedir ve sosyal adalet çerçevesinde tüm insanlara eğitim, sağlık, çevre, istihdam, katılım, barınma ve entelektüel faaliyetler gibi çok yönlü yaşanabilir bir çevre yaratmayı amaçladığında; sosyal, çevresel ve politik kalkınma boyutları gündeme gelmektedir. Ancak bu boyutlar geleneksel kalkınma düşüncesi ile ele alındığında amacına tam anlamı ile hizmet etmekte yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu noktada geleneksel kalkınma kavramının yerini “sürdürülebilir kalkınma” kavramı almaktadır (Özmete ve Akgül Gök, 2015).

Sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın tanımı 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission on Environment and Development) tarafından yapılan tanımdır. “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı; “insanların mevcut ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynakların miktarını ve şeklini etkilemeden karşılaması” olarak tanımlanmıştır.

Morton ve arkadaşlarına (2019) göre; Birleşmiş Milletler (BM) sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yoksulluğa son vermek için küresel olarak kabul edilmiş bir dizi hedefi gerçekleştirmek, gezegeni yaşanabilir kılan her şeyi korumak ve tüm insanların barıştan zevk almasını ve refahını sağlamaktır. BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ekonomik, çevresel ve sosyal olarak üç boyutunu entegre etmeyi hedeflemektedir. Bu hedefler, gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra yüksek gelirli ülkelere yöneliktir ve hesap vermeye zorlayan mekanizmalara sahiptir (Morton ve ark., 2019).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı insan açısından düşünüldüğünde sosyal, toplum için düşünüldüğünde ekonomik ve kültürel, çevre için düşünüldüğünde ekolojik açıdan önemli bir yere sahiptir (Özmete, 2012). Sosyal kalkınma insan haklarının gerçekleştirilmesi ve uygulanması sürecinde insan ihtiyaçlarının karşılanmasını temel alır (Carrillio, 2007). Holmberg ve Sandbrook (1992)’a göre sosyal kalkınma; sosyal olarak sürdürülebilir bir sistemi, sosyal adaleti, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişebilirliği, cinsiyet eşitliğini, katılımı içeren sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde geliştirilmesini sağlayan bir süreçtir (Holmberg ve Sandbrook, 1992).

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Temel Unsurları

Kaynak: De Kruijf H.A., Van Vuuren D.P. (1998) Following sustainable development in relation to the North-South dialogue: ecosystem health and sustainability indicators. *Ecotoxicology and Environmental Safety* 40, sayfa: 9

Şekil 1 incelendiğinde; sağlık temel insan ihtiyaçlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Tüm unsurların kesiştiği noktada tüm bireyler için vazgeçilmez olan üç önemli element görülmektedir. Bunlardan biri olan hayat kalitesinin iyileştirilmesinde sağlık hizmetleri ve sağlık sistemi önemli bir rol oynamaktadır.

Şekil 1’de gösterilen unsurlar bazen birbirleriyle örtüşmekte, bazen biri diğerinden etkilenmekte bazen de ortaklaşa etkileşim içinde bulunmaktadırlar. Sürdürülebilir kalkınma açısından her unsur içindeki dengelerin sürdürülebilir olması, unsurlar ve aralarındaki ilişkilerin dengeli olması oldukça önemlidir (Çelik, 2006).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları en temelde bireylerin sosyal, politik ve ekonomik yönlerden iyilik halinin artırılmasını hedeflemektedir. Bu amaçlar “yoksulluğu ortadan kaldırmak, açlığa son vermek, sağlıklı ve kaliteli yaşam sürdürülebilmek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, temiz suya ulaşım sağlamak, erişilebilirlik, temiz enerjinin sağlanması, sanayi ve yenilikçi alt yapının oluşturulması, eşitsizliklerin azaltılması,

sürdürülebilir şehir ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim ve eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış, adalet ve güçlü kurumlar” olmak üzere on yedi hedefin yerine getirilmesini içermektedir (BM, 2015).

Genel olarak, üç unsur etrafında şekillenen ve bunlar arasında bir denge kurmayı hedefleyen sürdürülebilir kalkınma anlayışı, ekonomik, sosyal ve ekolojik / çevresel boyutları içermektedir (Polat ve ark., 2022). Sosyal hizmet meslek ve disiplini her bir boyutta sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına katkı vermektedir. BM tarafından yayınlanan “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” çerçevesinde ortaya konulan raporda sağlık ve refah boyutlarını içeren hedefler bulunmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımını dikkate alarak, kalkınmış bir toplumun oluşturulmasında son derece önemli olan sağlık hizmetleri bağlamında, sürdürülebilir kalkınma, sağlık ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Sosyal hizmet, bilgi, beceri ve değer temelinde; sistem, güçlendirme ve ekolojik yaklaşımları dikkate alarak; bireylere, ailelere, gruplara, örgütlere ve topluma yönelik uygulamalarını ve müdahale çalışmalarını gerçekleştiren bir meslektir. Sosyal hizmet, toplumdaki tüm bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmeyi, bireylerin sosyal işlevselliğini artırmayı ve işlevsel bireylerden oluşan işlevsel bir toplum yaratmayı hedefler. İşlevsel bir toplum ancak ve ancak her açıdan sağlıklı bireylerden oluşacaktır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada sağlık sektörü ve göstergeleri son derece önemlidir.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi olarak tasarlanmıştır. Analiz için internet taraması yöntemi ile sürdürülebilir kalkınma ve sağlık ilişkisi, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet anahtar kelimeleri ile bir arama sorgusu gerçekleştirilmiş ve elde edilen araştırma makaleleri ve/veya kitap bölümlerinin sonuçları derlenmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlık İlişkisi

Sürdürülebilir kalkınma kavramı çevre, ekonomik, sosyo-demografik ve sağlık unsurlarını kapsamaktadır. Sağlık sürdürülebilir kalkınmanın

alt alanlarından biridir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada sağlık sektörü ve göstergeleri son derece önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma gelecek nesilleri ve uzun dönemde sağlıklı olmayı da içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada sosyal, ekonomik, sağlık ve çevre ile ilgili unsurlar arasındaki ilişkilerin karşılıklı olduğu ve birbirlerini etkiledikleri son zamanlarda çok daha açık bir şekilde kabul edilmektedir.

2030 Gündemi içeriğinde yer alan üçüncü hedef, sağlık ile ilgili hedeflerden oluşmaktadır. Bu amaç "Her yaşta herkes için sağlıklı yaşamı sağlamak ve refahı arttırmak" teması ile öne çıkmaktadır (BM, 2015).

Ventura ve ark. (2016) belirttiği gibi; sağlık hakkı temel bir insan hakkıdır. Bununla birlikte küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak artan sosyal eşitsizliklerin yanı sıra verimsiz iç kamu politikaları bu haklara erişimi engellemektedir. Sağlık ve kalkınma ilişkisini anlamak için; nüfusun ilerleyişini değerlendirmek için sadece ekonomik boyutu değil, aynı zamanda yaşam beklentisini etkileyen ve dolayısıyla sağlıkla doğrudan bağlantılı olan sosyal, kültürel ve politik özellikleri içeren insan kavramının göz önünde bulundurulması zorunludur. Böylece, insani gelişimin temel amacı, düşük hastalık oranıyla uzun, sağlıklı, yaratıcı bir yaşamın tadını çıkarmalarını sağlamak, insanların faaliyetlerini ve yeteneklerini artırmak yoluyla seçim olanaklarını genişletmektir (Ventura ve ark., 2016).

Sağlığın kalkınmanın önemli belirleyicilerinden biri olarak görülmesi 1960'ların sonlarında ortaya çıkan ve kalkınmanın yeni ölçütlerinin belirlendiği tartışmalarla önem kazanmıştır. Bu döneme kadar kalkınmanın sağlanması açısından, doğrudan milli gelirde artış sağlayacak yatırımlara önem verilmiş ve eğitim, sağlık gibi sosyal sektörler birer tüketim sektörü olarak düşünülmüştür. Bu dönemde kalkınma için daha çok yol, köprü, baraj gibi yatırımlara önem verilmiş ve bu yatırımların yaratacağı ekonomik etkilerin diğer sektörlerle de yansiyarak sosyal sorunların da çözüleceği beklenmiştir. Ancak, büyüme hızlarını artıran birçok Üçüncü Dünya ülkesinde yoksul kesimin bu büyümeden faydalanamadığı görülmüştür (Mazgit, 1998).

Kalkınmış ülkelerde sağlık hizmetlerine özellikle önem verildiği, sağlık hizmetlerinin kalkınmışlığın önemli bir göstergesi olduğu gibi, diğer

kalkınma göstergeleri üzerinde de doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Over (1991) belirttiği gibi, sağlıktaki ilerlemeler refah üzerinde direkt etkiye sahip olmakla birlikte, üretimde artış sağlayacağından dolaylı bir etkiye de sahiptir (Over,1991). Arslan ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan bir çalışmada da 1975-2012 yılları arasında Türkiye’de sağlık ile kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, söz konusu ilişkinin yapılan reformlarla arttırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kalkınma ile sağlık arasındaki bağlantının sistemli olarak ortaya konulduğu yaklaşım, 1978 yılında, Alma Ata Bildirisi ile Dünya kamuoyuna duyurulan, Temel Sağlık Hizmetleri (TSH) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, toplumların sağlık statüleriyle genel yaşam biçimleri arasındaki bağlantıyı ortaya koymuş ve bu bağlantı nedeniyle, toplumların ekonomik ve sosyal kalkınmalarında daha temiz bir çevre, temiz içme suyu, sağlıklı konutlar, yeterli beslenme koruyucu sağlık hizmetleri gibi unsurların önemine dikkat çekmiştir (Mazgit,1998). Toplumun katılımıyla yürütülmesi planlanan ve sektörlerarası işbirliğini gerekli kılan beslenme, sağlık eğitimi, tıbbi bakım, önleyici tıp ve halk sağlığı gibi önlemleri içeren temel sağlık hizmetleri (primary health care) aracılığıyla 2000 Yılına Kadar Herkese Sağlık hedefleri oluşturulmuştur (Çelik, 2006). 1980li yıllarda seçici temel sağlık hizmetleri kavramı ön plan çıkmış, hedeflenen bazı hastalıklara yönelik yoğun koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin sağlanmasıyla sağlık statüsünün iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak belirli bazı hastalıkların önlenmesi, sağlık statüsünde istenilen seviyede iyileşmeleri ortaya çıkarmamıştır (Tatar,1992).

Ekonomik gelişme aynı zamanda çevrenin hor kullanılmasına, çevresel zararlara, sağlık seviyesinde olumsuz sonuçlara da neden olabilmektedir.

2000 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletler, Binyıl Zirvesini düzenlemiş ve Binyıl Deklarasyonunu yayınlamıştır. 189 ülkenin imzaladığı Binyıl Deklarasyonu barış, güvenlik, kalkınma, çevre, yardıma muhtaç grupların korunması, insan hakları ve yönetim konularını kapsamaktadır. Deklarasyon “Binyıl Kalkınma Hedefleri” olarak adlandırılan, 2015 yılında gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahip bir dizi kalkınma hedefini uluslararası gündeme taşımıştır. Binyıl Kalkınma He-

defleri, insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV (İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü - Human Immunodeficiency Virus) / AIDS (Sonradan Edinilen Bağışıklık Sistemi Bozukluğu - Acquired Immune Deficiency Syndrome), sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir (DPT, 2010).

2003 yılında “Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP)” ile sağlık alanında önemli bir dönüşümün içine girilmiş, sağlık hizmetlerinin verimli ve etkin hale getirilmesi hedeflenmiştir. İnsan odaklı Sağlıkta Dönüşüm Programı ile kişinin sağlığının toplumla birlikte korunması hedeflenmektedir. “Herkes için ulaşılabilir, nitelikli ve sürdürülebilir sağlık hizmeti” bu programın ana fikridir. Program’ın en önemli bileşenlerinden olan genel sağlık sigortası, sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve hizmet kalitesinin artırılması gerçekleştirilmiş durumdadır. Sağlık bilgi sistemleri, akılcı ilaç ve malzeme kullanımı, Sağlık Bakanlığı’nın planlama ve denetleme rolünün güçlendirilmesi konularında önemli mesafeler kaydedilmiştir.

Tezcan (2020) çalışmasında, Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında sağlıkla ilgili olanda en fazla ilerleme gösterdiğini, bu amaç kapsamında belirlenen 13 hedeften iki tanesine halihazırda ulaştığını, diğer hedeflere ait göstergelerde de iyileşmeler sağlandığını belirtmektedir. Aynı çalışmada bulaşıcı hastalıkların yayılımının azaltılması, bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan ölüm oranının azaltılması, ölümlü trafik kaza sayısında azalma sağlanması, sağlık personeli sayısının artırılması göstergelerinin de izlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, veri eksikliği nedeniyle Türkiye de 15 yaş üstü tütün kullanan yetişkinlerin oranı, kişi başına düşen alkol tüketimi ve HIV/AIDS taşıyan bireylere ait bilgilerde izleme ve kontrol girişiminin tam olarak sonuçlanmadığını, Covid-19 pandemisinin sağlık harcamaları ve sağlık sistemi üzerinde yarattığı yükün tüm göstergeleri etkileyeceğini de belirtmiştir (Tezcan, 2020). Önder (2020) de çalışmasında; sağlıkla ilgili

risklerin artan bir şekilde hayatımızı etkilediğini, koronavirüs salgının ekonominin sağlıkla çok yakın ilişkide olduğunu gösterdiğini, bu bağlamda küresel işbirliğinin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (Önder, 2020). Cansever (2021), yıllık olarak yayımlanan SKH İndeks ve Gösterge raporlarında Türkiye'nin mevcut durumda bir yükseliş eğiliminde olduğunu, 2023 hedeflerine ulaşırken sektörler arası iletişimin yanında koordineli şekilde çalışma ve izlemenin öneminin göz önünde bulunması gerektiğini belirtmektedir (Cansever, 2021).

Reshetnikov ve arkadaşları (2018) tarafından Rusya dijital teknolojilerinin sağlık bakımına etkisini gözlemleyerek risk değerlendirme haritasının hazırlanması amacıyla yapılan çalışmada; günümüzde sağlık yönetiminin tamamen ülkedeki dijital altyapının olgunluğuna bağlı olduğu, dijital teknolojilerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için kilit araç haline geldiği belirtilmiştir. Aynı çalışmada dijital teknolojilerin geleneksel sağlık bakımına etkisinin yıkıcı olabileceği, Dijital Sağlık Bakımının sadece avantajlar getirmediği aynı zamanda fakir ve gelişmiş ülkeler arasındaki sosyal-ekonomik uçurumu da artırdığı belirtilmektedir. Dijital Sağlık Bakımının, insanların dünyada yüksek kalitede tıp merkezlerinden tıbbi konsültasyonun en iyisini almalarını sağlayacağı, transborder çevrimiçi hasta-doktor iletişimi ile kişisel cihazlardan gün be gün sağlık parametrelerinin izlenmesinin mümkün olacağı belirtilmektedir Reshetnikov ve ark., (2018).

Ülkemizde de Özen (2021) çalışmasında, dijital sağlık hizmetlerinin günümüzdeki sağlık sistemine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olan katkısını ele aldığı mevcut ve geçmiş çalışmaları derlediği çalışmasında; tele tıp ve mobil sağlık uygulamalarının sonuçlarına ilişkin, Türkiye'de kullanılan dijital sağlık hizmetlerinin sonuçları ve yaygınlığı hakkında bu hizmetleri kullanan hastanelerin görüşlerinin alındığı, yapılan uygulamaların nasıl yaygınlaştırılabileceğine ilişkin çalışmalar yapılmasını belirtmiştir (Özen, 2021).

Refah kalkınmanın en önemli unsuru olsa bile toplumdaki bireylerin refahı nasıl kullandıkları, kişisel gelişimleri ve sağlıkları konusunda mevcut potansiyellerine ulaştırmada ne kadar iyi oldukları çok daha önemlidir (Jacop ve Abel,2002). Sağlıklı bireylerin daha verimli olduğu,

ülke ekonomisine daha hızlı katkı sağladığı, bu kapsamda sağlığa yapılan yatırımların kalkınmanın hızlanmasında önemli bir araç olduğu görülmektedir.

McBride ve arkadaşlarının (2019) yaptığı bir çalışmada; 2017 yılında sağlık önceliklerini belirten tebliği ve küresel sağlığı tartışmak üzere BRICS ve G7'nin yıllardır yaptığı gibi G20 sağlık bakanları ilk kez toplanmıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilgili olarak evrensel sağlık sigortası ve acil durumlara hazırlıklı olma odağında BRICS, G7 ve G20 önceliklerinin örtüştüğü fakat çevre kirliliği, ruh sağlığı ve anne ve çocuk sağlığı alanlarındaki önceliklerinin ayrıldığı görülmüştür. Madde kullanımı da dahil olmak üzere önemli derecede ilişkili hastalık yükleriyle ilgili sağlık sorunları, trafik kazaları ve cinsel sağlık konularının, her üç siyasi grubun gündeminde eksik olduğu görülmüştür. SDG 3 açısından BRICS, G7 ve G20 prensipleri ve çalışma şekilleri, insan hakları, eşitlik ve devlet dışı aktörlerle angajman vurgusu farklı olmasına rağmen, hepsi 2030 gündemine olan bağlılıklarını ifade etmiştir. 2030 Gündemi sağlık eşitliğini teşvik etme ve kimseyi dışarıda bırakmama, sosyal içerme, hakkaniyete daha fazla bağlılık, hak temelli yaklaşımlar, daha yüksek kalitede ve zamana bağlı nicel hedefleri içeren taahhütlerde bulunmak ve net hesap verme mekanizmaları oluşturmak gibi oldukça kapsamlıdır (McBride ve ark., 2019).

2022 yılında yayımlanan sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporunda; sürdürülebilir kalkınma amacı 3'ün altındaki 13 hedefe ait göstergelere ait sonuçlar çoğunluklu olarak hedeflerin mevcut durumunun sürdürülebilir kalkınma amacına yönelik sürdürüldüğünü ve takip edildiğini gösterirken; 'özel iyi oluş', 'bölgeler arası doğumda beklenen yaşam süresi farkı' ve 'her gün sigara içen 15 yaş ve üzeri nüfus' göstergeleri ise düşüş (azalan) trendinde olumsuz bir mevcut durumu işaret etmektedir (Kayıkçı Bardakçı ve Akpınar Yılmaz,2022).

Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilir kalkınma kavramı çevre, ekonomi, sosyo-demografik ve sağlık unsurlarını kapsamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ulaşmada sağlık sektörü ve göstergeleri son derece önemlidir.

Sağlığın tanımına baktığımızda Dünya Sağlık Örgütünün yaptığı holistik tanımın -“Yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması durumu değil, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” -oldukça kapsayıcı ve bütüncül olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değişim ajanı/aracı olan sosyal hizmet sürdürülebilir kalkınma sürecinde sosyal refah devletinin amaçları doğrultusunda, belirlenen hedeflere ulaşabilmek için insan ihtiyaçlarının her düzeyde karşılanarak refahın yapılanmasını hedefler. Bireyin çevresi ve toplum içindeki işlevselliğini artırma odaklı sosyal hizmetin nihai hedefi, işlevsel bireylerden oluşan işlevsel bir toplum yaratmaktır. Toplum oluşturulan bireylerin işlevselliği ancak ve ancak her yönden sağlıklı olabilmeleriyle mümkündür.

Sürdürülebilir kalkınma kapsamında, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından başlatılan ve 2000-2015 dönemini kapsayan “Binyıl Kalkınma Hedefleri” programının devamı niteliğinde olan “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” çerçevesinde 17 amaç ve 169 hedef belirlenmiştir. 2022 yılında yayımlanan sürdürülebilir kalkınma amaçları değerlendirme raporu incelendiğinde; sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik genel performans açısından OECD ülkeleri arasında 71. Sırada bulunan Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına göre sağlıkla ilgili hedeflerini gerçekleştirilmesine yönelik ortalama performansı %75’in üzerinde olduğu görülmektedir. Genel olarak Türkiye’nin, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirilmesine yönelik genel performansında önemli gelişmeler gözlemlense de gelişmeler sağlamlasının gerekliliği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- Arslan İ., Eren M. V., Kaynak S. (2016). Sağlık ile Kalkınma Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), ss. 287-310.
- BM. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Geneva: UN Press.
- Cansever, İ. H. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma ve Sağlık: Türkiye’nin 2023 Hedefleri ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(3): 633-650.
- Carrilio, T. E. (2007). Utilizing a social work perspective to enhance sustainable development efforts in Loreto, Mexico. *International Social Work*, 50(4): 528-538. Sage Publications: Los Angeles, London, New Delhi and Singapore.

- Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(1):19-37.
- De Kruijff H.A., Van Vuuren D.P. (1998) Following Sustainable Development In Relation To The North-South Dialogue: Ecosystem Health And Sustainability Indicators. *Ecotoxicology and Environmental Safety* 40: 4-14.
- DPT, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010, http://www.surdurulebilir-kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/UNDP-TR-TR-2010-MDG-Report_TR.pdf. Erişim tarihi:29.10.2019
- Holmberg, J. ve Sandbrook, R. (1992). Sustainable development: what is to be done? J. Holmberg (Ed.). *Policies for a Small Planet*. London.
- Jacob T.J., Abel R. (2002) Sustainable Development And Health: An Indian Perspective. *Lancet*, 360(24):638-9.
- Kayıkcı Bardakçı, P. Ve Akpınar Yılmaz, M. (2022). Sürdürülebilirlik ve Sağlık. *İklim ve Sağlık Dergisi / Climate and Health Climatehealth*; 2(2):48-54
- Mazgit, İsmail (1998): Ekonomik Kalkınma Sürecinde Türkiye'de Sağlık Sektörünün Yeniden Yapılanması (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi), İzmir.
- McBride, B., Hawkes, S. and Buse, K. (2019). Soft power and global health: the sustainable development goals (SDGs) era health agendas of the G7, G20 and BRICS. *BMC Public Health*, 19(1):815. doi: 10.1186/s12889-019-7114-5.
- Morton, S., Pencheon, D., Bickler, G. (2019). The sustainable development goals provide an important framework for addressing dangerous climate change and achieving wider public health benefits.
- Over M. (1991) Economics for Health Sector Analysis. The World Bank, Washington.
- Önder, H. (2020). Bir Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Olarak Sağlık. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi* 6(1): 10-24.
- Özen, H. (2021). Dijital Sağlık Hizmetlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.17(38). DOI: 10.26466/opus.927187
- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal analiz. *Aile ve Toplum Dergisi*, 11(6), 79-90
- Özmete, E. (2012). Kırsal kalkınma için kadınların güçlendirilmesi: Sosyal hizmet modelleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 117-128.
- Özmete, E. (2013). Sosyal hizmet ve inovasyon. *Biz Bir Aileyiz Dergisi*. https://www.academia.edu/5515660/Sosyal_Hizmet_ve_%C4%B0inovasyon-Biz_Bir_Aileyiz_Dergisi-Emine_%C3%96zmete. Erişim tarihi:27.10.2019
- Özmete, E. ve Akgül Gök, F. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Sosyal İnovasyon ve Sosyal Hizmet İlişkinin Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 26(2):127-143.
- Polat, A.D., Oğuz, F., Salihoglu, S., & Pak-Güre, M.D., (2022). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Madde Bağımlılığıyla Mücadelede Sosyal Hizmetin Rolü. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 191-204
- Reshetnikov, A., Prisyazhnaya, N., Shamshurina, N., Fedorova, j., Sotnik, A., Kolesnichenko, O. (2018). Health Management for Sustainable Development. Second

- World Conference on Smart Trends in Systems, Security and Sustainability (WorldS4.)
- Taşkın, Ö. (2011). Sürdürülebilir Kalkınmada Sağlık Ekonomisi ve Edirne İlinin Sağlık Sektörü Açısından Analizi. T.C Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Tatar M. (1992). Health For All By The Year 2000 and Primary Health Care: The Turkish Case PhD Thesis in Social Policy and Administration. University of Nottingham.
- Tezcan, N. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Türkiye’de Sağlık Göstergelerinin Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:19 Temmuz 2020 (Özel Ek) Prof. Dr. Sabri ORMAN Özel Sayısı s.202-217
- United Nations (2015), “Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable Development”. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- Ventura, C.; Miwa, M.; Jorge, M.; Mendes, I. (2016). Health, human and sustainable development. *International Journal of Social Science Studies*, 4(2), 24-28.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. (Ed: Bülent Özçelik). Ankara: Nika Yayınevi.
- WHO (1992) Our Planet, Our Health. Report of the WHO Commission on Health and Environment. Geneva.

BÖLÜM 7

ENGELLİLİĞİ KAPSAYICI KALKINMA: SOSYAL HİZMET ODAĞINDA BİR DEĞERLENDİRME

Lütfiye KARAASLAN

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ORCID: 0000-0001-6267-4252

Mail: lmutluoglu@yahoo.com

Giriş

Sürdürülebilirlik kelimesi Latince *sustinere*'den (tenere, tutmak; sus, yukarı) türetilmiştir. Sürdürülebilirliğin günümüzde kullanım şekli belirli bir konunun desteklenme olasılığının bir ifadesi olan İngilizce "sustainability" terimine dayanmaktadır. Sürdürülebilirlik iyileştirilmiş bir yaşam kalitesi arayışında çevresel, toplumsal ve ekonomik hususların dengelendiği bir gelecek hakkında düşünmek için bir paradigma olarak görülmektedir. Arkasındaki idealler ve ilkeler; nesiller arası eşitlik, cinsiyet eşitliği, sosyal hoşgörü, yoksulluğun azaltılması, çevresel koruma ve iyileştirme, doğal kaynakların korunması ve adil ve barışçıl toplumlar inşa etme gibi geniş kavramlara dayanmaktadır (Jeronen, 2013).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda tanımlanmıştır. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma; "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Kates, Par-

ris ve Leiserowitz, 2005; Özmete, 2010:80). Sürdürülebilir kalkınma kavramının ekonomik, çevresel ve sosyal üç boyutu bulunmaktadır. Bu üç boyut karşılıklı etkileşim içerisinde birbirine bağlı bir yapıyı oluşturur (Peeters, 2012b:5).

Sürdürülebilir kalkınmasının, sosyal ve çevresel boyutunu ihmal eden ekonomik kalkınma girişimleri uzun vadede kalkınmanın sürdürülemezliğine neden olacaktır. Çevreyi, insan haklarını ve sosyal adaleti dikkate almayan ekonomik bir kalkınma kaçınılmaz olarak başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Oldukça geniş bir bakış açısıyla, çevrenin ve sosyal eşitliğin korunması odağıyla hareket edilmesi gerektiğini vurgulayan “sürdürülebilir kalkınma” kavramına ilişkin açıklamalar; sosyal hizmetin doğal olarak ve tarihi misyonuyla örtüşür bir biçimde ve sorumluluk bilinciyle bu süreçte aktif rol alması gerektiğini ortaya koymaktadır. İnsan hakları, sosyal adalet, eşitlik ve özgürlük değerlerini odağına alan sosyal hizmet mesleği (Başer vd., 2017), başta engelliler olmak üzere dezavantajlı gruplar bakımından sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olabilecek birikime ve yetkinliğe sahiptir.

Sosyal Hizmetin Sürdürülebilir Kalkınmadaki Rolü

Sosyal hizmetin sürdürülebilir kalkınmada nasıl bir rol oynayabileceği sorusu, normatif düşüncelerle doğrudan bağlantılıdır. Sosyal hizmetin misyonunu sürdürülebilir kalkınma gündemi ile ilişkilendirmek için Brundtland Raporu (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, WCED, 1987) olarak da bilinen Ortak Geleceğimiz Raporu’nda yer alan tanım en iyi başlangıç noktası olarak değerlendirilmektedir. Raporda “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olarak ifade edilen sürdürülebilir kalkınma tanımı; içinde “ihtiyaçlar” ve “sınırlılıklar” olarak karakterize edilen iki önemli kavramı barındırmaktadır. “İhtiyaçlar” kavramı, öncelikler arasında ilk sırada yer alması gereken dünyanın yoksullarını; “sınırlılıklar” kavramı da çevrenin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçları karşılama kabiliyetine getirilen sınırlamaları işaret etmektedir (Peeters, 2011:293-294).

Sosyal hizmetin uluslararası kabul gören tanımı da sosyal hizmet ve sürdürülebilir kalkınmanın bağına kurmak için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) tarafından yapılan tanıma göre;

“Sosyal hizmet mesleği, sosyal değişimi, insan ilişkilerinde problem çözmeyi ve refahı artırmak için insanların güçlendirilmesini ve özgülleşmesini teşvik eder. İnsan davranışı ve sosyal sistem teorilerini kullanan sosyal hizmet, insanların çevreleriyle etkileşime girdiği noktalarda müdahale eder. İnsan hakları ve sosyal adalet ilkeleri sosyal hizmetin temelidir (IFSW & IASSW, 2004)”.

Tanımda yer alan “insan hakları” ve “sosyal adalet” ilkeleri, IFSW ve IASSW (2004) tarafından hazırlanan uluslararası ilkeler beyanında daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Buna göre; “insan hakları ve insan onuru” ilkesi; “kendi kaderini tayin hakkına saygı, katılım hakkını teşvik etmek, bireyi bir bütün olarak ele almak, güçlü yönleri tespit etmek ve geliştirmek” olarak açıklanmaktadır. “Sosyal adalet” ilkesi ise; “negatif ayrımcılıkla mücadele etmek, çeşitliliği tanımak, kaynakları adil bir şekilde dağıtmak, adaletsiz politika ve uygulamalarla mücadele etmek ve dayanışma içinde çalışmak” olarak tanımlanmaktadır (IFSW ve IASSW; 2004). Buradan hareketle sosyal hizmetin ve sürdürülebilir kalkınmanın normatif ilkelerinin neredeyse birebir örtüştüğünü, yerel ve küresel düzeyde eşitlik ve adaletin tesis edilmesinde işbirliği içerisinde çalışmalarının özellikle dezavantajlı gruplar açısından yaşamsal bir değere sahip olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Aşağıdaki tabloda sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetin normatif ilkeleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

Tablo 1: Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmetin normatif ilkelerinin karşılaştırılması

Sürdürülebilir Kalkınma	Sosyal Hizmet
İhtiyaçların karşılanması	Refahın artırılması: İhtiyaçların karşılanmasını ifade eder, ancak daha geniş bir odağa sahiptir.
Ekolojik sınırlılıklara saygı- Dünyanın sınırlı kaynakları	Dünyanın sınırlı kaynaklarına yönelik endişe ve saygı, henüz sosyal hizmet söyleminde temel bir mesele değildir ve “insan refahı kavramları”nın farklı bölgelerde nasıl anlaşıldığına bağlıdır.
Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar -öncelikle uluslararası - genel adalet ilkelerinden kaynaklanır.	Sosyal hizmet güçlendirme etiğinde, insanları eylemlerinden sorumlu tutar, ancak adalet hem bireylerin hem de grupların farklılaşan fırsatlarına ve sınırlılıklarına dikkat edilmesini gerektirir.
Küresel adalet - tam olarak ne anlama geldiğine dair farklı anlayışlar olsa da -	Sosyal hizmet, küresel adalet hedefiyle uyumludur.
Nesiller arası eşitlik/dayanışma	Sosyal hizmet, özellikle dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş gruplar/nüfuslar söz konusu olduğunda, sosyal dayanışmayı, çeşitliliği ve güçlendirmeyi yüceltir.
Nesiller arası eşitlik ve dayanışma: Gelecek nesillere karşı sorumluluk yenilikçi bir ilkedir.	Bu ilke, sosyal hizmetin insanların geleceklerine ilişkin güçlü odağıyla uyumludur.
Cinsiyet eşitliği ve çeşitliliklere saygı	Sosyal hizmet, cinsiyet eşitliğini ve çeşitliliğe saygıyı teşvik eder.

Kaynak: Peeters J. (2011, 2012a).

Tablodan da görüleceği üzere sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet normatif ilkeler bakımından neredeyse bire bir örtüşmektedir. Sosyal hizmetin doğası ve misyonu gereği sürdürülebilir kalkınmanın itici gücü ve en büyük destekçisi olması gerektiği rahatlıkla ifade edilebilir. Elbette sosyal hizmet politik, kültürel ve coğrafi bazı değişkenler bakımından dünyanın her yerinde aynı etki ile işlev görememekte ve kalkınma eylemlerinde kendine yer edinmekte zorlanmaktadır. Ancak hizmet verdiği kişi, grup ve toplumlar göz önünde bulundurulduğunda tüm baskılara ve engellemelere rağmen sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği de aşikârdır.

Engelliliği Kapsayıcı Kalkınma ve Sosyal Hizmet

Engellilik ve Kalkınma İlişkisi

Dünyada bir milyardan fazla insanın veya dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin (2010 dünya nüfus tahminlerine göre) bir tür engellilik ile

yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu, Dünya Sağlık Örgütü'nün yaklaşık yüzde 10 olduğunu ileri sürdüğü 1970'lere ait önceki tahminlerden daha yüksektir. Nüfusların yaşlanıyor olması -yaşlı insanlarda engellilik riski daha yüksektir- ve diyabet, kalp ve damar hastalıkları ve akıl hastalığı gibi engellilik ile ilgili kronik sağlık sorunlarının dünya çapında artıyor olması nedeniyle engelli insanların sayısı artmaktadır (WHO, 2011).

Dünya üzerinde engelliliğin artmasının en önemli nedenlerinden birisi de yoksulluktur. Engelliliğin nedenleri ve engelli sayısının artışı tartışmalarında yoksulluk-engellilik ve engellilik-yoksulluk ilişkisi sıkça gözden kaçırılmakta ve tartışma dışı kalmaktadır. 2000'li yıllarda yoksulluk ve engellilik ilişkisini ortaya koyan araştırmalar dikkat çekmeye başlamıştır. Elde edilen yeni veriler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde engelli bireylerin eğitim ve sağlığa erişim, istihdam, gelir, sosyal destek ve şehirleşme gibi ölçütler açısından çok daha yoksul olduğunu ortaya koymaktadır. Engelli bireyler günlük yaşamda karşılaştıkları kurumsal, çevresel ve davranışsal engeller nedeniyle genellikle daha yoksuldur ve sonuç olarak da bunun yerleşik bir sosyal dışlanma ve topluma katılamama ile sonuçlanmaktadır. Bu durum; sosyal marjinalizasyon ve izolasyon, eğitim, uygun barınma, beslenme, temiz su ve temel hijyen, sağlık bakımına erişememe, yasal ve politik süreçlere katılma yeteneğinden yoksun olma gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Burada kilit bileşen işgücü piyasasına aktif bir şekilde katılamama olarak kabul edilmektedir (Groce ve diğerleri, 2011:1496-1497).

Engelli bireyler eğitimde ve iş piyasasında daha dezavantajlıdır ve genellikle engelli olmayan bireylere göre daha yoksuldur. Dünya Sağlık Araştırması kapsamında yer alan engelli katılımcıların ilkökul eğitimini tamamlama oranları önemli ölçüde düşük seviyededir ve eğitim gördükleri ortalama yıl sayısı engelli olmayan katılımcılara oranla daha düşük düzeydedir. Analizde yer alan 51 ülkede, engelli erkeklerin %50,6'sı, engelli olmayan erkeklerinse %61,3'ü ilkökul eğitimini tamamlamıştır. Engelli kadınların %41,7'si, engelli olmayan kadınların ise %52,9'u ilkökul eğitimini tamamladığını bildirmiştir. Benzer şekilde, engelli olmayanlarla karşılaştırıldığında engelli bireylerin ortalama eğitim yılı oranları daha düşük düzeydedir (erkeklerde sırasıyla 7.03'e karşı 5.96; kadın-

larda sırasıyla 6.26'ya karşı 4.98 yıl). Buna ek olarak, bütün yaş gruplarında eğitimi tamamlama oranları arasında farklar bulunmuştur ve hem düşük gelirli hem de yüksek gelirli ülkelerde her iki alt örneklem grupları için de bu fark istatistiksel olarak anlamlı seviyededir (WHO, 2011).

Engellilik yoksulluk ilişkisinde bir diğer önemli bileşen de istihdam yani çalışma hayatına aktif bir şekilde katılma ve kendi yaşamını idame ettirme gücünü elinde bulundurmadır. Tıpkı eğitimde olduğu gibi bu alanda da engelli bireyler değişen oranlarda olmakla birlikte tüm dünyada dışlanma ile karşı karşıyadır. Gelişmekte olan ülkelerde çalışma yaşındaki engelliler içinde işsizlik %80-90 gibi son derece yüksek bir seviyededir. Bu oran Asya ülkelerinde %80 civarında iken sanayileşmiş ülkelerde %50-70 arasındadır. Çalışabilir engelli nüfus içindeki işsizlik oranı Avrupa ülkelerinde ise %43-54 bandında hesaplanmıştır (EYHGM, 2015:18). ABD'de engelli olmayan nüfusta işgücüne katılım oranı %77,7 iken engellilerde bu oran %33,7'dir. Benzer bir şekilde; engelli çalışabilir nüfus içinde istihdam edilen engellilerin oranı %28,5 iken engelli olmayan ve istihdam edilenlerin, çalışabilir nüfus içindeki payı %70,3 seviyesindedir. (Imparato ve diğerleri, 2010). Bu veriler ABD'de engelli bireylerin istihdama katılma konusunda engelli olmayan bireylere oranla iki kattan daha fazla dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir. Avrupa Birliği'nin konuyla ilgili göstergeleri üye ülkeler arasında büyük farklılaşmalar gösterse de AB ortalaması bakımından engelli nüfusun durumu ABD'ye kıyasla görece daha iyidir. Engelli istihdamının AB ortalaması ABD'den farklı olarak %65 seviyesinde iken engelli işsizlerin oranı da %5,5 kadardır (Imparato ve diğerleri., 2010).

Türkiye'de az bir engeli olan nüfusun eğitim durumuna bakıldığında eğitim düzeylerinin genel nüfusun eğitim düzeyine göre daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Genel nüfus için okuma yazma bilme oranı %95,5 iken en az bir engeli olan nüfusun okuma yazma bilme oranı toplamda %76,7 olarak bulunmuştur. Bu oran erkeklerde %89,1 iken kadınlarda %67,6 olarak ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, en az bir engeli olan bireylerin eğitim düzeyinin nüfusun genelinin eğitim düzeyine göre azaldığı görülmüştür. Ayrıca cinsiyet bazında değerlendirildiğinde

engelli kadınların oranı her eğitim kategorisinde engelli erkeklere göre daha düşüktür. Temel işgücü göstergeleri açısından bakıldığında en az bir engeli olan kişilerin işgücüne katılım ve istihdam oranlarının genel nüfus ile karşılaştırıldığında oldukça düşük olduğu ortaya çıkmıştır. İşgücüne katılım oranı genel nüfusta %47,5 iken engellilerde %22,1'dir. Cinsiyet ayrımında bakıldığında her iki kategoride de erkeklere göre kadınların istihdama katılım oranı daha düşüktür (TÜİK, 2011).

Toplumsal yaşama katılımın iki önemli bileşeni olan eğitim ve istihdamda sürekli engellerle karşılaşan ve bu engellerle baş etme mekanizmaları sınırlı olan engelli bireylerin yoksulluk döngüsünü kırmaları ve kalkınmadan hak ettikleri payı almaları mümkün olamamaktadır. Dahası bu sistemlerde yerini alamayan engelli nüfus kalkınma stratejilerinin oluşturulması süreçlerinde ve çoğu zaman bütüncül bir anlayışı yansıtmayan kalkınma belgelerinde hak ettiği yeri alamamaktadır.

Kalkınma Odaklı Engellilik Politikaları ve Sosyal Hizmet

Kalkınma odaklı engellilik politikaları ve stratejileri; engelli bireylerin işlevselliğini artırma ve onların sosyal ve ekonomik fırsatlara erişimlerini kısıtlayan engelleri azaltma yollarını arayan politika ve stratejilerdir. Bunlar; rehabilitasyon stratejileri, engelli bireyleri ana akım sağlık, eğitim, mesleki, kentsel ve rekreasyonel süreçlere dahil etmek için içermeci politikalar ve olumlu stratejiler, mimari ve tasarım engelleri ortadan kaldırmak için düzenli çabalar, bireysel destek ve destekleyici teknolojiler için uygun maliyetli stratejiler olarak gruplandırılabilir (Metts, 2004:10-11).

DFID (Department for International Development-Uluslararası Kalkınma Bakanlığı) 2000 yılında yayımladığı "Engellilik, Yoksulluk ve Kalkınma" raporunda engelliliği kapsayıcı kalkınmanın başlıca eylem alanlarını; politika, ekonomik, sosyal ve insani gelişme, güçlendirme, medya ve iletişim olarak sıralamıştır. Buna göre; politikaların engelli bireylerin haklarını savunmaya dönük hazırlanmasını sağlamak amacıyla hem hükümetler arasında hem de uluslararası toplum içinde diyalog için çaba gösterilmesi; engelli bireyler için hizmetlerin toplumda var olan eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal yapılar içerisinde verilmesi ve engelli bireylerin karar verme süreçlerine katılımlarını sağlayacak usullerin oluşturul-

ması; engellilerin kendi haklarını geliştirmeleri ve kendilerini temsil hakkını kullanmaları yönünde güçlendirilmeleri ve medya ve iletişim kanallarının eşit haklar için baskı oluşturmada ve engellilikle ilgili farkındalık oluşturmada aktif bir şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (DFID, 2000).

Engellilik ve kalkınma ilişkisine vurgu yapan ilk açıklamaların 1990'lı yılların sonlarına denk geldiği ve bazı hükümetlerin kalkınma kuruluşları (Amerika, Norveç, Finlandiya, Danimarka, İsveç, Japonya ve Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kuruluşları gibi) aracılığıyla engelli bireylerin kalkınma çalışmalarına dâhil edilmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. Bu yıllarda engelli hareketinin uzun yıllardır süren lobi faaliyetlerinin sonucu olarak da bazı hükümetler engellilik odaklı bazı yasal düzenlemeleri (ABD 1990; Zimbabve 1992; Hindistan 1995; Birleşik Krallık 1995; Sri Lanka 1996; Güney Afrika 1997; Bangladeş 2001) hayata geçirmiştir (Yeo, 2005:5-6).

2000'li yıllarda engellilik alanında çalışan uluslararası sivil toplum örgütleri çalışmalarını sosyal model çerçevesinde şekillendirmeye ve kalkınmada hak ettikleri yeri alabilmek için uluslararası toplum üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. Böylece engelliliğe uluslararası bir kalkınma meselesi olarak vurgu artmaya başlamış; hükümetler, uluslararası kalkınma ve finans kuruluşları retoriklerinde bu yönde değişikliklere gitmiş, bunun sonucunda da engellilikle ilgili çeşitli rehberler ve politika dokümanları yayımlamıştır. Bu süreçte; BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye (EHİS) doğru giden yolda pek çok uluslararası kalkınma kuruluşu engelli bireylere yönelik "hak temelli yaklaşımı" benimsemiştir. Bu yaklaşıma göre; toplumda her birey eşit ekonomik, kültürel ve sosyal haklara sahiptir ve uluslararası kalkınma hareketi çalışmalarını konumlandırırken hayırseverlik kavramları üzerinden değil eşit haklar üzerinden hareket etmelidir. Asya Kalkınma Bankası 2000 yılında bir rapor yayımlayarak engellilik ve yoksulluk meselesine geniş yer ayırarak yoksulluğun önlenmesine ilişkin teknik yardım önerisinde bulunmuştur. Benzer bir şekilde 2002 yılında Dünya Bankasına engellilik alanında danışman olarak atanan Judith Heumann da yoksulluğun azaltılması için destek duyuruları yapmıştır (Yeo, 2005:5).

2000’li yılların ikinci yarısında uluslararası engelli hareketinin yoğun çabaları ve bizzat bu hareketin temsilcilerinin doğrudan katılımı ile oluşturulan ve 2008 yılında yürürlüğe giren BM EHİS bir insan hakları sözleşmesi olduğu kadar bizzat BM’nin dile getirdiği üzere, engelliliği kapsayıcı kalkınmanın anlaşılmasına ışık tutan, hayata geçirilmesi için gerekli ilkelere açıklık getiren bir metindir. EHİS, bir insan hakları aracı olduğu gibi kapsayıcı kalkınma için rehber niteliğinde bir araçtır (Tekeli, 2016:7). BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS), engellilerin haklarını korumak ve engelli olmayan bireylerle eşit bir şekilde toplumun her alanına katılımlarını sağlamak için bir politika çerçevesi oluşturur (Madan ve diğerleri, 2017:1164). EHİS, çok açık bir şekilde sosyal kalkınma boyutu olan bir insan hakları belgesi olarak tasarlanmıştır (Wescott ve diğerleri, 2020). Sözleşmenin 1. maddesinde belirtildiği gibi, “Sözleşmenin amacı, tüm engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam ve eşit şekilde yararlanmalarını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve doğuştan gelen onurlarına saygıyı geliştirmektir”. Ayrıca EHİS, istatistikler ve araştırma verileri de dâhil olmak üzere veri toplama, analiz ve yaymanın bu amacı desteklemedeki rolünü ve önemini açıkça belirtmektedir (Madan ve diğerleri, 2017:1164).

EHİS önsözünde; engellilik ve kalkınma ilişkisinde hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ve bu ilişkinin olağanlaştırılması/ana akımlaştırılması gerektiğini belirtir. Ayrıca Sözleşmenin önsözü, insan haklarının izini sürmenin nihayetinde engelli yoksunluğunun ve milyonlarca engellinin, ailelerinin ve topluluklarının karşı karşıya olduğu çeşitli ancak birbiriyle bağlantılı kalkınma zorluklarının üstesinden gelinmesine nasıl yardımcı olacağını önemle vurgulamaktadır. Özellikle 2010’dan beri engellileri kapsayan kalkınmanın artan küresel odağı ve teşviki, şüphesiz EHİS’in dünya sahnesine gelişiyi yakından bağlantılıdır. Sözleşmenin 32. maddesi; Taraf Devletlerin uluslararası kalkınma programları da dâhil olmak üzere uluslararası işbirliğinin, engellileri kapsamasını ve engelliler için erişilebilir olmasını güvence altına almaları gerektiğini vurgulamaktadır (Brolan, 2016:3).

Uluslararası engelliler hareketi ve hareketin savunucuları Sözleşmede yer alan bu hüküm ışığında BM nezdinde lobicilik faaliyetlerinde bu-

lunmuş ve BM'nin açık bir şekilde engellileri Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000-2015) girişimlerine, yürütülen çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerine dâhil etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde, engellilikle ilgili meselelerin net bir şekilde tanımlanmaması durumunda 2015'te hedeflenen sonuçlara ulaşamayacağını savunmuşlardır (Groce ve diğerleri, 2011: 1507). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (2000-2015) müşterek gücü engelli bireylerin kalkınmaya dâhil edilmesinde güçlü bir temel sağlamıştır. Ancak pek çok ülkede engelli bireylere yönelik hak temelli politikalar ve programlar kâğıt üstünde kalmış ve uygulama için yeterli üstyapı oluşturulamamıştır. Bunun sonucunda engelli hareketi Sözleşmeden aldığı güçle 2015 sonrası kalkınma hedeflerinde dışarda kalmamak ve kalkınma odaklı politikalarda yerini almak için bir kez daha harekete geçmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 5 Eylül 2013 tarihinde "2015 sonrası kalkınma gündemi ve engelliler için içermeci kalkınma" başlıklı doğrudan kalkınma-engellilik ilişkisini kuran yüksek düzeyli bir toplantı gerçekleştirmiştir. Hükümet ve devlet başkanlarının katılımı ile gerçekleştirilen bu toplantıda; hem 2015 öncesi hem de 2015 sonrası kalkınma hedeflerinin engelli bireyler için gerçekleştirilmesi için bazı önerileri geliştirilmiştir. Bu önerilerde; yoksulluğun azaltılması, sosyal içerme, tam ve verimli istihdam ve insan onuruna yakışır iş ve temel sosyal haklara erişim gibi konular da dâhil olmak üzere tüm kalkınma politikalarında ve karar alma süreçlerinde tüm engelli bireylerin gereksinim ve çıkarlarının gözetilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca içermeci eğitim, erişilebilir mesleki eğitim ve girişimcilik programları, uygun maliyetli sağlık hizmetleri, adil sosyal koruma programları, erişilebilir fiziki çevre, engelli çocuk ve kadınlara yönelik özel tedbirler vb. alanlarda kapsayıcı politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur (UN General Assambly, 2015).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2015 yılında Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi belgesini hazırlamış ve gelecek on beş yıl boyunca "herkes için insan hakları" isteyen bir anlayışla kalkınma politikalarının şekillenmesi gereğini vurgulamıştır.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri insanı, insanın onurlu biçimde varlığını sürdürmesini, haklarını kullanmasını ve kendisini geliştirebilme kapasitesini dikkate alan kalkınma politikalarını hedeflemektedir (Tekeli, 2016:21). Bu belgenin bir özelliği de engellilerin sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez unsuru olduğunu ve hak temelli anlayışı ortaya koyan EHİS'in ilk kez 2030 Kalkınma Gündemi belirlenirken gözetilmesi olmuştur. Uluslararası alanda engellilerin kendi örgütlerinin üstün çabalarıyla sağlanan bu başarı dünya ülkelerini de bu hedeflere ulaşma konusunda sorumlu hale getirmiştir.

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Belgesi 17 maddeden oluşan küresel hedefleri içermektedir. Bu maddeler içerisinde; her türlü yoksulluğun nerede olursa olsun sona erdirilmesi, herkes için sağlıklı yaşam, herkesi kapsayan kaliteli eğitim, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma, herkes için sürdürülebilir güvenli ve güçlü kentler, herkesin adalete erişiminin sağlandığı ve herkesi kucaklayan barışçıl toplumların teşviki belli başlı küresel hedefler olarak dikkat çekmektedir. Burada herkes vurgusu dikkati çekmekte ve diğer dezavantajlı gruplarla birlikte engellilere de hak odaklı mücadele için fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca bu hedefler içerisinde beş başlıkta engelli bireylere yönelik bir vurgu olduğu görülmektedir. Bunlar; herkesi kapsayan kaliteli eğitim (4.hedef), sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma (8.hedef), her türlü eşitsizliğin giderilmesi (10.hedef), herkesi kucaklayan güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kentler (11.madde) ile verinin toplanmasına vurgu yapılırken engellilik alanında ayrıştırılmış veri (17.hedef) olarak özetlenebilmektedir (Tekeli, 2016). Burada ilk anda 17 hedef içerisinde engellilerin sadece 5 maddede gözetilmesi soru işaretlerine neden olsa da geçmişte tümüyle kalkınma hedeflerinin dışında tutulan engelliler açısından bugün gelinen nokta büyük bir başarı olarak da değerlendirilmektedir. Bu zorlu süreçte engelli hareketinin yoğun mücadelesini ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin uluslararası kalkınma politikalarını etkileyen büyük başarısını yadsımamak gerekir.

Sosyal Hizmet Bu Tablonun Neresinde?

Tarihsel olarak sosyal hizmet disiplini içerisinde engellilikle ilgili tartış söylem, engelliliği bireysel eksiklik ve kısıtlılık olarak değerlendiren

tıbbi modellerle uyumlu bir söylem olmuştur (Hiranandani, 2005; akt. Dupre, 2012:169). Engelli bireylere yönelik klinik sosyal hizmet uygulamalarının çoğu engelli bireyi normalleştirme ya da düzeltme gibi müdahale stratejilerini merkezine almıştır (Dupre, 2012:169). Buna karşın sosyal hizmetin; sosyal adalet misyonu ve küresel misyonu gereği engelli hakları alanında öncü bir işlev üstlenmiş olması beklenmektedir. Ancak, Yuen, Cohen ve Towe (2007), Murphy ve Pardeck (2005), May ve Raske (2004) ve Rothman (2010) küresel düzeyde sosyal hizmetin engelliliğe “insan çeşitliliği ve ayrımcılık” kategorisinde yaklaşmadığını, aksine engelli bireylere daha çok rehabilitasyon hizmetlerinin veya diğer özel hizmetlerin sağlanması penceresinden baktığını iddia etmektedir (Depoy ve Gilson, 2012:15).

Uluslararası düzlemde sosyal hizmet ve insan hakları arasında bağ güçlü bir şekilde karşılık bulmaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından 1988 yılında sosyal hizmetin bir meslek olarak geçmişte olduğu gibi bugün de ve her zaman bir insan hakları mesleği olduğu ve olacağı kabul edilmiş ve dünyaya duyurulmuştur (Tufan ve diğerleri, 2009: 76). IFSW tarafından yayımlanan etik ilkeler, insan hakları sözleşmelerinin ve deklarasyonlarının önemini sık sık vurgulamakta ve insan hakları ilkelerinin altını çizmektedir (Reichert, 2011:207). Ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda bile dünyanın pek çok ülkesinde engellilik alanında sosyal hizmet literatürünün insan haklarının ötesinde hizmet odaklı yaklaşımı merkeze alan ifadelerle dolu olduğu görülmektedir (Depoy ve Gilson, 2012: 15).

Engelliliği kapsayıcı kalkınmayı gerçekleştirmeye rehber olacak temel kavramlar nedir diye sordüğümüzde karşımıza “insan onuru, insan odaklı yaklaşım, eşitlik, özgürlük, topluma tam ve etkin katılım” kavramları çıkmaktadır. Kapsayıcı kalkınma insanı hedef alır, insan yaşamının değerine odaklanır. İnsanı odağa almak, temel olarak bireyin kendini gerçekleştirme önemsemek, bireysel gelişme olanaklarının varlığına, bu fırsatların birey tarafından bizzat kullanılmasına dikkat etmek anlamına gelmektedir. Birey kendisini istediği biçimde ve istediği yönde var edebiliyor mu? Kalkınma süreçlerinin içinde söz sahibi olabiliyor mu? İnsan olarak geleceğini şekillendirme hakkını ve yetisini biz-

zat kullanabiliyor mu? Birey süreçlere dâhil olabiliyor mu? Bu ve benzeri sorular günümüz kalkınma ölçümlerinde önem kazanmış durumdadır (Tekeli, 2016).

Sosyal hizmet disiplini çok uzun yıllardır doğaldır ki haklar ve hak temelli sorunlar meselesi ile doğrudan ilgili ve sorumluluk almış durumdadır. Burada yardım perspektifinden hak temelli yaklaşım perspektifine doğru bir paradigma değişikliğine ihtiyaç vardır. Sosyal hizmet disiplinin geleneksel değerlerinin tamamlayıcısı durumunda olan özgürleştirici değerleri (eşitlik, yurttaşlık, sosyal adalet ve güçlendirme) engelliliği kapsayıcı kalkınmanın dayandığı değerlerle birebir örtüşmektedir. Tüm diğer dezavantajlı gruplar gibi engellilerin de sivil, sosyal ve politik haklarını koşulsuz bir şekilde kullanabilmeleri ve kalkınmanın doğal birer öznesi olabilmeleri sosyal hizmet uygulamalarının etkililiği ile doğrudan ilintilidir.

Sosyal hizmet teorileri ve uygulamaları küresel gelişmelere bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma sürecinde insanların refahını ve sosyal kalkınmasını iyileştirmek amacıyla insan hakları, sosyal adalet ve toplumsal katılım temelinde insanın güçlendirilmesine ve insani kalkınmaya uygun koşulların sağlanmasına katkıda bulunur (Özmete, 2010:82). Bu çerçevede; tarihsel olarak sosyal hizmet müdahalesinin en somut alanlarından birisi olan engellilik alanında bir devrim niteliği taşıyan ve önemli bir kalkınma aracı olan EHİS'in hayata geçirilmesinde sosyal hizmet disiplinin öncü bir rol üstlenmesi beklenmektedir. EHİS'in kendisi bu yolda sağlam bir zemini hâlihazırda sağlamış durumdadır. Aşağıdaki tabloda Sosyal Hizmet ve EHİS'in kesişen noktaları verilmektedir:

Tablo 2: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve Sosyal Hizmetin kesişim noktaları

Alt-Kategoriler	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	Sosyal Hizmet
Değerler	Haklar, Eşitlik, İçerme	(1) Yaşama Saygı (2) Baskılara Karşı Özgürlük (3) Eşitlik (4) Ayrımcılık Yapmama (5) Dayanışma (6) Adalet (7) Barış (8) İnsan ve Çevre İlişkisi
Misyon	İçerme, Eşitlik & Vatandaşlık Hakları	İhtiyaçların Karşılınması, Sosyal İçerme
Dayanaklar Standartlar Yöntemler	Uluslararası İnsan Hakları Araçları Ulusal ve Küresel Düzeyde Uygulama	Sosyal Hizmet Teorileri & Etik Kurallar Engellilik Politikaları, Programlar, Hizmetler & Terapötik Müdahaleler
Kaynaklar	EHİS'i İmzalayan Ülkeler, Savunuculuk (Ulusal ve küresel düzeyde uygulama için temel faaliyet olarak)	Hükümet, Yerel Otoriteler, Özel Yardım Vakıfları & Piyasa
Meslekler	Hukuki, Politik ve Sosyal Disiplinler	Sosyal Hizmet/Sosyal Politika

(Nelson & Dorsey, 2008, akt. Kim, 2010).

Bu tablo bize EHİS'in hayata geçirilmesinde, dahası engelliliği kapsayıcı kalkınmanın gerçekleştirilmesinde sosyal hizmet disiplininin göz ardı edilemeyecek bir temele sahip olduğunu ve bu sorumluluktan kaçamayacağı açıkça göstermektedir. Bu durum bir bakıma sosyal hizmet disiplininin hak-temelli uygulamayı daha güçlü bir şekilde benimsemesi için de bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Engelli bireylerin kalkınma süreçleri içerisinde yer almasını sağlamak, ulusal ve uluslararası pek çok kurum, kuruluş ve örgütün bir arada hareket etmelerini, güçlerini birleştirmelerini ve sağlam bir işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Engelliliğin diğer alanlarında olduğu kalkınma alanında da hiçbir kurum veya örgüt tek başına hareket ederek başarıya ulaşamayacaktır. Ancak sosyal hizmet disiplininin "işbirliği, bir arada hareket etme, güçlerin birleştirilmesi" alanlarında öncü bir rol üstlenmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Sürdürülebilir kalkınma, hiç kimseyi geride bırakmama ve çevresel-sosyal-ekonomik gelişmeyi bir arada yürütme iddiası ile yola çıkmış an-

çak çeşitli araştırmalarla ortaya konduğu gibi başta engelliler olmak üzere dezavantajlı gruplar bu söylemin içine tam olarak girememiştir. Tüm dünyada eğitimde ve istihdamda yeterince yer alamayan (Ercan vd., 2019) engelli bireyler yoksulluk ve dışlanma sorunu ile karşı karşıya kalmakta, engelliler yoksulun da yoksulu bir yaşam sürmektedir.

Tarihsel olarak sosyal hizmet, bilgi birikimi ve müdahale stratejileri ile dezavantajlı grupların var olan hizmet ve kaynaklara erişimini destekleyerek toplumsal yaşamada diğer bireylerle bir arada yaşamaları yönünde temel bir misyonu benimsemiş bir disiplindir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren giderek artan ekonomik daralma ve buna bağlı kaynaklarda kısıtlamaya gidilmesi sosyal hizmetin işlevlerini yerine getirmede oldukça zorlanmasına neden olmuştur. Hiç şüphe yok ki bundan en çok etkilenen nüfus gruplarının başında engelli nüfusu gelmektedir.

Sosyal hizmet, kaynakların sınırlılığı ile bölüşümünde var olan eşitsizliklere ve üzerinde hissettiği baskıya rağmen dezavantajlı grupların yanında yer almalı, engelliği kapsayıcı kalkınmanın benimsenmesinde öncü bir işlev üstlenmelidir.

Bu kapsamda:

1. Ülkemizde sürdürülebilir kalkınmanın engelli nüfus dâhil dezavantajlı gruplar bakımından kapsayıcı olmasının sağlanması amacıyla sosyal hizmetin; eğitim, istihdam ve yoksulluğun azaltılması alanlarında politika yapma süreçlerinde aktif rol üstlenmesinin sağlanması,

2. Engelli bireylerin bizzat kendilerinin ve engelli örgütlerinin sürdürülebilir kalkınma programlarında söz sahibi olmaları amacıyla sosyal hizmetin ilgili otoriteler nezdinde lobicilik faaliyetleri yapması,

3. Kentsel olduğu kadar kırsal kalkınmada da örgütlü olan yerel yönetimlerde daha fazla sosyal hizmet uzmanı istihdamının sağlanması,

4. Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki iş birliğini geliştirmek ve yerel kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla bölgesel olarak hizmet veren ve sayıları 26'yı bulan kalkınma ajanslarında daha fazla sosyal hizmet uzmanı istihdamının sağlanması, istihdam edilen sosyal hizmet uzmanlarının engelli nüfusa ilişkin farkındalığının artırılması alınabilecek belli başlı tedbirler arasında sıralanabilir.

Kaynaklar

- Başer, D., Kalaycı-Kırloğlu, H. İ., & Kırloğlu, M. (2017). Sosyal hizmet ve Bauman: Sosyal adalet. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1007-1020.
- Brolan, E. C. (2016). A Word of caution: Human rights, disability, and implementation of the Post-2015 Sustainable Development Goals. *Laws*, 22 (5), 3-18.
- Department for International Development (DFID). (2000). Disability, poverty and development. <http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/disability.pdf>.
- Depoy, E., Gilson S. (2012). Social work practice with disability: Moving from the perpetuation of a client category to local through global human rights and social justice. *Revista de Asistentă Socială*, 1, 11-22.
- Dupre, M. (2012). Disability culture and cultural competency in social work. *Social Work Education*, 31 (2), 168-183.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM). (2015). Kamuda engelli istihdamının analizi projesi sonuç raporu. ASHB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Anıl Reklam Matbaa Ltd.Şti.
- Ercan, F. Z., Kırloğlu, M., & Kalaycı-Kırloğlu, H. İ. (2019). Engelli çocuğa sahip ailelerin bu durumu kabulleniş süreçleri ve bu duruma dair görüşleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 597-628.
- Groce, N., Kett, M., Lang, R., Trani, F.F. (2011). Disability and poverty: The need for a more nuanced understanding of implications for development policy and practice. *Third World Quarterly*, 32 (8), 1493-1513.
- Hiranandani, V. (2005). Towards a critical theory of disability in social work. *Critical Social Work*, 6(1), 1-14.
- Imparato, A.J., Houtenville, A.J., Shaffert, R.L. (2010). Increasing the employment rate of people with disabilities, opportunities for community development finance in the disability market (edited by Federal Reserve Bank of Boston). <https://www.bostonfed.org/commdev/cdevfin-disability-market/cdevfin-disability-market.pdf>.
- International Federation of Social Workers & International Association of Schools of Social Work (IFSW & IASSW). (2004). Ethics in social work, statement of principles. <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/10/Ethics-in-Social-Work-Statement-IFSW-IASSW-2004.pdf>
- Jeronen E. (2013). Sustainability and sustainable development, içinde S.O. Idowu, N. Capaldi, L. Zu & A.D. Gupta (Eds), *Encyclopedia of Corporate Social Responsibility* (ss. 2370-2378), Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-28036-8_662.
- Kates, R.W., Parris, T.M., Leiserowitz, A.A. (2005) What is sustainable development goals, indicators, values, and practice. *Environment*, 47, 9-21.
- Madana, J., Loeba, M., Eideb H.A. (2017). Measuring disability and inclusion in relation to the 2030 Agenda on Sustainable Development. *Disability and the Global South*, 4 (1), 1164-1179.
- Metts, R. (2004). Disability and development, background paper prepared for the disability and development research agenda meeting. World Bank Headquarters, Washington, D.C., November 16.

- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal bir analiz. *Aile ve Toplum*, 11 (6), 79-90.
- Peeters, J. (2011). The place of social work in sustainable development: Towards ecosocial practice. *International Journal of Social Welfare*, 21(3), 287-298.
- Peeters, J. (2012a). Sustainable development: A mission for social work? A normative approach. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 21 (2), 5-22.
- Peeters, J. (2012b). Social work and sustainable development: Towards a social- ecological practice model. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 21 (3), 5-26.
- Reichert, E. (2011). Human rights in social work: An essential basis. *Journal of Comparative Social Welfare*, 27 (3), 207-220.
- Tekeli, D. (2016). Engelliliği kapsayıcı kalkınma: Neden söz ediyoruz?. *Sivil Düşün*. http://sivildusun.net/wp-content/uploads/2016/05/ENGEL-LILIGI_KAPSAYICI_KALKINMA_NEDEN_SOZ.pdf
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., & Koçyıldırım, G. (2009, 22-23 Ekim). Sosyal bir hak olarak sosyal hizmet Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu (2009), Antalya, Türkiye.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2013). Nüfus ve Konut Araştırması. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- United Nations General Assembly. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development, Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf.
- Wescott H.N., MacLachlan M., Mannan H. (2020). Disability inclusion and global development: A preliminary analysis of the United Nations partnership on the rights of persons with disabilities programme within the context of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Sustainable Development Goals. *Disability, CBR & Inclusive Development*, 31 (4), 90-115.
- World Health Organization (WHO). (2011). *World Health Report*. Printed in Malta.
- Yeo, R. (2005). Disability, poverty and the new development agenda. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/yeo-Disability-poverty-and-the-new-development-agenda.-Final-draft-12th-september.p>

BÖLÜM 8

KENTSEL DÖNÜŞÜM MODELLERİNİN “SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİRLER VE TOPLULUKLAR AMACI” PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Semra SÜTÇÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı,
Kentsel Dönüşüm YL Programı
ORCID: 0000-0002-8992-110X
Mail: semrasutcu1992@gmail.com

Erhan KURTARIR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı,
Kentsel Dönüşüm YL Programı
ORCID: 0000-0002-4103-2194
Mail: erhankurtarir@gmail.com

Giriş

Dünya nüfusunun yarısından fazlası artık kentlerde yaşamaktadır. Kentsel alanların mevcut dokularında, yoğun nüfus ile gerçekleşen hızlı kentleşme ve küreselleşmenin getirdiği etkilerin bir sonucu olarak bozulmalar meydana gelmektedir. Kentleri yaşanabilir hale dönüştürmek, olumsuz koşulların iyileştirilmesi gibi birçok nedenden dolayı kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de kentsel dönüşüm süreçleri ve pratiği sürdürülebilir bir uygulama modeli kurulmadan yürütülen kısa erimli süreçlerdir. Bu yönde günümüzde en yaygın

uygulanan kentsel müdahale biçimi olan kentsel dönüşüm süreçleri sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda yeniden kurgulanmalıdır. Bu açığı kapatmak için sürdürülebilir kalkınma hedefleri önemli ilkeler ve göstergeler sunmaktadır. Neler yapılabileceği konusunda yönlendirici bir çerçeve ortaya koymaktadır. Ama bu ilkesel hedeflerin yerelde nasıl operasyonlaştırılacağını açıklamamaktadır. Çünkü bu yerleştirme görevini BM küresel amaçları olan SKA'ları uygulamayı taahhüt eden üye ülkelere bırakmaktadır. Toplumlar coğrafi, kültürel ve tarihsel arka planlarına göre farklılıklar göstermektedir. Her ülke kendi gerçekliğinde kendi toplumsal koşulları, kentsel dokusu, mekansal karakteri ve ekonomik yapısı çerçevesinde bu hedefleri hayata geçirmek için bu çerçeveye uyumlu ülke stratejileri veya bir takım yerel eylem planları geliştirmelidirler.

Ülkemizde 1999 Marmara Depreminin beklenen yıkıcı etkisine karşı yıkıcı etkisinden kaynaklı 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kentsel dönüşüm de bu kanunun sunmuş olduğu çerçeve üzerinden değerlendiriyor. Ancak bakmamız gereken çerçeve daha geniş olması gerekmektedir. Kentsel ve ulusal bazda konuyu ele alıp sürdürülebilirlikle ilişkilendirilmelidir. Sürdürülebilirliğin önündeki en büyük engel kalkınma açığıdır. Sürdürülebilir kalkınma konusunun küresel anlamdan ziyade yerel anlamda da içselleştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri bize çok fazla hedef sunmaktadır. Neler yapabileceğimiz konusunda bizi yönlendirici üst çerçeve koymaktadır. Ama bunun nasıl operasyonlaştırılacağını açıklamamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarını iyi algılayarak değerlendirilmesi hem kentsel dönüşüm süreçleri için hem de kentlerimizin geleceği için önemlidir. Bu makale kapsamında da SKA 11'in kentsel dönüşüm süreçlerinde takip edilmesi gereken ilkeleri ve uygulama çerçevesi ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda mevcut uygulamalarda ele alınması gereken kapsamın ve ilkelerin değerlendirilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde ortaya konulan ideal çerçeveyi tartışarak Türkiye gerçekliğinde bunun yerel uygulamalara nasıl adapte edileceği ve kentsel dönüşüm süreçlerinde nasıl yürütüleceği değerlendirilmelidir. Sürdürülebilirlik amaçlarına ulaşırken kentsel dönüşümü

bir araç olarak kullanabiliriz. Bu çalışmada öncelikle kavramsal ve kuramsal açıdan “sürdürülebilirlik”, “sürdürülebilir kalkınma” ve “kentsel dönüşüm” kavramları ele alınacaktır. Daha sonra bu kavramların tarihsel süreç içerisinde gelişimi ele alınmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında olumlu sonuçların oluşturulması sürdürülebilir bir yaklaşımla mümkündür. Kentsel dönüşüm ile yeniden üretilen mekanın sürdürülebilir olup olmadığı değerlendirilebilir. SKA 11. maddesi olan sürdürülebilir şehirler ve topluluklar amacının ortaya koyduğu 10 alt hedef var. Bu hedefler doğrultusunda göstergeler tespit edilip ve geliştirilerek bir değerlendirme tablosu oluşturulmuştur.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının BM sürdürülebilir kalkınma amaçları perspektifinden değerlendirilmesi için çerçeve yöntem önerisi geliştirmek önem taşımaktadır. Kentsel dönüşümde sürdürülebilirlik ilkesinin nasıl hayata geçirileceğine dair ipuçları bu çalışma sayesinde keşfedilecektir. Sürdürülebilir şehir ve toplum modellerinin kentsel dönüşüm alanlarında denenmesi kentlerimizin geleceği ve yaşam kalitesinin yükselmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dönüşüm Kavramları

Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilirlik, çevre hareketi içinde ortaya çıkan oldukça yaygın olarak kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde, sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlak ilkesidir (Tekeli, 2001b: 729). En basit tanımıyla sürdürülebilirlik, herhangi bir şeyin kendi varlığını sürdürebilmesi veya devam ettirebilmesidir (Meadowcroft, 1997:168). Kentbilim Terimleri Sözlüğü sürdürülebilir kalkınma kavramını, çevresel değerlerin ve tabii kaynakların savurganlığa yol açmadan akılcı yöntemlerle hem bugünün hem de gelecek kuşakların hak ve yararlarının dikkate alınarak kullanılması ilkesinden taviz vermeksizin, ekonomik kalkınmanın sağlanmasını hedefleyen çevreci dünya görüşü şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998).

Sürdürülebilirlik Kavramının Gelişimi

Sürdürülebilirlik, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı Brundtland Raporu ile uluslararası alanda somut bir

boyuta kavuşmuştur ve ilk olarak yine bu raporda sürdürülebilir kalkınma, “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilmesini engellemeden karşılamaktır” (Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu, 1991: 51,71) şeklinde tanımlanmıştır.

Brundlant raporuna göre sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli şartlar şu şekilde sıralanmaktadır (Güneş 2004:41):

- Vatandaşların karar almada etkin katılımını destekleyen bir siyasal sistem
- Sürdürülebilir biçimde üretim fazlası ve teknik bilgi sağlayabilecek bir ekonomik sistem
- Uyumsuz gelişmeden doğan gerilimlerin oluşmasını engelleyen bir sosyal sistem
- Gelişme için gerekli ekolojik tabanı korumayı önemseyen bir üretim sistemi
- Durmadan yeni çözümler arayabilecek bir teknolojik sistem

Sürdürülebilir kalkınma kavramı Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası kuruluşların çalışmalarıyla şekillenmiştir. Küresel ölçekte ele alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının uzun yıllar ön hazırlığı yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşların çalışmalarıyla şekillenmiştir. 1970’lerden sonra toplantı ve konferanslar düzenlenmiştir. Söz konusu konferans ve toplantıları kronolojik olarak şu biçimde sıralamak mümkündür:

- BM İnsani Çevre Konferansı (Stockholm Konferansı ,1972)

Çevresel kaygılar ilk kez uluslararası alanda önemli bir sorun haline geldi. BM Çevre Programı (UNEP) kuruldu.

- BM İnsan Yerleşim Konferansı (Habitat I, 1976)

Yerleşmeye dayalı sorunlarının önemine dikkat çekmek amacıyla 1976 yılında Kanada’nın Vancouver kentinde HABİTAT-I konferansı düzenlenmiştir. Bu konferans ile yerleşmeye dayalı sorunların önemi dünya gündemine taşınmıştır. Bu konferansın temel kabulleri ise sorunlara temel ihtiyaçlar açısından yaklaşma ve çözümlerin devlet eliyle olması veya devlet öncülüğünde eylemler olduğu belirtilmektedir (Tekeli, 1996a: 15).

- Dünya Koruma Stratejisi (1980)

BM Çevre Programı tarafından “Dünya Koruma Stratejisi” yayınlanmıştır. İlk kez hükümetler, STK’lar ve uzmanlar “koruma” üzerine küresel bir belge hazırlamak ve kalkınmadaki rolünü kabul etmek için bir araya geldi.

- BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1983)

Artan küresel çevre sorunları karşısında BM 1983 yılında “Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunu” kurmuş. Bundan sonra Kalkınma ve Çevre konuları birlikte anılmaya başlamıştır.

- Brundtland Raporu (1987)

Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu, 1983 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin isteği üzerine, Norveç başbakanlığını yapan Gro Harlem Brundtland’ın başkanlığında yirmi farklı ülkenin katılımıyla Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanarak 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na sunulmuştur. (Bozdoğan, 2005: 1019). Sürdürülebilir kalkınma kavramının Brundtland Raporunda ortaya konulan vizyonu, özünde ekonomik büyüme ihtiyacını gözeten ve büyümeyi azamileştirmeyi amaçlayan politikalara yönelik bir çağrı olarak nitelenebilir. Bunun yanı sıra, yoksul insanların durumlarının tehlikeye atılmaması, doğal kaynak varlığının gelecekte yaşanabilirliğinin azaltılmaması kavramın iki önemli noktası olarak belirtilebilir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ekonomik kalkınmaya o farklı bir bakış açısı getirmekte, büyümenin kalitesini, en azından miktarı kadar önemli kabul etmektedir (Soussan, 1992, 25).

- Rio Konferansı (1992)

Rio konferansında iklim değişiklikleri, ormansızlaşma, denizlerin korunması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi gibi ekonomik ve sosyal sorunlara karşı önlemler ve izlenecek politikalar ile kalkınmanın çevre üzerindeki baskısı, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk ve gelişmişlik düzeyleri, üretim tüketim biçimleri, demografik baskılar ve uluslararası ekonominin etkileri gibi konularda ele alınmıştır (Sencar, 2007:96). Konferansta 5 temel konu üzerine konuşulmuştur. Bunlar; İklim Değişikliği

Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Rio Deklarasyonu, Gündem 21, Ormanların Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Prensipler Listesidir.

- Habitat II (1996)

İstanbul'da düzenlenmiştir. Ortaklık, katılımcılık, yapabilir kılma, kentli bağlılığı, işbirliği gibi ilkelerin uygulamaya konmasına ilişkin yol gösterici bir rehberdir. Afetlerin hafifletilmesi ile ilgili olarak yerel yönetimleri de içine alan işbirliğini sağlamak hedeflenmiştir. Afet sonrası yardım, rehabilitasyon, yeniden inşa ve yeniden yerleştirme için hazırlanmak ve yerel yönetimleri de içine alan bir işbirliği geliştirmek.

- Kyoto Protokolü (1997)

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin bir parçası olan Kyoto Protokolü, küresel ısınma ve enerji kaynaklı sera gazı emilimini engellemek için atılan adımların başında gelmektedir. Kyoto Protokolü sera etkisinde bulunan bütün gazların kısıtlanmasını öngören uluslararası bir belgedir (Demir, 2007:244-246).

- BM Binyıl Bildirgesi (2000)

Bildirge'de, 21. yüzyılın uluslararası ilişkileri açısından zorunlu görülen temel ilkelerin "özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı ve ortak sorumluluk" olduğu belirtilmekte ve bu ortak değerlerin yaşama geçirilmesine yönelik hedefler belirlenmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda, Bildirge'de özgürlük, demokrasi ve insan hakları konularındaki taahhütlerin yanısıra, bir dönüm noktası olması öngörülen 2015 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere, kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik sekiz hedef (Binyıl Kalkınma Hedefleri) belirlenmiştir:

Hedef 1: Aşırı yoksulluğun ve açlığın azaltılması

Hedef 2: Evrensel temel eğitimin sağlanması

Hedef 3: Cinsler arası eşitliğin sağlanması ve kadınların yapabilir kılınması

Hedef 4: Bebek ölümlerinin azaltılması

Hedef 5: Ana-çocuk sağlığının iyileştirilmesi

Hedef 6: HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi

Hedef 7: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması

Hedef 8: Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi

- Sürdürülebilir Gelişme Konferansı (Johannesburg, 2002)

Johannesburg zirve; 1992'de Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrası alınan kararların pratik uygulamaları ve hedeflere ulaşma noktasında yaşanan zorluklara karşı çözüm getirme amacıyla düzenlenmiştir. Johannesburg zirvesi sonucu iki temel belge ortaya çıkmıştır; Uygulama Planı ve Siyasi Bildiri (Ağca, 2002). Bozlağan Johannesburg Konferansı'ndan "soyut ve genel nitelikli vaatlerin ötesinde, somut projelerin tartışıldığı ve geliştirildiği bir küresel etkinlik" olarak bahsetmiştir (Bozlağan, 2005).

- BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20, 2012)

1992 Rio konferansından 20 yıl sonra, 20-22 Haziran 2012 tarihleri arasında, Rio de Janeiro'da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) düzenlenmiştir. Rio+20 Zirvesi sonucunda "İstedığımız Gelecek" isimli, kalkınma için yol haritası niteliğinde bir sonuç belgesi kabul edilmiştir (Ağca, 2002).

- Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentleşme Konferansı (Habitat III, 2016)

Ekvator'un başkenti Kito'da (Quito) gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir kentsel gelişme konusunda yapılan kapsamlı en güncel toplantı olan Habitat III'te sürdürülebilir kalkınma hedefleri daha belirgin olarak ortaya koyulmuştur. Ayrıca, bu hedeflere ulaşmanın global kentleşmenin planlama ve yönetilme şekillerine bağlı olduğu daha da belirtilmiştir (Köken, 2017). Daha önceki Habitat konferansları gibi, Habitat III de BM Sürdürülebilir Kalkınma çerçevesini benimsemekte; 27 Eylül 2015 tarihinde, New York'ta kabul edilen "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi"ni temel almaktadır. Konferansta kabul edilen "Yeni Kentsel Gündem", 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin "Kapsayıcı, Güvenli, Dirençli ve Sürdürülebilir Kent ve İnsan Yerleşimleri" başlıklı 11. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'ni (SKH 11) tamamlayıcı niteliktedir.

Sürdürülebilirlik Kalkınma Amaçları ve Hedefleri

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) (diğer bir deyişle Küresel Amaçlar), Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler tarafından 2030 sonuna kadar ulaşılmaları amaçlanan hedefleri içeren bir evrensel eylem çağrısıdır.

Tablo 1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Ana Hedefleri

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	Sürdürülebilir Kalkınma Ana Hedefleri
1.Yoksulluğa Son	Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek (7 alt hedef).
2.Açlığa Son	Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek (8 alt hedef).
3.Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam	Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak (13 alt hedef).
4.Nitelikli Eğitim	Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitimin sağlanması ve yaşam boyu öğrenimin desteklenmesi (10 alt hedef).
5.Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların ve kız çocuklarının konumlarını güçlendirmek (9 alt hedef).
6.Temiz Su ve Sanitasyon	Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetiminin güvence altına alınması (8 alt hedef).
7.Erişilebilir ve Temiz Enerji	Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak (5 alt hedef).
8.İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	Devamlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin, tam ve üretken istihdamın ve herkes için insana yakışır işlerin desteklenmesi (12 alt hedef).
9.Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	Dayanıklı altyapıların inşası, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi ve yenilikçiliği güçlendirmek (8 alt hedef).
10.Eşitsizliklerin Azaltılması	Ülkeler içinde ve arasında eşitsizliklerin azaltılması (10 alt hedef).
11.Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak (10 alt hedef).
12.Sorumlu Üretim ve Tüketim	Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını sağlamak (11 alt hedef)
13.İklim Eylemi	İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçilmesi (5 alt hedef).
14.Sudaki Yaşam	Sürdürülebilir kalkınma için okyanuslar, denizler ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı (10 alt hedef).
15.Karasal Yaşam	Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek (12 alt hedef).
16.Bariş, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalet erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak (12 alt hedef).
17.Amaçlar İçin Ortaklıklar	Uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Ortaklığın canlandırılması (19 alt hedef)

Kaynak: <https://www.kureselamaclar.org/>

Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma için 17 amaç, bu amaçlara erişmek için 169 hedef belirlenmiştir.

Sürdürülebilir Şehirler ve Topuluklar Amacı Uygulama Stratejileri

New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler 2015 yılı Genel Kurulunda ülkeler, 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi kararlaştırılan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları üzerinde hemfikir olmuşlardır. Bu çalışmada amaçlardan biri olan "Amaç 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topuluklar" maddesi açıklanıp anahtar kelimeler çıkarılmıştır.

Tablo 2. Sürdürülebilir Şehir ve Topuluklar Amaçları ve Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilir Şehirler ve Topuluklar Amaçları	11.Maddeden Çıkarılan Anahtar Kelimeler
11.1. 2030 yılına kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere ulaşımını sağlamak ve gecekonduların şartlarını iyileştirmek.	-Yeterlilik -Karşılabilirlik -Güvenli Konut -Erişilebilirlik
11.2. 2030'a kadar özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin geliştirilmesi, özellikle toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişiminin sağlanması.	-Güvenli Rota -Engelsiz Ulaşım -Erişilebilir Ulaşım -Sürdürülebilir Ulaşım
11.3. 2030'a kadar bütün ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi ve katılımcı, entegre ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin planlanması ve yönetilmesi için kapasitenin güçlendirilmesi	-Sürdürülebilir Kent -Katılım ve Yönetim
11.4.Dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması	-Koruma
11.5. 2030'a kadar yoksulların ve kırılgan durumdaki insanların korunması temel alınarak suyla ilgili afetleri de kapsayan afetler nedeniyle küresel gayri safi yurtiçi hasılayla ilgili doğrudan ekonomik kayıpların önemli oranda düşürülmesi ve ölümlerin ve etkilenen insan sayısının önemli ölçüde azaltılması.	-Doğal Afet -Yaşam Kalitesi
11.6. 2030'a kadar hava kalitesine ve belediye atık yönetimi ve diğer atık yönetimlerine özel önem göstererek kentlerin kişi başına düşen olumsuz çevresel etkilerinin azaltılması.	-Atık Yönetimi -Hava Kirliliği

11.7. 2030'a kadar özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir yeşil alanlara ve kamu alanlarına evrensel erişimlerinin güvence altına alınması.	-Erişilebilir Yeşil Alan -Erişilebilir Kamu Alanları
11.a. Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasını güçlendirerek kentsel, kent çevresindeki ve kırsal alanlar arasındaki olumlu ekonomik, sosyal ve çevresel bağlantıların desteklenmesi.	-Bölgesel Kalkınma -Yerel Kalkınma
11.b. 2020'ye kadar kapsamaya, kaynak etkinliğine, iklim değişikliğine uyuma ve afetlere karşı dayanıklılığa yönelik entegre politikaları ve planları benimseyen ve uygulayan şehirlerin ve insan yerleşimlerinin sayısının önemli ölçüde artırılması ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Eylem Planı 2015-2030 doğrultusunda bütüncül bir afet risk yönetiminin her düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması	-İklim Değişikliği -Kapsayıcılık -Afet Politikası
11.c. En az gelişmiş ülkelerin finansal ve teknik yardım aracılığıyla yerel malzemeler kullanarak sürdürülebilir ve dayanıklı binalar inşa etmelerinin desteklenmesi	-Sürdürülebilir Binalar

Kentsel Dönüşüm

Türk Dil Kurumu'na göre kentsel dönüşüm; "kentlin imar planına uymayan ruhsatsız binaların yıkılıp, planlara uygun olarak toplu yerleşim alanlarının oluşturulmasıdır" (TDK, 2021). Kentsel dönüşüm olgusunu, bilim insanları tarafından birçok kaynakta farklı biçimde tanımlanmıştır. Kentsel dönüşüm, değişime uğrayan bir alanın sosyal, ekonomik ve çevresel koşullarına kalıcı bir onarım arayışı içinde olmakla beraber kentsel problemlere çözüm sağlamaya da çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle, yitirilmiş ekonominin tekrar canlandırılması; toplumsal ötekileştirme olan bölgelere sosyal bütünlüğün getirilmesi; çevresel kalitenin yeterli olmadığı alanlarda dengenin yeniden sağlanması olarak da tanımlanmaktadır (Robert, 2000).

Roberts'a göre kentsel dönüşüm; bütünlük ve kapsamlı bir vizyon çerçevesinde belli bir alanın ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel şartlarının iyileştirilmesini sağlamaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır (Akkar, 2006). Thomas'a göre kentsel dönüşüm, değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı çözüm-

ler sağlamaya çalışan ve kentsel sorunların çözümünü sağlamaya yönelik eylemler olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 2003). Keleş'e göre kentsel dönüşüm, kentin tahrip olmuş alanlarında kentsel sürekliliği sağlamak ve daha yaşanabilir bir çevre yaratmak için gerçekleştirilen eylemler olarak da tanımlanmaktadır. Kentsel dönüşüm, bir diğer anlamıyla, bir kentsel alanın ekonomik canlılığının artırılması ve dış yatırımların çekilebilmesi için, eskimiş kentsel alanların çekiciliğini arttıracak uygulamalardır olarak tanımlamıştır (Keleş, 2013).

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihsel Arka Planı

Dünyadaki kentsel dönüşüm dönemlere göre 4 aşamalı olarak incelenmiştir.

Tablo 3. Dünyadaki Kentsel Dönüşüm Tarihsel Süreci

Şehirlerin Yeniden Yapımı ve Endüstrileşme (1910-1940)	Sanayi devrimi sonrasında sanayi alanlarının düzensiz gelişmesi, çevre kirliliği, yaşam standartları düşük konut alanları ve yetersiz altyapı hizmetlerinden dolayı sağlıklı kentsel alanlar oluşmuştur (Akkar, 2006)
Şehirlerin Savaş Sonrası Yeniden İnşası ve Sanayinin Desantralizasyonu (1940- 1960)	Sanayi devrimi ile hızlıca yapılan ve sonucunda da çöküntü bölgeleri oluşturulan konutlar yerine sosyal konut yapımını öneren politikalar ortaya çıkmış ve uygulanmıştır (Kocabaş, 2006).
Postmodernizm ve Kentsel Yeniden Canlandırma (1960-1980)	1960'ların sonunda kentleri çöküntü bölgelerden temizleme uygulamaları yerlerini koruma, sağlıklılaştırma ve iyileştirme kavramlarına bırakmıştır (Couch,1990).
Şehirlerin Yeniden Yapılandırılması ve Kentsel Dönüşüm Uygulamaları (1980-Günümüz)	1980'lerde kent içi endüstriyel alanları, 1990'larda tarihi ve kültürel nitelikli alanları yeniden geliştirme programları öne çıkmıştır. Yine bu dönemde, yerel yönetimler parçacıl projelerle kentsel dönüşümü yönlendirmeye başlamış, dönüşümün amacı, kamu yararından, ticarileşme ve maksimum kar elde etme amacına kaymıştır (Newman, 2004).

Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sınıflandırılması

Geçmişten günümüze kadar gerçekleşen kentsel dönüşüm projeleri incelendiğinde, yöntemine, amaçlarına ve uygulama alanlarına göre farklılaşmaktadır.

Kentsel dönüşüm amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik bir takım müdahale yöntemleri mevcuttur. Kentsel dönüşümün içinde barındırdığı uygulama biçimleri; “Kentsel Koruma” (Urban Preservation-Urban Conservation), Kentsel İyileştirme (Sağlıklaştırma-Rehabilitation), Kentsel Yeniden Yenileme (Urban Renewal, Urban Renovation), Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization), Kentsel Yeniden Geliştirme (Urban Redevelopment), Kentsel Yeniden Oluşum (Urban Regeneration), Soylulaştırma (Urban Gentrification) gibi kavramlar bulunmaktadır.

Kentsel dönüşüm, beş temel amaca hizmet etmek üzere tasarlanmalıdır (Roberts, 2000).

- Kentsel mekânın fiziki koşulları ve sosyal sorunları arasında güçlü bir bağ kurmak,

-Konut ve sanayi alanları gibi kentsel dokunun birçok ögesinin fiziksel olarak değiştirilmesi için devam eden ihtiyaçları yerine getirmek,

-Ekonomik başarının, sosyal gelişim ile kentsel ilerleme arasındaki bağlantı olarak vurgulanması,

-Kentsel alanın mümkün olan en iyi şekilde kullanımını sağlamak ve arazinin kentsel alanda en verimli şekilde yararlanılmasını sağlamak için gereksiz yere yığılmayı önlemek,

-Çok kurumlu bir yaklaşımla sürdürülen işbirlikçi planlama süreci ile kentsel politikanın şekillendirilmesini sağlamak.

Kentsel dönüşüm uygulamaları, yasadışı yapılaşmış alanlarda, kent merkezlerinde, sanayi alanlarının kent merkezlerini terk etmesi sonucu ortaya çıkan alanlarda, afet zararlarının ve kentsel risklerin bulunduğu alanlarda uygulanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’deki kentsel dönüşüm binaların yenilenmesi ile sınırlı kalmaktadır. Fakat bu kentsel dönüşüm olarak değerlendirilmemelidir. Kentsel dönüşümün temelinde insan yaşamını dikkate alınmalıdır. Fakat ülkemizde rant amacı olan daha fazla kar elde etme anlayışına yöneliktir. Bunlardan biri Fikirtepe kentsel dönüşüm projesidir. Bir diğer örnek Sulukule kentsel dönüşüm projesi, mahalle sakinleri istekleri dışında

başka yerlere sürgün edilerek uzaklaştırılmıştır. Sürdürülebilirliğin yok sayılması nitelikli kentsel dönüşüme engeldir. Bu sebeple, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu kentsel dönüşüm modeli henüz kurgulanmamıştır. Uluslararası konferans ve toplantılar sürdürülebilirlik kavramının günümüzde toplum tarafından tanınması açısından önemli adımlardır. Fakat kentsel dönüşüm projelerinde göz ardı edilmektedir. Literatür çalışmaları kapsamında bu çalışmanın alt yapısını meydana getiren sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve geliştirilen somut göstergeleri üzerinden değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşırken kentsel dönüşümü bir araç olarak kullanabiliriz. Kentsel dönüşüm uygulamalarının mevcut başarı kriterleri sürdürülebilir kalkınma amaçları perspektifinden kentsel dönüşüm uygulamalarının parametre göstergeleri üzerinden değerlendirilebilir. Sürdürülebilir bir model olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının devam edebilmesi için sürdürülebilir kalkınma amaçları perspektifinden kentsel dönüşüm projesinin planlanması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm projelerini değerlendirmek için öneri çerçeve tablosu oluşturulmuştur. Bu değerlendirme/ölçme tablosu çalışmanın dayandığı tez kapsamında önerilen bir yöntemdir. Değerlendirme/ölçme tablosu çeşitli kentsel dönüşüm uygulamalarının ölçüp ihtiyaç ve boşlukları saptayacaktır.

Tablo 4. SKA 11 ve Göstergeleri

HEDEF 11.1.Yeterli, Güvenli ve Erişilebilir Konutlar
Göstergeler
Herkese Yönelik Satılık, Kiralık Konut, Konut Tipolojisinde Çeşitlilik
Temel Hizmetler İçin Erişim Eşitliği (ulaşım, konut ve rekreasyon, eğitim, sağlık)
HEDEF 11.2.Erişilebilir ve Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri
Göstergeler
Engelliler İçin Erişim
Yol Güvenliği, Toplu Taşıma Alanları, Bisiklet Yolları
HEDEF 11.3.Kapsayıcı, Sürdürülebilir Kentleşme ve Katılımcı
Göstergeler
Karar Alma Süreçlerinde Aktif Katılım (Katılım Toplantıları)
İlan ve Duyuruların Yeterliliği
Taleplerin Dinlenip Projeye Yansıtılması
HEDEF 11.4.Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması
Göstergeler
Tarihi ve Kültürel Varlıkların Yapılaşma ile Yok Olmamasının Önüne Geçilmesi (Plan Kararları)
Kültürel ve Doğal Mirası Korumada Kişi Başına Yapılan Toplam Harcama
Miras Alanlarının Yeni Yapılaşma Alanı ile Entegrasyonu
HEDEF 11.5.Doğal Afetlerin Olumsuz Etkilerinin Azaltılması
Göstergeler
Doğal Afet Risklerine Uygun Yapı Üretimi, Kontrolü
HEDEF 11.6.Şehirlerin Çevresel Etkilerinin Azaltılması
Göstergeler
Ayrıştırılmış Atık Üniteleri
Geri Dönüşüm Malzemelerinin Toplanması Yeniden Kullanımı
Hava, Su, Gürültü Kirliliğinin Denetimi
HEDEF 11.7.Güvenli ve Kapsayıcı Yeşil Alanlara ve Kamusal Alanlara Erişimin Sağlanması
Göstergeler
Sosyal Donatı Alanlarına Güvenli Erişim
HEDEF 11.A.Güçlü Ulusal ve Bölgesel Kalkınma Planlaması
Göstergeler
Afet Risk yönetiminin Uygulanması
HEDEF 11.C.Sürdürülebilir ve Dayanıklı Binalar
Göstergeler
Yerel malzemeler kullanarak sürdürülebilir ve dayanıklı binalar inşası

* Bu Bölüm Kentsel Dönüşüm Modellerinin “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı” Perspektifinden Değerlendirilmesi adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Alberti, M. (1996), “Measuring Urban Sustainability”, Environmental Impact Assessment Review, C.16, s.381-424.
- Ağca, B. (2002), Dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi (Johannesburg, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002), Dışişleri Bakanlığı.
https://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa/, Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- Akkar, M., (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, Planlama Dergisi (2), s.29-38
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1991). Ortak Geleceğimiz, Belkıs Çırakçı (çev.), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- Bozdoğan R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (1011-1028s), 1015-1024s. İstanbul.
- Couch, C. (1990). Urban renewal: Theory and practice. Macmillan Education, London, UK, 187 pp.
- Demir, İ. (2006), “Kyoto Protokolü Amaçlarına Ulaşabilme Yolunda Dünya Enerji Kullanımında Meydana Gelebilecek Değişiklikler”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, Ankara.
- Güneş, M. (2004), Yerel Gündem 21 “Ulusal” Kentlerden “Küresel” Köylere, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi.
- Küresel Amaçlar (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları), <https://www.kureselamaclar.org/> Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- Kocabaş, A. (2006). Kentsel Dönüşüm/ Yenileştirme, İngiltere Deneyimi ve Türkiye’deki Beklentiler, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Köken, K. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Tasarım Kriterleri Açısından Kentsel Dönüşüm Projelerinin İncelenmesi, Uzmanlık Tezi. İller Bankası Anonim Şirketi.
- Küresel Amaçlar (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları), <https://www.kureselamaclar.org/> Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- Meadowcroft, J. (1997). “Planning Democracy and The Challenge of Sustainable Development”, International Political Science Review, 18(2), 167-189.
- Özdemir, D., Aydın, A. G. (2016). Fikirtepe’de ‘Piyasanın Görünmez Eli’ne Kamu Sektörünün Görünür Müdahalesi. Mimarlık Dergisi, 389.

- Sencar, P. (2007). Türkiye’de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soussan, J. G. (1992), “Sustainable Development”, Environmental Issues in the 1990’s, A. M. Mannion and S. R. Bowlby (ed.), John Wiley & Sons, West Sussex, England, ss. 21-35.
- Sütçü, S. (2023), Kentsel Dönüşüm Modellerinin “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı” Perspektifinden Değerlendirilmesi (Devam eden yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1996a), Habitat II’nin İçeriğinin Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler, Habitat II Konferansı Yazıları, T.C. Başbakanlık TOKİ Başkanlığı, Ankara, ss:15.
- Tekeli, İ. (2001b), Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdelemeler, Cevat Geray’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.
- Thomas, A., (2003). A Glossary of Regeneration and Local Economic Development, Local Economic Strategy Center, Manchester.
- Türk Dil Kurumu. (2021). 2021 tarihinde sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr>
- Yazar, Kadir Hakan (2006) Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BÖLÜM 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL HİZMET OKULLARI MÜFREDATLARINDAKİ YERİ

Ezgi ARSLAN ÖZDEMİR

Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ORCID: 0000-0001-8060-2535

Mail: ezgia@ankara.edu.tr

Giriş

Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminin temelinin 1960’lı yıllar olarak kabul edilmektedir. Bu zaman diliminde ilk olarak Birleşmiş Milletlerin etkisi olduğunu görmekteyiz. Birleşmiş Milletler, Türkiye’deki sosyal hizmetlerin örgütlenmesi ve eğitim sorunlarına ilgi göstermiştir. Bu ilgi 1957 yılında Türkiye’ye gelen Sosyal Refah Müşaviri Miss Hersey tarafından başlatılan çalışmalarla gösterilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda, “Sosyal Hizmetler Enstitüsünün Kurulmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır (Karataş ve Erkan, 2002; Tufan ve Koşar, 1999). Birleşmiş Milletler Teknik Yardım Programı ile eğitimin başlangıcında dört eğitim danışmanı görevlendirilmiştir. Ayrıca, Fullbright Komisyonu, Hollanda Teknik Yardım Programı ve ikili anlaşmalar ile ABD, Hollanda, Pakistan ve Hindistan'dan öğretim üyeleri Akademi'nin öğretim kadrosuna katılmıştır (Karataş ve Erkan, 2002).

Sosyal Hizmetler Akademisi, 1961 yılında ilk kez sosyal hizmet eğitimi veren kurum olarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde

açılmıştır. Daha sonrasında 1982 yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Sosyal Hizmetler Akademisi Hacettepe Üniversitesi bünyesine alınmış ve Rektörlüğe bağlı Sosyal Hizmetler Yüksekokulu olarak adı değiştirilmiştir (Kut, 2005). Türkiye’de 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde kurulan sosyal çalışma bölümü, ikinci sosyal hizmet eğitimi veren kurum olmuştur ve 1983 yılında kapatılana kadar eğitim vermeye devam etmiştir. Sosyal Hizmetler Akademisi, sağlık ve psikoloji ağırlıklı bir sosyal hizmet eğitim modelini öncelikli olarak benimsemişken, Sosyal Çalışma Bölümü kendisi için toplum bilimleri temelinde bir eğitim anlayışı oluşturmuştur (Tomanbay, 2005). Bu farklı eğitim anlayışları doğrultusunda bahsedilen bölümlerin müfredatlarının ve ders içeriklerinin de farklılaşacağı tahmin edilebilir.

Günümüze baktığımızda ise YÖK Atlas tercih rehberine göre 2022 yılında aktif olarak öğrenci alan, bir taban puana sahip ve 4 yıllık eğitim veren 99 sosyal hizmet bölümü olduğu görülmektedir. Bu bölümler vakıf ve devlet üniversiteleri bünyesinde ve örgün, açık ve uzaktan eğitim olmak üzere farklı yöntemlerle eğitim vermektedir (YÖK Atlas, 2023). Geçmişe kıyasla bu kadar fazla sosyal hizmet bölümünün bulunması, bu bölümlerin müfredatlarındaki farklılaşmaları da dikkat konusu haline getirmektedir. Bu bağlamda Dünya’nın gündemine olan ve sosyal hizmet ile derinden ilişkisi bulunan sürdürülebilir kalkınmanın bu müfredatlar içindeki yeri incelenmesi açısından önemli bir konudur.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (The World Commission on Environment and Development) 1987 yılında «Ortak Geleceğimiz» başlıklı raporunda sürdürülebilir kalkınmayı tanımlamıştır. Bu tanıma göre “sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına zarar vermeden bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarının karşılanması”dır (Özmete, 2020). Sürdürülebilir kalkınmanın; ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutları bulunmaktadır. Sosyal hizmet meslek ve disiplini her bir boyutta sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına katkı vermektedir. Bu nedenle yetişmekte olan sosyal hizmet öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma bakış açısına sahip olması önemlidir.

25 Eylül 2015'te Birleşmiş Milletler "Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Küresel Gündemi" kabul etmiştir. Binyıl Kalkınma Planı'nın yerini alan bu gündemdeki sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) doğası gereği evrenseldir ve ekonomi, insan hakları ve çevre ile ilgili geliştirilmesi gereken konuları ele almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri sosyal hizmet uzmanları için hem yeni fırsatlar hem de zorluklar anlamına gelmektedir bu nedenle de sosyal hizmet uzmanlarına uygulama için iyi ve bütüncül bir müdahale çerçevesi sağlar. Sosyal hizmet uygulamasında ve eğitiminde insan hakları yaklaşımının benimsenmesi, insanın devredilemez haklarına dayandığından son derece önemlidir (Jayasooria, 2016). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve 2030 küresel gündemi sosyal hizmet için kalkınma, insan hakları ve çevre odaklı bir yaklaşım ve bakış açısı sağlar. Sosyal hizmet mesleği ve alanı bu küresel gündem ile ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde ilişki kurabilir çünkü sürdürülebilir kalkınma hedefleri ekonomik, sosyal ve çevresel insan ihtiyaçları ve endişeleri hakkında birbirine bağlı bir anlayış getirmektedir (Birleşmiş Milletler 2015). Bu hedeflerle tamamı insani gelişme konuları olan yoksulluk, eğitim, sağlık, ekonomi ve işsizlik ile mücadele yoluyla, insan ihtiyaçlarını karşılamanın daha bütüncül ve sürdürülebilir bir yolu teşvik etmektedir.

Ayrıca çevresel açıdan bakıldığında iklim değişikliğinin, çevresel bozulmanın ve ekolojik krizlerin insan refahını olumsuz yönde etkilediğine dair artan kanıtlara rağmen, sosyal hizmet, bu zorlukların ele alınması ve ilerlemenin yollarını keşfetme açısından henüz gelişmekte olan bir konumdadır (Jones, 2010; Peters, 2012). Bu durum özellikle sosyal hizmet eğitimi için de geçerlidir. Sosyal hizmet mesleği, doğal veya fiziksel çevreyi, insanların refahına katkıda bulunan bir dış etki olarak dahil etmekte yavaş kalmıştır (Zapf, 2012). Çevresel sorunların yoğunlaştığı bu dönemde, eğer sosyal hizmet çağdaş önemini ve değerini korumak istiyorsa, değişen doğal çevreyi ve bunun insanlığı nasıl etkilediğini anlamayı içeren ve buna katkıda bulunan bir meslek haline gelmelidir (McKenzie, 2004; McKinnon, 2008). Sosyal hizmet, sürdürülebilir kalkınma alanında da kilit mesleklerden biridir ve öyle kalmalıdır çünkü iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın yoksul, marjinal ve savunmasız nüfus grupları üzerindeki orantısız etkisinin farkında ve bu konuda

mesleki çalışma deneyimine sahiptir (McKinnon, 2008). Mevcut sosyal ve çevresel zorluklar, sürdürülebilir bir topluma ve sürdürülebilir yaşam biçimlerine önemli bir sosyal geçiş gerektirmektedir (Peters, 2012). Sosyal hizmet; eşitliği, dayanışmayı, insan haklarını ve tüm insanların onuru ve değerini teşvik etme konusundaki güçlü becerileri nedeniyle sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sunabilir ve sürdürülebilirliği teşvik etmek için tüm uygulama seviyelerinde çalışabilir (Norton, 2012). Sosyal hizmet, haklarından mahrum edilmiş ve güncel çevresel krizlerden en çok etkilenen nüfus gruplarının savunuculuğuna yapan meslekler arasında en ön saflarda yer almalıdır ve zaten sosyal hizmetin de özü budur (Bent-Goodley, 2015). Bu özün yerine getirebilmesi ve sosyal hizmetin bu saflarda önemli mesleklerden biri olarak kalabilmesi için sürdürülebilir kalkınmanın sosyal hizmet eğitimi içindeki yeri sağlamlaştırılmalıdır (Drolet ve ark., 2015). Özellikle Covid-19 gibi çevresel olarak da tanımlanabilecek olağanüstü değişim ve gelişim dönemlerinde sürdürülebilirliğe olan ihtiyaç da bir kez daha görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitimi de dijital kanallar yoluyla verilerek yeni bir eğitim yöntemi olarak ön plana çıkmıştır. Bu eğitimin kolaylaştırıcı yanları da kullanılarak sürdürülebilir kalkınma konusu daha çok öğrenciye ve daha kapsamlı olarak verilmesi mümkün olabilir (Yüceer Kardeş ve Akgül Gök, 2022).

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı sosyal hizmet eğitiminde öncü olan sosyal hizmet okullarında sunulan müfredatların sürdürülebilir kalkınma açısından incelenmesidir. Sürdürülebilir kalkınmanın önemi ve sürdürülebilir kalkınmada sosyal hizmet mesleğinin rolü düşünüldüğünde eğitimde ne kadar karşılık bulduğunun saptanması hem yetişmiş sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirecekleri çalışmalar hem de sosyal hizmet eğitiminin kapsamı konusunda çıktılar verecektir.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi olarak tasarlanmıştır. Analiz için internet taraması yöntemi ile okulların müfredatlarına ulaşılmış ve dersleri sürdürülebilir kalkınmayı içermeleri içerik analizine tabii tutulmuştur. Müfredatları incelenen okullar YÖK Atlas sisteminde puan sıralamasına göre ilk 10'da olan sosyal hizmet lisans bölümlerinden oluşmuştur. Bu bölümler puanları ile tablo 1'de görülebilir.

İlk olarak bölümlerin bilgisine YÖK Atlas sistemi üzerinden ulaşılmış ve ilk 10’da yer alan üniversitelerin internet sitelerine ulaşılmıştır. Bu internet sitelerinde müfredat ve ders içerikleri bilgileri aranmış ve ulaşılan bilgiler üzerinden “sürdürülebilir kalkınma”, “sürdürülebilirlik” ve “kalkınma” kavramlarını içeren dersler saptanmıştır.

Tablo 3. Puan Sıralamasına Göre İlk 5’te Yer Alan Sosyal Hizmet Bölümleri

Sıra	Üniversite	Fakülte (4 Yıllık)	Durumu	Taban Puan (2022)
1	Hacettepe Üniversitesi	İktisadi ve İdari Bilimler	Devlet	338,04456
2	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	İktisadi ve İdari Bilimler	Vakıf	337,56488
3	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	333,72018
4	Başkent Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	332,09614
5	Ankara Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	331,60063
6	Maltepe Üniversitesi	İnsan ve Toplum Bilimleri	Vakıf	327,36069
7	Gazi Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	326,10675
8	Anadolu Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	325,80488
9	Üsküdar Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	323,07731
10	KTO Karatay Üniversitesi	Sosyal ve Beşerî Bilimler	Vakıf	321,77128

Kaynak: YÖK Atlas. (2023). <https://yokatlas.yok.gov.tr/tercih-sihirbazi-t4-tablo.php?p=ea>

Tablo 1’den anlaşılacağı gibi en yüksek puana sahip sosyal hizmet bölümleri ilk 10’daki sıralama için vakıf üniversiteleri ağırlıkta olduğu görülmektedir. Sosyal Hizmet bölümleri ise genel olarak Sağlık Bilimleri Fakülteleri bünyesinde bulunmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Hizmet Müfredatlarındaki Karşılığı

Müfredatları incelenen sosyal hizmet bölümleri içinde ders isimlerinde doğrudan “sürdürülebilir kalkınma” kavramına rastlanmamıştır. Fakat Hacettepe Sosyal Hizmet Bölümü ve İstanbul Sabahattin Zaim sosyal hizmet bölümlerinin müfredatlarında kalkınma konusuna doğrudan yer verildiği görülmüştür. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde “Toplumsal Kalınma ve Sosyal Hizmet” dersi, İstanbul Sabahattin

Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünde ise “Sosyal Kalkınma ve İstihdam Politikaları” isimli derslerin ulaşılan ders içeriklerinde kalkınma konusuna yer verildiği görülmüştür. Her iki ders de ilgili bölümlerin müfredatında seçmeli ders olarak yer almaktadır. İncelenen bölüm müfredatlarından geriye kalan 8 bölümde sürdürülebilir kalkınma ve/veya kalkınma odağında ders saptanamamıştır.

Bu bölümlerin müfredat içeriklerinde Sosyal Politika ve Planlama derslerinin bulunduğu görülmüştür. Bu ders kapsamında kalkınma veya sürdürülebilir kalkınmanın ele alınmasının olası olabileceğinden hareketle sosyal politika ve planlama derslerinin de içerikleri incelenmiştir. Fakat bilgi paketi olarak paylaşılan ders içerikleri ve haftalık ders akışlarında kalkınma veya sürdürülebilir kalkınma konularına yine rastlanamamıştır. Fakat üniversitelerin online olarak hazırladıkları ders bilgi paketlerinin güncelliği veya paketlere girilen haftalık konuların içeriklerinde değişiklik olması ihtimal dahilindedir. Bu nedenle sosyal politika veya planlama konuları ele alınırken sürdürülebilir kalkınma konusu ele alınıyor olabilir fakat bu araştırmanın kapsamında sadece online girilen veriler incelendiğinden elde edilen bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Tablo 2. Müfredatları İncelenen Bölümlerin Ulaştığı Öğrenci Sayıları

Sıra	Üniversite	Fakülte (4 Yıllık)	Durumu	Öğrenci Sayıları (2019-2022)
1	Hacettepe Üniversitesi	İktisadi ve İdari Bilimler	Devlet	626
2	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	İktisadi ve İdari Bilimler	Vakıf	18
3	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	19
4	Başkent Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	25
5	Ankara Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	328
6	Maltepe Üniversitesi	İnsan ve Toplum Bilimleri	Vakıf	18
7	Gazi Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	288
8	Anadolu Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Devlet	258
9	Üsküdar Üniversitesi	Sağlık Bilimleri	Vakıf	37
10	KTO Karatay Üniversitesi	Sosyal ve Beşerî Bilimler	Vakıf	48
				Toplam: 1665

Kaynak: YÖK Atlas. (2023). <https://yokatlas.yok.gov.tr/tercih-sihirbazi-t4-tablo.php?p=ea>

Müfredatları incelenen bölümlerin ulaştığı öğrenci sayılarına bakıldığında ise 2019-2022 yılları arasında 1665 öğrenci olduğu görülmektedir. Bu sayı dört yıl içerisinde bahsedilen bölümlerin müfredatlarından yararlanan öğrenci sayısının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Bu sayı düşünüldüğünde alanda çalışmaya hazır meslek elemanı olarak mezun olan/olacak sosyal hizmet öğrenci sayısının daha da fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kadar büyük bir sosyal hizmet uzmanı olarak çalışma potansiyeli olan bir grup için mesleki eğitiminde sürdürülebilir kalkınma bilgisini yeterli bir şekilde elde edemediklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin ilk 10 sıralamasında yer alan sosyal hizmet 4 yıllık bölümlerinin müfredatları sürdürülebilir kalkınmaya yer vermeleri açısından incelenmiştir. Temel elde edilen bulgulara göre sadece Hacettepe ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitelerinin sosyal hizmet bölümlerinde birer tane kalkınma ile ilgili derse rastlanmıştır. Bu dersler de seçmeli ders kategorisinde yer almaktadır.

Bu sonuçlar, Türkiye'deki sosyal hizmet eğitiminin önemli bir eksikliğini ortaya çıkarmıştır. Dünyada giderek zorlaşan yaşam şartları ve iklim krizi nedeniyle gündemi haklı olarak işgal eden sürdürülebilir kalkınma gündeminde Türkiye'nin sosyal hizmet alanında yeterli görünürlüğü sağlamaması kritiktir. Bu görünürlüğün sağlanması da yetişen sosyal hizmet uzmanlarının eğitimlerinde sürdürülebilir kalkınmanın daha yoğunluklu olarak bulunması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve sosyal hizmet ilişkisinin işlendiği iki dersin de seçmeli olması, bu derslerin yeterince sosyal hizmet öğrencisine ulaşamayacağını düşündürmektedir.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Derneği (IASSW) 2012 yılında ortak bir politika oluşturarak Sosyal Kalkınma ve Sosyal Hizmet Küresel Gündem'i ortaya çıkarmışlardır. Bu kapsamda insan haklarının ve eşitliğin sağlanması, yoksulluk ile mücadele, çevresel adalet ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi sosyal hizmet mesleği için oldukça önemli

görevler olarak yer almıştır. Değişin ve gelişen dünyada yetişen yeni sosyal hizmet uzmanlarının sürdürülebilir kalkınma hakkında donanımlı olması bu nedenle önemlidir. Bu bağlamda Türkiye’de verilen sosyal hizmet eğitimine entegre edilecek yeni dersler veya derslere eklenecek yeni içeriklerin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca doğrudan sosyal hizmet ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklanacak derslerin okulların müfredatlarında zorunlu ders olarak yer alması dersin geniş öğrenci nüfusuna erişebilmesi adına önemli görünmektedir. Sürdürülebilir kalkınma odağında bir bakış açısı kazanan sosyal hizmet uzmanları hiç kuşkusuz eşitlik, insan hakları ve sosyal adaletin sağlanmasında daha etkin çalışacaklardır.

Kaynaklar

- Anadolu Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from <https://www.anadolu.edu.tr/acikogretim/turkiye-programlari/acikogretim-sistemindeki-programlar/sosyal-hizmet>
- Başkent Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from http://bbs.ankara.edu.tr/Ders_Plani.aspx?bno=1699&bot=296
- Bent-Goodley, T. B. (2015). A call for social work activism. *Social Work*, 60, 101-103. doi:10.1093/sw/swv005
- Drolet, J., Wu, H., Taylor, M., Dennehy, A. (2015). Social Work and Sustainable Social Development: Teaching and Learning Strategies for ‘Green Social Work’ Curriculum, *Social Work Education*, 34:5, 528-543, DOI: 10.1080/02615479.2015.1065808
- Gazi Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from <https://obs.gazi.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=16&curSunit=16404033#>
- Hacettepe Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 5, 2023, from <https://bilsis.hacettepe.edu.tr/oibs/bologna/index.aspx?lang=tr&curOp=showPac&curUnit=306&curSunit=395#>
- IFSW. (2012). Sosyal Kalkınma ve Sosyal Hizmet Küresel Gündem https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_24848-10.pdf
- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 5, 2023 from <https://www.izu.edu.tr/akademik/fakulteler/saglik-bilimleri-fakultesi/bolumler/sosyal-hizmet>
- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 25, 2023, from <https://sosyalhizmet.29mayis.edu.tr/tr/ders-icerikleri>
- Jayasooria, D. (2016). Sustainable development goals and social work: Opportunities and challenges for social work practice in Malaysia. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1(1), 19-29.

- Jones, P. (2010). Responding to the ecological crisis: Transformative pathways for social work education. *Journal of Social Work Education*, 46, 67–84. doi:10.5175/JSWE.2010.200800073
- Karataş, K., & Erkan, G. (2005). Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi. In Ü. Onat (Ed.), *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını No.: 17.
- Koşar, N., Tufan, B. (1999). Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Bir Bakış içinde *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet* (Ed. Nesrin Koşar ve Veli Duyan). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını No.: 004.
- KTO Karatay Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from <https://aday.karatay.edu.tr/bolum/sosyal-hizmet.html>
- Maltepe Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from <https://aday.maltepe.edu.tr/akademik/bolum/36/sosyal-hizmet>
- McKenzie, S. (2004). Social sustainability: Towards some definitions (Hawke Research Institute Working Paper Series No. 27). Retrieved from <http://w3.unisa.edu.au/hawkeinstitute/publications/downloads/wp27.pdf>
- McKinnon, J. (2008). Exploring the nexus between social work and the environment. *Australian Social Work*, 61, 256–268. doi:10.1080/03124070802178275
- Norton, C. L. (2012). Social work and the environment: An eco-social approach. *International Journal of Social Welfare*, 21, 299–308. doi:10.1111/j.1468-2397.2011.00853.x
- Özmete, E. (2010). Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz, *Aile ve Toplum*, 6(22).
- Peeters, J. (2012). The place of social work in sustainable development: Towards eco-social practice. *International Journal of Social Welfare*, 21, 287–298. doi:10.1111/j.1468-2397.2011.00856.x
- United Nations (2015), “Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable Development”. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- Üsküdar Üniversitesi. (b.t.). Sosyal Hizmet Bölümü Ders Bilgi Paketi. Retrieved January 15, 2023 from <https://cdn.uskudar.edu.tr/uploads/files/2022/12/22/sosyal-hizmet-22-23-ders-icerikleri.pdf>
- World Commission on Environment and Development. (1987). Our Common Future.
- Yök Atlas. (2023). Tercih Rehberi. <https://yokatlas.yok.gov.tr/tercih-sihirbazi-t4-tablo.php?p=ea>
- Yüceer Kardeş, T., Akgül Gök, F. (2022). İnsan ve toplumun dijitalleşmesi: sosyal hizmet içinde *Dijital İnsan ve Dijital Toplum Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifi* (Ed. Eke, E., Tuna Uysal, M.). Ankara: Nobel.
- Zapf, M. K. (2012). Social work and the environment: Understanding people and place. *Critical Social Work*, 11, 30–46.

BÖLÜM 10

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADAN ÇEVRESEL ADALETSİZLİĞE: TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAPSAMINDA YAPILAN PROJELERİN YEŞİL SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİYLE YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Avşin AKBAŞ

Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0001-5279-1631
Mail: avsinakbas@munzur.edu.tr

Hakan COŞKUN

Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-7682-3738
Mail: hakancoskun@munzur.edu.tr

Arif KALA

Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-6407-4151
Mail: arifkala@munzur.edu.tr

Giriş

İnsanla doğanın ilişkisi ekonomik, siyasal, kültürel, ideolojik, sınıfsal ve hukuksal bir çerçeve içerisinde şekil almaktadır. Aynı zamanda doğa ile etkileşim, üretim şekli ve toplumsal yapının yeniden üretiminde de

önemli faktörlerden birisidir (Çoban, 2020, s. 59). Klasik sosyal bilimciler, toplumların doğa ile ilişki biçimlerinin toplumsal formasyonları ve sistemleri temel düzeyde etkilediğini belirtmişlerdir. İnsanlığın tarımsal üretime başlamasıyla birlikte yerleşik hayata geçildiği sosyal bilimlerde genel olarak kabul edilen bir olgu olarak da yer edinmiştir. Yerleşik hayata geçilmesiyle emek daha bir görünür olmuş, insanların ve toplulukların kendine yetecek kadar üretim yapma durumu değişmiş ve antik çağda Platon ve Aristoteles'in ortaya koyduğu bu durum modern çağda Marx'ın deyimiyle artık değer noktasına evrilerek açıklanmış ve ihtiyaçtan fazlası üretilmeye başlanmıştır (Kala, 2019). Bu üretim tarzındaki önemli değişikliklerden birisidir. Bunlarla birlikte toplumsal tabakalaşma daha karmaşık hale gelmiş, görece eşitlikçi toplumsal yapılar değişerek özel mülkiyet, egemenlik hakları ve sınıfsal ayrımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğadan karşılıksız olarak alınan bu kar, zenginleşmenin bir aracı olarak doğa üzerinde yoğun bir ekolojik baskıyı da beraberinde getirmiştir (Çoban, 2020, s. 72).

İnsanların doğa üzerinde kurmaya çalıştıkları tahakkümü tarım toplumuyla birlikte başlayan bir olgu olarak değerlendirebilmek mümkündür. Özellikle 17. yüzyıl sonrası burjuva sınıfı için bu tahakküm bir sermaye genişletme aracı haline dönüşmüştür (Çoban, 2020, s. 78). Doğanın hoyratça kullanımı sanayi devrimi, kentleşme ve kapitalizmle birlikte daha da yoğunlaşmaya başlamıştır. Özellikle üretim tipindeki değişimle birlikte, fabrika tipi üretime geçildikten sonra, üretimin boyutları çok ciddi oranda genişlemiş, fabrikalar için gereken enerjinin sağlanabilmesi, odun ve kömür gibi kaynakların yoğun kullanımını tetiklemiş ve 24 saat aralıksız çalışmaya başlayan fabrikaların yarattığı doğa kirliliği çok ciddi boyutlarda artmaya başlamıştır. Odun kullanımının yarattığı ormansızlaştırma-çölleştirme ve daha sonrasında odun yerine kömürün kullanılmaya başlanmasıyla birlikte havanın ve doğanın yoğun kirlenmesi sürecini de hızlandırmıştır.

Sanayi devrimiyle birlikte kırdan fabrikaların bulunduğu kentlere göç artmış ve fabrika çevresinde yerleşmeler işçi sınıfı tarafından başlatılmıştır. Bu durumdan itibaren fabrikaların yakınlarında oturan işçilerin bedensel sağlıklarının giderek kötüleşmeye başladığı, şehirlerin ise yo-

ğün siyah dumanlarla kaplandığı görülmüştür (Radkau, 2020, s. 345). Bu bağlama bakıldığında fabrika tipi üretimin genişlemesiyle çevre yoğun bir biçimde göz ardı edilmiştir. Buna sermayenin kar hırsı eklendiğinde oluşan zararın sistematik ve genişleyen bir görünüme bürünerek gerek insan sağlığını olumsuz etkilediğini gerek doğanın düzenini alt üst ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sanayi devriminde temel odak yalnızca sanayileşme üzerine yoğunlaşmış, çevresel faktörler önemsenmemiş ve doğaya verilen hasar göz ardı edilmiştir (Guha, 2000). İlkın ve Alkin'e (1991'den akt. Hacıoğlu Deniz, 2009, s. 96) göre bu duyarsızlığın temel sebebi, doğanın sınırsız kapasitesinin olduğu düşüncesidir. Ancak bu düşüncenin yanlış olduğu zaman ilerledikçe anlaşılmıştır. Fossil yakıt tüketiminin artışı ve fabrika üretim tipi bağlamında çoklu üretime geçilmesiyle birlikte çevresel kirlilikte önemli bir artış gözlenmiş ve bu artış çevresel birçok problemin tetikleyicisi olmuştur.

Fabrika tipi üretime geçilmesi konusu sınıfsal ayırım temelinde insanların çevresel kirliliğe ve bu minvalde doğan problemlere sıkça maruz kaldıklarını göstermektedir. Engels (1845'den akt. Çoban, 2020, s. 84) yaşanan çevre kirliliği, yakıt kullanımını, barınma sorununu, hava kirliliğini işçi sınıfının perspektifinden aktarmıştır. Ona göre yaşanan bu olumsuz koşulların daha çok alt kesimleri etkileyen sorunları tetikleyen olması sınıfsal bir ayırım ile doğrudan ilişkili görünmektedir.

Doğaya ve ekosisteme verilen zarar son yüz yılda çok ciddi oranlarda artmıştır. Hibbard ve arkadaşları (2006, s. 343) tarafından gerçekleştirilen çalışmada temiz su kullanımının dokuz kat, balıkçılığın 35 kat, tarımın 2 kat, sulama yapılan alanın 5 kat, otlama arazilerinin 1.8 kat, karbondioksit salınımının 17 kat arttığı ifade edilmiştir. Bununla beraber ormanlık araziler %20 oranında azalma göstermiştir. İnsan nüfusu ise 4 kat artarken şehirli nüfusu 13 kat artmış olup, enerji kullanımı 13 kat, endüstriyel üretim 40 kat artmıştır. Dünya ekonomisi ise 14 kat artış göstermiştir. Eldeki verilerle değerlendirme yapıldığında, sanayi devrimiyle birlikte ciddi bir üretim atılımının gerçekleştirdiği, üretim için gereken yakıtın orman arazilerinden edinildiği ve şehirleşen nüfusun kalabalığı düşünüldüğünde yeni gelenlere yer açmak için orman arazilerinin kul-

lanımının 100 yıllık bir süreçte tüm dünya ormanların %20'sinin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi (MEA) (2005, s. 1) tarafından hazırlanan rapora göre 1950 yılından 2000 yılına kadarki süreçte insanlığın ekosistem üzerinde yapmış olduğu değişimlerin, Dünya tarihinin herhangi bir bölümünde yaşanmadığını, insan-doğa ilişkisinin çevre lehine ciddi olumsuzluklar barındığı açıklanmıştır. Nihai noktada bu olumsuzlukların faktörlerine bakıldığında bunların; insanlığın bilgi birikiminin ve teknolojisinin gelişimi, enerji sistemlerinin gelişimi, insanlık nüfusunun artışı, üretim ve tüketim yapılarındaki değişimler ve siyasi ve ekonomik yaklaşımlar olduğu söylenebilir (Hibbard vd., 2006). İfade edilen faktörlere bakıldığında tamamen kar amacına odaklanarak doğanın insan eliyle tahrip edilme sürecinin önümüzdeki yıllarda genişleyerek devam edeceği çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır. Bu öngörüye bağlı olarak doğal kaynakların artan oranlarda hızlıca tüketilmesi kaygısı bilim insanlarını, duyarlı insanları, bazı ulusal ve uluslararası kuruluş ve örgütleri çevreyi koruma yönünde harekete geçirmiştir.

Doğaya yönelik artan oranda zarar verme sürecine yönelik tepkiler zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır. Çevre kirliliği nedeniyle gerçekleşen ölümler, kullanılabilir su kaynaklarında azalmalar, ormansızlaştırmanın hızlanması, ozon tabakasının incilmesi ve zararlı ışınların dünyaya daha çok zarar vermesi, fabrikalardan çıkan gazların küresel ısınmaya olan etkileri ve dünyanın ortalama ısısının artması, kutuplarda bulunan buzulların erimesi, birçok bitki ve hayvan türünün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması gibi birçok olay bir takım çevreci hareketlere dönüşmüştür. Böylece konu başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere birçok uluslararası kurum ve kuruluşun gündemine girmiş bu sayede ülkeler de bu konuda gerekli hassasiyeti gösterecek eylem ve yasalara yöneltilmişlerdir.

1970'li yıllar bu noktada bir dönüm noktası olmuş ve dünya, artarak gelişen çevreci hareketler ve eylemlerin hız kazandığı bir sürece girmiştir. Yaşanan süreçlerle birlikte 5 Haziran 1972'de Stockholm'de Birleşmiş Milletler İnsani Çevre Konferansı yapılmış ve bu bağlamda doğanın gördüğü zarar uluslararası arenada bir gündem konusu haline gelmiştir.

Stockholm'deki konferans vasıtasıyla dünyada her yıl 5 Haziran'da, "Çevre Günü" olarak kutlanılmaya başlanmıştır. Bu konferansın en önemli getirisi kalkınmanın ve çevrenin sürdürülebilirliğinin dünya gündeminde tartışılmaya başlanmasıdır. Devamında 1980 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Dünya Koruma Stratejisi" metninde ilk kez sürdürülebilir kalkınma kavramı geçmiştir. Bu metne göre sürdürülebilir kalkınma (i) ekolojinin korunması, (ii) doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve (iii) çeşitliliğin korunması şeklinde üç temel önceliği bulunan bir yaklaşımla ifade edilmiştir. 1987 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından talep edilen ve Norveç başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında hazırlanan (daha sonrasında Brundtland Raporu olarak anılacak) "Ortak Geleceğimiz Raporu" yayımlanmıştır. Raporda ekonomik büyüme ile doğanın korunması ve geliştirilmesinin ilişkili olduğu ve bu ilişkinin ve gelişimin sürdürülebilir olması gerektiği vurgulanmıştır. 1992 yılında ise Brezilya'nın Rio De Janeiro kentinde gerçekleştirilen "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" (daha sonrasında Rio Konferansı olarak anılacak) etkinliğinde sürdürülebilir kalkınma kavramının içeriği ve niteliği değiştirilmiştir. Sürdürülebilir, tarım, dağ kullanımı, orman gelişimi gibi pek çok konu ayrıntılı şekilde tartışılmıştır. Konferansta insanların sürdürülebilir kalkınmanın öznesi olduğu ve herkesin doğayla uyum, sağlık ve fayda içerisinde bir yaşam hakkına sahip olduğu ilkesi kabul edilmiştir. Rio Konferansı'nda alınan kararların etkin şekilde uygulanabilirliğinin denetlenebilmesi ve BM'ye raporlamalar yapılması için 1993 yılında BM içerisinde "Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu" kurulmuştur. 1995 yılında ise Mısır'ın Kahire kentinde "Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı" düzenlenmiştir. Düzenlenen bu konferansta sürdürülebilir kalkınmanın toplumsal ve ekonomik refah artışında bir araç olduğu, kalkınma ve doğa arasındaki ilişkinin kurulması gerektiği, hedeflerin gerçekleştirilmesi için devletlerin politikalar geliştirmesi ve doğa temelli sürdürülemez nitelikteki üretim ve tüketim metotlarının azaltılması veya komple kaldırılması maddesi kabul edilmiştir. Bu bağlamda Kahire Konferansı ile nüfus ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki netleştirilmiştir. 1996 yılında ise Türkiye'nin İstanbul kentinde "Birleşmiş Mil-

letler İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II” düzenlenmiştir. Bu konferansta sürdürülebilir kalkınma ve insan yerleşkeleri konusu üzerinde durulmuştur. Bu konferansın dördüncü maddesinde sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasında: demokratik olma, evrensel insan haklarına saygılı olma, şeffaf olma, katılımcı olma ve halka hesap verebilen yönetimlerin varlığı ve sivil toplumun aktif katılımının olması temel faktörler olarak sıralanmıştır (TİKA, 2012).

Rio Konferansı’ndan 5 yıl sonra ABD’nin New York kentinde 1997 yılında “Rio +5 Forumu” toplanmış ve sürdürülebilir kalkınmanın birçok özneye uygulamaya geçilmesine dönük tartışmalar gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında ise Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde toplanan “Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı” ile mevcut ilerlemeler tartışılmaya başlanmıştır (Bozlağan, 2005). Bu çalışmalarla beraber 2012 yılında Brezilya Rio de Janeiro’da “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı” (daha sonra Rio +20 Konferansı olarak bilinecek) gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın iki temel gündemi olmuştur. Bunlar (i) Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması için yeşil ekonomiye geçişin olanaklı kılınması ve (ii) Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için koordinasyonun ve kurumsal iyileştirmelerin yapılmasıdır (TİKA, 2012). Konferans sonunda “İstedığımız Gelecek” isimli bildirge yayınlanmıştır. 2015 Yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, “İstedığımız Gelecek” metni üzerinden “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” isimli bildirgeyi 193 üye ülkeyle birlikte kabul etmiştir. Metinde 17 ana amaç, 169 alt amaç belirlenmiş ve 2030’a kadar gerçekleştirilmesi hedefi belirlenmiştir. Ana amaçlar şu şekildedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019):

1. *Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek,*
2. *Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek,*
3. *Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak,*
4. *Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek,*

5. *Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek,*
6. *Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak,*
7. *Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak,*
8. *İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek,*
9. *Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek,*
10. *Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak,*
11. *Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak*
12. *Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak,*
13. *İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek,*
14. *Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak,*
15. *Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek,*
16. *Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak,*
17. *Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak.*

Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma; günümüz insanların ihtiyaçlarının karşılanabildiği aynı zamanda da gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabileceği koşulların devredilmesi biçimiyle, kalkınmanın sürdürülebilir bir kimlik kazanacağına yönelik bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır. Kalkınmanın sınırlarının olduğu ve bu sınırları doğal kaynakların ve çevrenin insan faaliyetlerini kaldırma yüküne da-

yandığı ifade edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma sayesinde yoksul olan uluslar için hem bir ekonomik büyüme hem de ekonomik büyümede kullanılacak olan kaynakların daha adil paylaşılacağı düşünülmüştür. En temelinde sürdürülebilir kalkınma doğal kaynakların kullanımını, yatırımların, teknolojik gelişimlerin yönünü ve kurumsal değişikliklerin şimdiki ve gelecekteki ihtiyaçlar doğrultusunda uyumlanmasını gerektirmektedir (WCED, 1987). Keleş ve Hamamcı (2002) tarafından sürdürülebilir kalkınma; çevrenin ve doğal kaynakların bilimsel yöntemlerle mevcut kuşak ve gelecek kuşakların da yararına olacak şekilde kullanılması vasıtasıyla gerçekleştirilecek; ekonomik gelişmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmayı; kaynakların bilimsel ve doğru metotlarla kullanılarak gelecek nesillerin de bu kaynaklardan faydalanabileceği ve doğanın en az şekilde zarar göreceği şekilde, doğayı önemseyen bir ekonomik gelişim modeli olarak tanımlamak mümkündür.

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik gelişim, toplumsal adalet ve doğanın korunması olmak üzere üç tane ana hattı vardır. Ekonomik gelişim sayesinde az gelişmiş ülkelerde refah seviyesinin artırılması, gelişmiş ülkelerde ise mevcut yüksek refah seviyesinin korunması hedeflenir. Bu sayede mevcut ekonomik, toplumsal ve çevresel adaletsizliğin giderilmesi, toplumun bütün katmanlarının mevcut refahtan daha adaleli bir şekilde faydalanabilmesi öngörülür. Bu toplumsal faydaya erişim ve ekonomik gelişimin ana kaynağı ise doğada bulunmaktadır. Bu nedenle doğanın hoyratça kullanımının önüne geçilmesi, kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılarak gelecek nesillerin de haklarının korunması öngörülür (Çoban, 2020, s. 173).

Sosyal hizmet, içerisinde barındırdığı etik kodları, mesleki değerleri ve insanı ele alışındaki bütüncül yaklaşımından kaynaklı doğa tahribatları ve çevre problemleriyle yakından ilgilenmesi gereken bir disiplindir. Ancak günümüzde, mikro, mezzo ve makro ölçekte olmak üzere, yerelde ve uluslararası çevresel adaletsizliklerin, çevre felaketlerinin toplumların ve bireylerin iyi olma halleri üzerine olan etkilerine dönük gerçekleştirilen uygulamalarda çok az yer almışlardır (Dominelli, 2018, s. 17). Doğaya yönelik kar hırsıyla gerçekleştirilen tahribatlar sadece doğaya

verilen zararlarla kalmaktadır. Bununla beraber çevresel adaletsizlik, sağlık problemleri, yoksulluk gibi birçok sosyal problemin de tetikleyicisidir. Bu nedenle sosyal hizmet disiplini, mevcut sosyal problemlerin yapısal nedeniyle ele almadığı müddetçe sunacağı çözümlerin palyatif olacağı farkındadır. Bu bağlamda çevrenin tahrip edilmesi ve doğanın korunmasını ve çevresel adaletin sağlanması konularında yeni, eleştirel, ekolojik ve insanı tepeye konumlandıran, doğa üzerindeki baskı mekanizmasının sürdürülmesini politik bir noktadan ele alan bir bakışa ihtiyacı vardır. Yeşil sosyal hizmet perspektifi bizlere bunu sağlamaktadır.

Dominelli'ye göre yeşil sosyal hizmet insanlar, canlılar ve doğa arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini ve insanlık ve Dünya'ya zarar veren sosyo-ekonomik, fiziksel çevresel sorunları ve insanlar arasındaki ilişkiler üzerine odaklanan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Yeşil sosyal hizmet, insanların kendi aralarındaki ilişkileri ve doğa ve canlılarla karşılıklı olan ilişkilerinin sosyal boyutunun oluşumunu tartışma olanağı sunmaktadır. Bu tartışmayı mevcut doğayı tahrip eden üretim biçimlerini sorgulayarak; kaynakların eşitsiz dağılımının yarattığı adaletsizlikle mücadele ederek; eşitlikçi ve dayanışmacı sosyal ilişkilerin kurulmasına ön ayak olarak; sadece sermaye sahibi kişilerin faydalanmasından ziyade kolektif faydayı kendisine kıstas alan ve sınırsız olmayan doğal kaynakların kolektif faydaya dayalı şekilde kullanımını hedefleyerek, bitkileri ve canlıları koruyarak gerçekleştirmektedir. Yeşil sosyal hizmetin temel amacı, yoksul ve dezavantajlı olmaya maruz bırakılmış kitlelerin hayat kalitelerini olumsuz yönde etkileyen ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerin, daha adil ve eşitlikçi bir noktadan tekrar tesis edilmesi için çalışmak; insanlığın ve doğanın korunması ve esenlik halinin sağlanması için gerekli sosyal politikaların güvence altına alınmasıdır (Dominelli, 2018, s. 38).

Bu durumlar odağında çalışmanın amacı Türkiye'de, doğanın insan eliyle tahrip edilmesi noktasında yukarıda ifade edilmeye çalışılan ve çevresel adaletsizliğin somut birer örneği olduğu düşünülen bazı doğa temelli proje vakalarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil sosyal hizmet perspektifiyle ele alınmasıdır.

Türkiye’de Kalkınma ve Çevre İlişkisi

Türkiye Cumhuriyet tarihine baktığımızda “sürdürülebilir kalkınma” kavramından önce, kuruluşundan itibaren bir kalkınma hareketine giriştiği görülmektedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi başta olmak üzere, I. Beş Yıllık Sanayi Planı ve İkinci Dünya Savaşı’ndan kaynaklı tamamlanamamış olan II. Beş Yıllık Sanayi Planı gibi planlı kalkınma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1950’lerden itibaren karma ekonominin yavaşça terk edilmeye başlandığı dönemde dışarıdan alınan ekonomik yardımlarla birlikte büyük barajlar, otoyollar, fabrikalar inşa edilmeye başlanmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında başbakanlığa bağlı kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile birlikte planlı kalkınma dönemi başlamıştır. Bu dönemden itibaren kapatıldığı 2011 yılına kadar DPT 9 tane beş yıllık kalkınma planı oluşturmuştur. Onuncu kalkınma planı Kalkınma Bakanlığı tarafından, on birincisi ise 2019 yılında ise Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından oluşturulmuştur. İlk on kalkınma planlarında “sürdürülebilir kalkınma” odağından ziyade en temel odak ekonomik kalkınma olmuş ve bu bağlamda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber ilk iki kalkınma planı hariç diğerlerinde çevre, bir başlık olarak kendisine yer edinebilmiştir.

1980’e kadar Türkiye’de kalkınmada büyük pay devletin olmuştur. Karma ekonomik politikayı benimseyen Türkiye’de kalkınma planları da bu çerçevede hazırlanmıştır. Türkiye’de kalkınmaya dönük devletin resmi tavrı, kamuoyunda “24 Ocak Kararları” olarak bilinen, Türkiye’yi küresel ekonomiye entegre etmek amacıyla alınan kararlarla birlikte devletin ekonomideki payını küçülterek özel teşebbüsü ön plana koyan neoliberal yaklaşımca belirlenmiştir. Türkiye’nin neoliberal politikalara uyum süreci oldukça sancılı olmuş ve neoliberalizmin vaat ettiği fırsat eşitliği istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Sermayedarlarla toplumun geri kalanını oluşturan büyük yığın arasındaki gelir adaletsizliği ve sosyal adaletsizlik giderek derinleşmiştir. Yap-işlet-devret şekliyle devlet eliyle yapılan barajlar, otoyollar, hidroelektrik santralleri (HES), jeotermal elektrik santralleri (JES), havalimanları gibi projeler belli bir aşamadan sonra yapımı ve işletimi özel şirketlerce üstlenilmiş ve bu süreç

ciddi bir şekilde Türkiye’de yapılaşmıştır. Bu artışla birlikte çevreye verilen zararda orantısız bir biçimde artış göstermiştir. Zira yapılan büyük projelerin hemen hepsi insan yaşamı için faydalı hamleler olsa da yeşil alanların tahribatı, kuraklık vb. gibi çevresel olaylar kaçınılmaz bir biçimde kendisini göstermiştir. Bununla birlikte projelerin gerçekleştirildiği yerel kesimin kültürel, inançsal, duygusal ve rasyonel itirazları göz ardı edilmiş bu göz ardı edilmiş sonrasında da toplumsal olarak verilen tepkiler meydana gelmiştir.

Genel olarak kalkınma planları bağlamında kısaca çevresel kalkınmaya ilişkin gelişmeleri şu şekilde ifade edebiliriz. İlk iki kalkınma planında çevre politikalarına dönük herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Çevreye dair ilk temas, onu bir sektör olarak kirliliğin engellenmesine dönük bir şekilde ele alan 1973-1978 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’dır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi vurgulanmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda insan sağlığı ve çevresel dengenin korunarak, doğal kaynakların sürekliliğine dayanan bir ekonomik kalkınma odaklı bir yönetim hedeflenmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda birçok nedenden etkin bir çevre yönetiminin oluşturulamadığı vurgulanmış ve Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) oluşturulmuştur. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda hızlı kentleşme, doğal kaynaklar üzerinde kullanımdan kaynaklı oluşan baskı, çevre politikalarının sosyal ve ekonomik politikalarla eşgüdümlemediği, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreçlerinin beklendiği gibi yürütülmediği tespit edilmiş ve önerilerde bulunulmuştur. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda alınması gereken önlemlerin arttığı, AB’ne giriş kapsamında gerçekleştirilecek olan uyum sürecinde oluşturulacak olan faaliyetlerin önemli bir maddi kaynak gerektirdiği ifade edilmiştir. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise alınan önlemlere rağmen doğal kaynaklar ve çevre üzerindeki baskının artmaya devam ettiği vurgulanmış ve denetimin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu planda sürdürülebilirliğin sağlanması için çevre dostu teknolojilerin ve yöntemlerin gelişmesi, çevreye dönük toplumsal duyarlılığın artırılması, özel sektö-

rün yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) çevrenin yönetiminde etkin kılınması gerekliliği vurgulanmıştır (Demiral & Evin, 2014). BM'nin oluşturduğu sürdürülebilir kalkınma amaçlarını imzalayan ülkelerden birisi olan Türkiye'de, 11. Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınmaya yer verilmiş ve bazı amaçlar ortaya konulmuştur. Bu amaçlar yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre bağlamında; Bölgesel gelişmeler, şehirleşme, konut, kentsel dönüşüm ve alt yapı, kırsal kalkınma, afet yönetimi ve çevrenin korunması başlıklarında ifade edilmiştir (11. Kalkınma Planı, 2019-2023).

Bu nokta itibariyle şu soruyu sorarak devam etmek yerinde olacaktır. Doğayı önemseyen, toplumsal zenginleşmeyi vaat eden, BM'nin gündeminde önemli bir yer tutan, ülkelerin kalkınma politikalarını etkileyen ve bu bağlamda yeni politikaların inşasında yön gösterici olan sürdürülebilir kalkınma gerçekten de günümüz dünyasında ve Türkiye'sinde gerçekleşiyor mu?

Türkiye'de çevrenin korunmasına yönelik hukuki metinlerin başında 1982 Anayasası gelmektedir. Anayasanın 56. maddesi "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre sağlıklı bir çevreye erişim her yurttaşın hakkı olup, onu korumanın yükümlülüğü yurttaşlara ve devlete verilmiştir. 9 Ağustos 1983 yılında kabul edilen 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 2005'te kabul edilen 5312 Sayılı Denizlerin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun yürürlükte diğer mevzuat araçlarındandır.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nda sürdürülebilir çevre "gelecek kuşakların ihtiyaç duyacağı kaynakların varlığını ve kalitesini tehlikeye atmadan hem bugünün hem de gelecek kuşakların çevresini oluşturan tüm çevresel değerlerin her alanda (sosyal, ekonomik, fizikî vb.) ıslahı, korunması ve geliştirilmesi sürecini"; sürdürülebilir kalkınma ise "bugünkü ve gelecek kuşakların, sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alan çevresel, ekonomik ve sosyal hedefler arasında denge kurulması esasına dayalı kalkınma ve gelişme"; proje tanıtım dosyası ise "gerçek-

leşmesi plânlanan projenin yerini, özelliklerini, olası olumsuz etkilerini ve öngörülen önlemleri içeren, projeyi genel boyutları ile tanıtan bilgi ve belgeleri içeren dosya” şeklinde tanımlanmıştır.

5312 Sayılı Denizlerin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun’da amaçlar şu şekilde tanımlanmıştır:

“Deniz emniyetinin sağlanması ve deniz kirliliğinin önlenmesi konusundaki uluslararası hukuk ve iç hukuktan doğan hak ve yükümlülükler göz önünde bulundurulurak;

a) Acil durumlarda gemilerden ve kıyı tesislerindeki faaliyetlerden kaynaklanan kirlenme tehlikesini ortadan kaldırmak veya kirlenmeyi azaltmak, sınırlandırmak ve gidermek üzere uygulanacak müdahale ve hazırlıklı olma esaslarını,

b) Olay sonucu ortaya çıkan zararların tespit ve tazmin esaslarını,

c) Uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi esaslarını,

d) Kanun kapsamına giren kişilerle kurum, kuruluş, gemi ve tesislerin Kanunda belirtilen ilgililerinin yetki, görev ve sorumluluklarını, belirlemektir.”

Türkiye’de Doğa Temelli Projelerin Gerçekleştirilmesinde Yürütülen İdari ve Hukuki Süreç

Doğa temelli projelerin gerçekleştirilmesi hususunda 2872 sayılı Çevre Kanunu, projenin başlangıcından önce plan aşamasında çevreye verilebilecek olan olumlu ve olumsuz etkilerin belirlenmesini, zararın en aza nasıl indirilebileceğinin anlaşılması amacıyla “Çevresel Etki Değerlendirmesi” (ÇED) ve “Proje Tanıtım Dosyası” (PTD) raporunu 1993 yılından itibaren zorunlu tutmuştur (Model Çevre, 2023; Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, 2018). Süreci özetlemek gerekirse: çevre temelli bir proje gerçekleştirilmeden önce projeyi gerçekleştirecek kuruluş PTD raporuyla Çevre, Şehircilik ve İklim Değişiklik Bakanlığı’na başvuruda bulunur. Bakanlığa sunulan PTD raporunun incelenmesinden sonra “ÇED Gerekli Değildir” (valilik tarafından alınır) ya da “ÇED Gerekli değildir” kararı alınır. ÇED gerekli değildir kararı alınması durumunda projenin yürütücüleri, inşaat sürecine başlayabilir ancak itiraz yolu açıktır. ÇED gereklidir kararı üzerine, bakanlık PTD’yi, ilgili valiliğe beş iş günü

içerisinde yönlendirir. Valilik ise yurttaşlara projeye dair ÇED sürecinin başladığını resmi kanallar yoluyla duyurur. Projeye dair yurttaşların bilgilendirilmesi amacıyla halkın katılımı toplantısı gerçekleştirilir. Toplantının sekretaryasını ilgili bakanlığın il müdürlüğü gerçekleştirir. Toplantı sonrasında bakanlık tarafından ÇED raporunun oluşturulması amacıyla bir komisyon kurulur ve ÇED raporu oluşturulur. Nihai ÇED raporu oluşturulduktan sonra yurttaşlardan görüşleri valilik ve/veya bakanlıkça alınarak değerlendirmeye alınır. Bakanlık ÇED raporunun sonucunu ve halkın görüşlerini dikkate alarak “ÇED Olumlu” veya “ÇED Olumsuz” kararını verir. Olumsuz karar verilmesi durumunda ilgili proje yürütücüleri olumsuz karara neden olan başlıkları güncelleyerek tekrar başvuruda bulunabilir (Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, 2018). ÇED raporu sonuçlarına karşı idari yol açıktır.

Genel olarak Türkiye’deki çevre temelli projelerin gerçekleştirilmesinde var olan hukuki düzenlemelerin, sürdürülebilir kalkınmanın temelinde olan doğanın sürdürülmesi, yurttaşların katılımı, demokratik olma gibi düşünceleri gözettili söylenebilir. Özellikle Anayasa’nın 56. maddesi ve ÇED raporu süreci çevrenin korunmasına yönelik önemli hukuki düzenlemelerdir. Ancak Türkiye’de gerçekte yaşanan süreç, yasal süreçler gerçekten de doğa temelli ve toplumsal refahın paylaşılması gayesiyle mi gerçekleştirilmektedir?

Vakalar

Rize İkizdere/İşkencedere Vadisi- Taş Ocağı Vakası

2020 yılında Rize’ye bağlı İkizdere İlçesi’nin İyidere sahil bölgesine yapılması hedeflenen “İyidere Lojistik Limanı” için ihale gerçekleştirilmiştir. Projenin gerçekleştirilmesi amacıyla ihtiyaç olan taşlar, Rize İkizdere’de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 13.08.2020 tarihli ve 170536 sayılı olur’u ile kısmen “Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı” ve kısmen “Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak tescil edilmiş olan İşkencedere Vadisi’nde bulunan Cevizlik ve Gürdere köylerinden temin edilmesi planlanmıştır. 2019 yılında yine aynı lokasyonda açılmak istenen taş ocağı, köylülerin idare mahkemesine başvuru

rusu sonucu yürütmeyi durdurma kararı alınarak engellenmiştir. Bu bölgede bulunan 17 adet parsel için 20 Mart 2021 tarih 31429 sayılı Resmî Gazete’de 3678 karar sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla kamulaştırma kararı çıkartılmıştır.

Bu süreç içerisinde ilgili alanlar için “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınmıştır. Bu iki arazinin temel seçilme nedeni ise projeye olan coğrafi yakınlıkları şeklinde ifade edilmiştir. Cevizlik ve Gürdere köylüleri ise taş ocağının yapılması durumunda sularının kirleneceğini, ormanlarının yok edileceğini, geçimlerini sağladıkları hayvancılık, tarım ve balıkçılık gibi faaliyetlerinin ortadan kalkacağını belirtmişlerdir. Kısacası başta doğalarının tahrip edileceği ve sonrasında da bu tahribatla bağlantılı olarak toplumsal yapılarının bozulacağı endişeleri nedeniyle taş ocağına karşı çıkmışlardır. Bu nedenle köylüler İşkenceredere Vadisi’ne giderek çadır kurmuşlar ve alınan kararı protestoya başlamışlardır. 21 Mart 2021 günü şirketin iş makinelerinin vadiye girmesiyle köylüler ile şirket personelleri arasındaki gerilim iyice artmış ve kolluk kuvvetleri olaya müdahale etmişlerdir. Müdahale sonucunda birçok köylü gözaltına alınmış, bazı köylülere idari para cezası kesilmiş ve birçok köylü hakkında dava açılmıştır. Rize valiliği ise projenin hukuki uygunluğunu kamuoyuyla paylaşarak, sürecin yasal olduğunu vurgulamıştır. Muhalefet temsilcileri, birçok meslek kuruluşu ve STÖ’ler köylülerin yanına giderek desteklerini sunduklarını beyan etmiştir (Kasap, 2021). Bu süreçte taş ocağının çalışmalarının başlamasıyla köylüler yapılan çalışmayı protesto etmişlerdir. Yöre halkı bu süreç içerisinde “ÇED Raporu Gerekli Değildir” kararına itirazda bulunmuştur. İtiraz sonucu henüz gelmeden şirketin, PTD’de ifade edilen taş ocağı bölgesinde bulunan ağaçların taşınma işlemini beklemeden direkt kesim işlemlerine başlaması köylülerin tepkisini daha da arttırmıştır. Protestoların devam etmesi üzerine Rize Valiliği, protestoların önüne geçmek için bir ay süren sokağa çıkma yasağı kararı almıştır (Yeşil Gazete, 2021c). Haziran ayında basına açıklama yapan Rize Valisi, çalışmaların başladığı günden bu güne 41 ton dolgu malzemesi çıkartıldığını, yapılmakta olan liman sayesinde İkizdere’nin Karadeniz’in önemli bir lojistik merkezi olacağını vurgulamıştır (Yeşil Gazete, 2021d). Köylülerin verdikleri beyanda, henüz faaliyete geçmemesine

rağmen taş ocağı inşaatının, köye gelen suyu önemli ölçüde azalttığı ifade edilmiştir (Yeşil Gazete, 2021b).

Eylül 2021’de inşaatın başlamasından yaklaşık altı ay sonra Rize İdare Mahkemesi tarafından gönderilen bilirkişi heyeti tarafından inceleme gerçekleştirilmiştir. Ekim ayında gelen bilirkişi raporuna göre; taşocağı projesinin usulsüz olduğu ve İşkencedere Vadisi’ne yapımının uygun olmadığı ifade edilmiştir. Rapora göre (Cumhuriyet, 2021; Yeşil Gazete, 2021a):

- Firmanın hazırlamış olduğu PTD çalışmasında heyelana duyarlılık ve izleme çalışmasının yapılmadığı,
- Yapılan taşocağı projesinin heyelan riski oluşturduğu,
- Taşocağı çalışması nedeniyle bölgede tozlanmanın gerçekleştiği ve bu durumun köylülerin primer geçim kaynağı olan çay yetiştiriciliğini olumsuz etkileyeceği,
- Taşocağı bölgesinde 163 adet büyükbaş ve 953 adet arı kovanı olduğu, tozlanma nedeniyle arıcılığın bal verimini etkileyeceği, uzun vadede ise çiçek popülasyonunda azalmaya neden olacağı,
- PTD’de tarım arazilerine ve arıcılığa verilecek zararın incelenmediği,
- Çıkacak atıkların depolanması hususunda PTD’de eksikliklerin olacağı,
- Çalışmalar sırasında ortaya çıkacak toz emisyonunun hesaplanandan fazla olacağı ve yönetmelikteki üst sınır değerlerini zorlayacağı,
- Dinamitle patlatma usulüyle yapılacak taş çıkarımının ve araç trafiğinin yaratacağı toz taşımının engellenmesinin zor ve maliyetli olacağı ve ormanlık doğası nedeniyle tozlanmanın rüzgârla çok geniş bir alanı etkileyeceği,
- Taşocağı faaliyetlerinin su kaynaklarına vereceği zarara dönük tedbirlere dair bir çalışmanın yapılmadığı,
- Projenin gerçekleştirilebileceği alternatif alanların yeterince değerlendirilmediği ve başka alanların da var olduğu,
- Taşocağı alanında tehlike altında veya korunması gereken bir tür canlıının olmadığını ancak yaban hayatının var olduğu ve çalışmaların devam etmesiyle bu canlıların yerinden edileceği,

- Köylülerin yaşam alanı olan proje alanında yapılan çalışmada 20'nin üzerinde ağaç türünün olduğu ancak PTD'de hepsine yer verilmediği ifade edilmiştir.

Birikişi heyetinden alınan karara rağmen Rize İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı vermemiştir. Bunun sonucunda taşocağı inşaat çalışmalarına devam etmiş ve doğaya kalıcı hasarlar verilmiştir (Yeşil Gazete, 2022b). Bu süreçte köylüler eylemlerine devam etmişlerdir. Birçok şehirde kamuoyu oluşturmak için basın açıklamaları gerçekleştirmişler, sivil toplum ve siyasi partilerle temaslar gerçekleştirmişler ve uluslararası kamuoyunun tepkisi için yabancı basın kuruluşlarına röportajlar vermişlerdir. Bu süreçte Rize İdare Mahkemesi, ilk gelen birikişi heyeti raporunun üzerine ek bir rapor daha istemiştir. Aynı heyetin gittiği inceleme sonucunda, taş ocağı faaliyetinin doğaya zarar vermediğine dair rapor sunulmuştur. Ağustos 2022 tarihinde ise Rize İdare Mahkemesi taşocağının yapımında herhangi bir hukuka aykırılık görmeyerek, köylülerin açmış olduğu yürütmeyi durdurma davasını reddetmiştir (Yeşil Gazete, 2022a). 2023 yılında ise Danıştay 6. Dairesi, Rize İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu ret kararına yönelik hukuka uygunluk olmadığını beyan ederek davanın tekrar görülmesi için Rize İdare Mahkemesi'ne geri göndermiştir. (Yeşil Gazete, 2023).

Aydın Mezeköy-Jeotermal Elektrik Santrali (JES) Vakası

Fosil yakıtların çevreye verdiği zararların anlaşılması ve tükenebilir olduğunun fark edilmesi insanlığı daha temiz enerji kaynaklarının keşfine itmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın dünya gündeminde önemli bir konuma gelmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarına dönük isteği ve çalışmaları hızlandırmıştır. Yenilenebilir enerji, sera gazı salınımının azaltılması, ülkelerin enerji ihtiyaçlarında kendilerine yetebilirliklerini artırması ve yerel ekonomilerin gelişmesi konusunda faydalar sağlamaktadır (Hondo & Moriizumi, 2017). Bu amaçla yapılan çeşitli çalışmalarla jeotermal enerjinin elektrik üretiminde kullanılabileceği keşfedilmiştir. Jeotermal enerji yer kabuğunun içerisinde birikmiş olan ısı ve basıncın yarattığı sıcaklığın; sıcak su, buhar ve gaz yoluyla yüzeye taşınmasıyla oluşan ısı temelli bir enerjidir. Bu enerji türü elektrik üretiminde, ısı üretiminde ve sağlık turizminde kullanılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Jeotermal enerji deprem coğrafyalarında ve aktif volkanizmanın olduğu alanlarda oluşmaktadır (Acar & Köseoğlu, 2021).

Türkiye jeotermal enerji konusunda potansiyeli yüksek olan bir ülkedir. 1975 yılından itibaren Türkiye’de JES’ler aktif bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Türkiye’de toplamda 63 tane JES bulunmaktadır. Bu JES’ler, ülkenin enerji ihtiyacının %1,66’sını karşılamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Türkiye jeotermal enerjiye dayalı elektrik üretiminde dünyada dördüncü sıradadır (Acar & Köseoğlu, 2021).

JES’ler yenilenebilir enerji kaynağı olarak kullanılmakla beraber doğaya zararları da mevcuttur. Yapılan çalışmalarda, JES’lerin çevresinde arazi çökmelerine ve erozyona neden olduğu, ses ve gürültü kirliliği yarattığı, gerekli önlemlerin alınmaması durumunda JES’lerden çıkan buharların zehirli gazlar içerebildiği ve tarımsal hayata ve insan sağlığına zararlı olduğu ortaya konulmuştur (Acar & Köseoğlu, 2021; Hondo & Moriizumi, 2017; WWF, 2023).

2022 yılında Aydın’ın Köşk ilçesinde bulunan Mezeköy yerleşkesinde JES kurulmak istenmiştir. Proje sahibi firma tarafından hazırlanan PTD’yi değerlendiren Aydın Valiliği 4 Nisan 2022 tarihinde “ÇED Raporu Gerekli Değildir” kararı vermiştir. 19 Nisan 2022 tarih 31814 sayılı Resmi Gazete’de 5424 sayılı karar ile yayınlanan cumhurbaşkanı kararıyla bölgede JES’in kurulmak istendiği alan hakkında acele kamulaştırma kararı alınmıştır. Bunun üzerine firma inşaat sürecine başlamıştır. JES inşaatının başladığı alanın yerleşim yerlerine 40 metre uzaklıkta olduğu köylüler tarafından ifade edilmiştir. Mezeköy’de yaşayan köylüler, sondaj çalışmalarının başlaması üzerine JES’e karşı protestolara başlamışlardır. Protestoların yoğunlaşması üzerine bölgeye kolluk kuvvetleri yönlendirilmiş ve protestolara müdahale edilmiştir. Ağustos ayında protestoların artması üzerine bölgeye birçok STÖ temsilcisi, muhalefet partilerinin ve meslek kuruluşlarının temsilcileri giderek köylülerle görüşmüş ve desteklerini beyan etmişlerdir. Köylülerin temel eleştirisi ve protestolarının nedeni tarım ve yaşam alanlarının ve doğalarının zarar göreceğinden kaynaklanmaktadır. Sonrasında köylülerin JES inşaatının

durdurulması için açtıkları yürütmeyi durdurma kararı davası kapsamında köye bilirkişi gönderilmiştir. Bilirkişi heyetinin sunduğu raporda kurulmak istenen JES'in doğaya, habitata ve tarımsal üretime zararı olmadığı belirtilmiştir. Köylüler ise bilirkişi heyeti içerisinde bulunan biyoloğun resmi evrakta sahtecilik suçundan ceza almış bir kişi olduğunu ve aynı heyetin Aydın'da bulunan birçok JES'in onayını veren heyet olduğunu ifade ederek protestolarına devam edeceklerini ifade etmişlerdir (Birgün, 2022; Yeşil Gazete, 2022c, 2022d, 2022e, 2022f). Bu bölümün yazıldığı Mart 2023 tarihi itibarıyla mahkeme süreci hâlihazırda devam etmekte ve JES inşaatının yapımı mahkeme sürecine rağmen devam ettirilmektedir.

Hidroelektrik Santrali (HES) Vakaları

Hidroelektrik Santralleri (HES), nehirler vasıtasıyla, yüksekteki akan veya teknolojik imkânlarla yüksekte aktarılan su kaynağının ortaya çıkardığı kinetik enerjiden faydalanılarak elektrik üretilmesi metodudur. Elektriğin üretimindeki temel etken suyun doğal akışıyla ortaya çıkan kinetik enerjidir. Suyun birikebildiği depolamalı ve nehrin akışının kullanıldığı birikim alanı olmayan depolamasız olmak üzere iki tip HES vardır (Aslan, 2004'ten akt.Uzun, 2011).

Türkiye'nin artan nüfusu ve gelişmekte olan sanayisi enerji ihtiyacını gün geçtikçe arttırmaktadır. Enerjinin karşılanması sürecinde fosil yakıt kaynaklarının önemli ithal kalemlerinden birini oluşturması Türkiye'yi bu konuda duyarlı hale getirmektedir. Bu bağlamda enerjide dışa bağımlılığın azaltılmak istenmesi ve fosil yakıtların çevreye verdiği zararların azaltılabilmesi kaygısı ülke ekonomisi ve çevre açısından stratejik bir konudur. Bunlarla birlikte ve aynı zamanda sürdürülebilir kaynaklara yönelme ihtiyacının bir sonucu olarak, yerel bir kaynak olan ve maliyetinin fosil yakıtlara göre az olması nedeniyle HES'lerin yapımı Türkiye'de son yıllarda hız kazanmıştır. Türkiye'nin dağlık ve engebeli yapısı HES'ler vasıtasıyla elektrik üretiminin gerçekleştirilmesini olanaklı kılmaktadır. 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de toplamda 708 adet HES bulunmaktadır (Enerji Atlası, 2023). Türkiye'deki toplam elektrik tüketiminin %31'i HES'ler vasıtasıyla karşılanmaktadır (TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı enerjinin sağlanabilmesi açısından cazip bir alternatif yerel kaynak olarak görülmesinin yanında HES'lerin olumsuz özellikleri de vardır. Her ne kadar çevre dostu, yenilenebilir ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olarak ifade edilse de aynı zamanda HES'lerin doğaya birçok zararı da söz konusudur. Bunları sıralamak gerekirse (Uzun, 2011; Üçüncü ve Demirel, 2020):

- İnşaat sürecinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkan tozlanma tarım arazilerine ve su kaynaklarına zarar vermektedir,
- Su kaynaklarının yön değiştirmesi yapılması durumunda, su kaynağından beslenen yaban hayat ve bitki florası zarar görmektedir,
- Nehirlerde bulunan balık popülasyonlarının yaşam alanları zarar görmekte ve birçok tür yok olma tehdidi altında kalmaktadır,
- HES'lerin bulunduğu yerlerde erozyon ve heyelan riskleri artmaktadır,
- HES'lerin faaliyete geçmesiyle çevresine büyük oranda sıcak buhar yaymaktadır. Bu durum çevrenin ikliminde değişikliklere neden olmaktadır, Aynı zamanda bu yüksek sıcaklık, buharlaşmayı artırarak topraktaki tuz oranının artmasına ve toprağın verimsizleşmesine neden olmaktadır,
- HES'lerin inşası ve faaliyete geçmesi sonucunda birçok yerli göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Göç etmelerinin sonucunda bu insanlar tarihlerini, kültürlerini, yaşam alanlarını geride bırakmaktadır,
- HES sonrası su kaynaklarında yaşanan rejim değişiklikleri sellere sebep olmaktadır.

HES'lerin yapımı için, inşaat başlanmadan önce ÇED raporu alınması gerekmektedir. Ancak Türkiye'de son yıllarda yaşanan HES vakaları incelendiğinde JES protestolarında gözlemlenen benzer süreçlerin yaşandığı görülmektedir. Siirt'te, Diyarbakır'da, Artvin'de olan örneklerde olduğu gibi projelerin önemli bir kısmında PTD dosyalarında HES'lerin doğaya vereceği zararlar eksik gösterilmiştir. Bu noktada çevrecilerin ve proje alanlarında yaşayan yurttaşların verdiği hukuki itirazlarla ve protestolarla ÇED raporlarının tekrar incelenmesi sağlanarak, ÇED raporla-

rının iptali kararları çıkartılabilmıştır (Evrensel, 2022a; İklim Haber, 2022; Memurlar Net, 2014; Yeşil Gazete, 2022g). Bu kararlara rağmen bazı projelerde mahkeme süreçleri devam ederken HES inşaatları durdurulmamış ve yürütmenin durdurulması kararı gelene kadar proje alanlarına ciddi düzeylerde zarar verilmiştir.

Kazdağları-Siyanürle Altın Arama Vakası

Günlük yaşam içerisinde bazen ilaç, gıda katkı maddesi ve kozmetik olarak kullanılan maddelere bilerek/gönüllü olarak maruz kalırken, bazen de çevreyi kirleten maddelere, gıdayı kirleten kimyasallara, gıdadaki doğal kimyasallara ve işyeri kimyasallarına istemeden maruz kalıyoruz. Kimyasal bir maddenin organizmaya verdiği zarar olarak tanımlanan toksisite; ölümden organ hasarına, kanserden DNA hasarına, üreme sistemi üzerindeki etkilerinden bağışıklık sistemi üzerindeki etkilerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Karakaya, 2014).

Siyanür, nükleer silahların kullanılmadığı geçmiş savaşlarda zehir olarak kullanılan ve aynı zamanda pek çok bitkide doğal olarak oluşan bir kimyasaldır (Akcil, 2014). Gaz halinde solunursa, katı olarak yutulursa veya belirli bir bölgeye temas edilmesi yoluyla emilirse son derece öldürücüdür (Renklidağ ve Karaman, 2003). Siyanür birçok metal ile kolayca birleşebilir. Bu, onu altın gibi metalleri cevherlerden ayırmak için yararlı bir kimyasal yapar (Akcil, 2014). Siyanür, çevreye salındığında tüm canlı organizmalar için ölümcül olan son derece tehlikeli bir kimyasaldır. Örneğin, siyanür sızıntıları içme suyu kaynaklarını kirletebilir, birçok balığı öldürebilir ve tarım arazilerine zarar verebilir (Mudder ve Botz, 2008). Tüm bu veriler göz önüne alındığında, altın ayrıştırma siyanür kullanımının çevre ve yaşam üzerinde ölümcül etkileri olan kazalara ve dökülmelere neden olabileceğini söyleyebiliriz. Tehlike, yalnızca siyanürlü altın ayrıştırması değil, altın arama sırasında uygulanan prosedürden kaynaklı doğa ve mevcut ekosistem üzerinde de tahribat yaratılmaktadır.

Kazdağları -Siyanürle Altın Arama Vakasında, Kanadalı uluslararası bir şirket olan proje yüklenicisi, Türkiye'deki ortaklarıyla birlikte Çanakkale Çan ilçesinin Kirazlı bölgesinde siyanürle altın arama faaliyeti

için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na inşaatın başlaması ve madenin işletilmesi kapsamında başvuruda bulunmuştur. Şirketle ilgili bir iki cümle bilgi verilebilir! Şirket proje için resmi sitelerinde *"düşük sermaye ve üretim giderlerine sahip olduğu ancak getirisinin son derece yüksek"* tanımında bulunmuştur (Alamos Gold Inc, 2017).

Projenin başlangıcı 2010 yılına dayanmaktadır. 2010 yılında projeyi satın alan firma 2012 yılında ilk ÇED olumlu raporunu 27 hektarlık bir alan için almıştır. Daha sonrasında kapasite artırımı başvurusuyla proje alanı toplamda 613 hektara çıkarılmıştır. 2013 yılında ise Çanakkale Belediye'si ÇED olumlu kararına karşı Çanakkale İdare Mahkemesine başvurmuş, Çanakkale İdare Mahkemesi ise davayı reddetmiştir. Dosya bunun üzerine Çanakkale Belediyesi tarafından Danıştay'a taşınmıştır. Danıştay'ın 2017'de verdiği karara göre, alınan ilk ÇED olumlu raporu ile kapasite artırımı arasında ciddi fark olduğunu ifade ederek dosyayı tekrardan Çanakkale İdare Mahkemesi'ne göndermiştir. Çanakkale İdare Mahkemesi 2019 yılında aynı kararı tekrar vermiştir. Mahkeme süreci devam ederken firma, bölgede ağaçların kesimine başlamış ve Danıştay'dan gelen karara rağmen ağaç kesimlerini sürdürmeye devam etmiştir. Firma yetkilileri, proje kapsamında daha öncesinde almış oldukları ruhsatı uzatmak için 2019 yılında başvuruda bulunmuşlardır.

Firmanın, Kirazlı bölgesinde 2018 yılında yaptığı ağaç kesiminin drone kameralar vasıtasıyla keşfedilmesinden sonra Kirazlı'da bir grup köylü ve aktivist "Su ve Vicdan Nöbeti" isimli protestolarına 26 Temmuz 2019 tarihinde başlamışlardır. Köylülerin ve aktivistlerin temel endişeleri siyanürle altın arama faaliyetinde siyanür sızıntısının olması durumunda çok ciddi bir ekolojik yıkımın olacağı şeklindedir: Siyanürün doğadaki canlılar için ölümcül olduğunu ve proje alanındaki ağaçların kesilmesinin ekolojiye zarar vereceğini, sularını ve doğalarını korumak istediklerini kamuoyuna ifade etmişlerdir. Aktivistler tarafından 195 bin ağaç kesildiği iddia edilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı kesilen ağaç sayısını ise 13 bin 400 olduğunu kamuoyuna duyurmuştur. Bu süreçte İstanbul'daki Kanada Konsolosluğu önünde ve Kanada'da bulunan şirket önünde köylüler ve aktivistler protesto eylemlerine ve mitinglerine devam etmişlerdir. TEMA Vakfı, 8 Ağustos 2019 tarihinde drone kame-

rasıyla yaptığı hasar tespit çalışması sonucunda en az 195 bin ağacın kesilmiş olduğunu kamuoyuna açıklamıştır.

Köylüler ve aktivistler, ruhsatın yenilenmemesi için Çanakkale’de 6 bin ıslak imza toplayarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na başvuruda bulunmuşlardır. Aktivistler ise İstanbul’dan Ankara’ya yürüyüş yapmak istemişler ancak içlerinden bir kısmı kolluk kuvvetleri tarafından idari gözetim altına alınmışlardır. 13 Ekim 2019 tarihinde firma, ruhsat tarihinin bitmesine ve henüz yenilenmemesine rağmen ağaç kesimine devam etmiştir. 7 Kasım 2019 tarihinde Türkiye Ormancılar Derneği’nin yaptığı üç günlük saha çalışması sonucunda 347 bin 815 adet ağacın firma tarafından kesildiği kamuoyuna duyurulmuştur. Bu süreçte nöbet tutan köylülere ve aktivistlere idari para cezası kesilmiştir. Firma 28 Aralık 2019 tarihinde ruhsatlarının yenilenmesi için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na tekrar başvuruda bulunmuştur. 2020 yılında köylülerin ve aktivistlerin başlattığı eylemin birinci yıl dönümünde Çanakkale Valiliği, şehirde eylem, toplantı, yürüyüş ve etkinliklere yedi günlük yasak getirerek olası eylemlere karşı tedbir kararı almıştır. Ancak çeşitli şehirlerden kişilerin alana gitmek istemesi üzerine kolluk kuvvetleri aktivistlere müdahale etmiş ve içlerinden bazı aktivistler idari gözetim altına alınmıştır. 2021 yılında ise Tarım ve Orman Bakanlığı, firmanın ruhsat talebini, kamuoyu tepkilerinin de etkisiyle reddederek Kirazlıdaki faaliyetlerini askıya almıştır (Alamos Gold, 2021; BBC, 2019; BİANET, 2021; Euronews, 2019; Independent Türkçe, 2021; ODATV, 2020).

Tunceli-Entegre Katı Atık Tesisi Vakası

Tunceli’de katı çöpler günümüze kadar her ilçenin belirlemiş olduğu vahşi depolama metoduyla bertaraf edilmektedir. Vahşi depolama, çöplerin belediyelerce belirlenmiş bir alana rastgele atılması metoduna verilen addır. Vahşi depolamada atıklardan süzülen sıvılar yeraltı sularına ve su kaynaklarına karışarak su kaynaklarının kirlenmesine neden olmaktadır. Bununla beraber biriken katı atıkların ürettiği gazlar, havaya zarar vermektedir. Aynı zamanda bu gazların birikmesi sonucunda zaman zaman metan gazı patlamaları oluşmaktadır. Bunun en acı örneklerinden biri İstanbul’un Ümraniye ilçesinde bulunan Hekimhan mevki-

inde 1993 yılında gerçekleşen “Ümraniye Çöplüğü Patlaması” vakasıdır. Bu vakada 39 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 12 kişinin bedenleri ise bulunamamıştır.

Vahşi depolama alanlarındaki diğer bir sorun ise depolama alanı için seçilen bölgelerin insan yerleşimlerinden uzak alanların seçilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak yaban hayatında bulunan hayvan ve bitkilerin tahribatı ve dolayısıyla ekosistemin zarar görmesidir (TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, 2021). Ayrıca bölgenin kültürel sosyal ve yaşamsal dokusunda da önemli tahribatlara yol açtığı belirtilmelidir.

Tunceli'nin dağlık yapısından kaynaklı olarak engebeli ve eğimli bir coğrafyaya sahip olması vahşi depolama alanı olarak belirlenen bölgelerden kötü suların yayılmasıyla sonuçlanmıştır. Munzur ve Peri Çayları'nın ve ekosistemlerinin vahşi depolamaya bağlı olarak zarar görmeye başlaması ile birlikte bu soruna bir çözüm bulmak amacıyla Tunceli Belediyesi, Ovacık Belediyesi, Mazgirt Belediyesi, Pülümür Belediyesi ve Nazimiye Belediyesi bir araya gelerek, 23/02/2011 tarih ve 2011/1487 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile “Tunceli-Pülümür-Ovacık-Nazimiye-Mazgirt Belediyesi Katı Atık Yönetim Birliği” (DER-KAB)'ı kurarak faaliyetlerine başlamıştır. Birlik yönetiminin, Avrupa Birliği Yatırımları Dairesi Başkanlığı, AB Türkiye Delegasyonu ve Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü ile yaptığı görüşme ve yazışmalardan sonra Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisi projesinin DER-KAB tarafından hazırlanması sürecine geçilmiştir. Mali bağlamda fonun sağlanması çalışmaları hızlandırmıştır. Bu süreçte yapılan saha incelemeleri sonucunda belirli bölgeler etüt edilmiş ve sonrasında Tunceli Merkez ilçesinin Sütlüce mevkiinde yapımına karar kılınmış ve ÇED başvurusu gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında ise bakanlık tarafından ÇED olumlu raporu projeye verilmiştir. Sütlüce'de oturan köylüler ise belediyenin aldığı bu kararın yanlış olduğunu, proje alanında 55 bin ağacın kesilme riskiyle karşı karşıya olduğunu belirterek protestolara başlamışlardır. Tunceli Belediyesi ise projede 2745 ağacın olduğunu ve bunların kesilmeyeceğini, bunların traşlanacağını ifade etmiştir. Halk doğalarının, kültürlerinin, inançlarının ve yerel düzenlerinin korunması için belediyenin önünde protesto eylemleri

gerçekleştirmişlerdir. Projenin yerinin değiştirilmesine dair belediye meclisinin yaptığı toplantıda yerin değiştirilmemesine dair kararın çıkması üzerine köylüler ile belediye çalışanları arasında arbede çıkmıştır (Evrensel, 2022b; Sözcü, 2022; Sputnik, 2022; Tunceli Belediyesi, 2021). TMMOB Çevre Mühendisleri, 2021 yılında yayınlamış oldukları raporda vahşi depolamanın uzun vadede, artan tüketime bağlı olarak çöp miktarının artacağını ve önlem alınmazsa Tunceli'nin ekosistemine ciddi zararlar verebileceğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda proje sürecinde vatandaşların katılımında noksanlıklar olabileceğini ancak katı atık tesisinin bir ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir (TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, 2021). Sonrasında bölgede yaşayanlarla yapılan görüşmelerde vatandaşların projeye karşı olmadığı tam tersine projeyi önemli bir ihtiyacın karşılanması bağlamında destekledikleri; bununla birlikte Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisinin yapılması planlanan yerin çevresel, kültürel, inancaşsal, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla toplumsal dokuyu bozacağı için uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bu sebeplerden dolayı yerel halk projeye değil projenin yapılması planlanan yere karşı çıktıklarını defaten vurgulayarak belirtmişlerdir.

Köylüler projenin durdurulmasına yönelik, TMMOB Ankara Mimarlar Odası'yla beraber yürütmenin durdurulması için 2021 yılında Erzincan İdare Mahkemesi'ne başvurarak hukuki süreç başlatmışlardır. Yapılan inceleme sonucunda Erzincan İdare Mahkemesi, davanın reddine karar vermiştir. Bunun üzerine köylüler ve TMMOB Ankara Mimarlar Odası'yla beraber yürütmenin durdurulması için Danıştay'a başvuruda bulunmuşlardır. 2022 yılında ise Danıştay 6. Daire'sinin 2022/8253 karar no'su ile davanın reddinin doğru olduğuna karar getirerek davayı tekrar reddetmiştir (Tunceli Belediyesi, 2022; Yeni Dersim, 2022). Yaşanan bu süreç içerisinde proje için inşaata başlanmamış, mevcut hukuki süreçlerin bitmesi beklenerek diğer uygulamalardan farklı bir süreç yürütülmüştür. Projenin inşaatına 2023 yılı itibariyle başlanması planlanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Yeşil sosyal hizmet, derin ekolojik geçişleri dikkate alarak insanların oluşturduğu toplumların sosyal temellerini, birbirleriyle olan ilişkilerini

ve canlı ve cansız dünyaları nasıl kavramsallaştırdıklarını değerlendirmeyi önerir. Bu anlayıştan hareketle, güç ve kaynakların eşitsiz dağılımına bağlı yapısal eşitsizliklerin önlenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, küresel karşılıklı bağımlılık, dayanışma ve eşit toplumsal ilişkilerin teşvik edilmesi; kara, hava, su, enerji kaynakları ve doğal mineraller gibi sınırlı kaynakların ayrıcalıklı bir azınlığın değil tüm insanların yararına kullanımına açmayı ve son tahlilde de dünyanın florasını ve faunasını korumayı amaçlayan bir uygulama modelinin hayata geçirilmesi hedeflemektedir (Güzel & Buz, 2019).

Mevcut neoliberal politikaların inşa ettiği ve devlet erkiyle korumaya aldığı, yoğun eşitsizlik üreten bu sistem, yapısal eşitsizliğin kaynağı olarak görülmediği müddetçe sosyal hizmet disiplininin yeşili ve doğayı ele alış biçimi; politik olmayan çevresel adaletsizlikle mücadele eden bireyleri ve toplulukları patojenleştirerek onları mağdur-suçlayıcı temelli bir uygulama metodu haline dönüşecektir. Bu uygulama metodu yapısı gereği doğa tahribatını ve doğaya erişimdeki sosyal adaletsizlik pratiğini daha da derinleştirecektir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarını mevcut politikalar çerçevesinde ve Foucault'un ifade ettiği şekliyle; bireyleri, STK'ları, iş dünyasını yani toplumu ve yönetimi birleştirmek; politikanın tanımından uygulanmasına kadar toplumu önemli bir aktör olarak işin içine katmak olarak tanımlanan "yeni yönetişimcilik" çerçevesinde inşa edilmiş bir meslek uygulamasına evirecektir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanı yasalarla, içtihatlarla sınırlandırılmış, elindeki kontrol listesi doğrultusunda özgürleştirici pratiği elinden alınmış bir onay memuruna dönüşecektir. Bu dönüşüm, içinde sosyal adalet, değişim, özgürlük ve baskı karşıtlığını barındıran sosyal hizmet disiplininin doğasına aykırıdır.

Doğanın tahrip edilmesine karşı sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirirken, kendimizi doğa tahribatını maddi kalkınma perspektifinden aklarken bulma ihtimaline karşı savunuculuk rolümüz daha önemli bir noktaya gelmektedir. Wapner (1996, ss. 147-148), çevrenin korunmasında ve yenilenmesinde en büyük aktörünün devletler olduğunu ifade etmektedir. Aktörlüğünün dayandığı en önemli hukuki dayanak ise doğa üzerindeki egemenlik haklarıdır. Bu haklar vasıtasıyla devletler iste-

dikleri gibi dönüşümlerini gerçekleştirmektedirler. Wapner, ulusal ve ulusötesi STÖ'lerin, devletlerin kendi çıkarlarını ve refahlarını düşündükleri için doğayı korumak için yeterince harekete geçmeyeceklerini düşündüklerini belirtir. Bu motivasyonla devletlerin doğanın etkin korunması için STÖ'ler vasıtasıyla zorlanması veya köşeye sıkıştırılması gerektiğini söylemektedir. Nitekim çalışmamızdaki vakalarda görüldüğü üzere Türkiye'deki ekolojik kazanım sağlanan örneklerde, ulusal ve ulusötesi sivil toplum örgütlerinin yaratmış oldukları kamuoyu baskısı ve sosyal eylemlerin etkisi yadsınamayacak düzeydedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları kurumlarla beraber doğa tahribatına karşı kurulmuş olan ulusal ve ulusötesi STÖ'lerde gönüllü ve/veya profesyonel çalışmalar yapması, özellikle özne gruplara teması olanaklı kılarak sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çalışmalarını sağlayabilir. Bu aynı zamanda sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk rolleriyle de doğrudan ilişkilidir.

Yaşanan vakalar incelendiğinde öncelikli olarak Tunceli katı atık tesisi vakası dışındaki bütün vakalarda, mahkeme sonucu beklenmeden inşaat sürecinin başlatıldığı görülmüştür. Bölgenin insanları ve aktivistlerinin başlatmış olduğu hukuki süreçlerde ise, hukuk kararı gelene kadar doğaya zarar verilmeye devam edilmiştir. Kazdağları vakasında görüldüğü üzere, öznelerin ve aktivistlerin kazanımla sonuçlandırdığı vakalar da dava süreci bitene kadar çalışmalara devam edildiğinden firmalar doğaya onarımı çok güç zararlar vermiştir. Burada zarar gören doğa ve o doğanın ekosistemi içerisinde bulunan diğer canlılardır.

Vakalarda görülen bir diğer olgu ise anayasal bir hak olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını engelleyen valilik kararlarının çok hızlı alındığıdır. Bunun yanı sıra yaşanan süreci protesto etmek isteyen yurttaşların kolluk kuvvetleri tarafından idari gözetim altına alınması ve/veya idari para cezalarına çarptırılmaları ise devlet ve yurttaşlar arasındaki güven ilişkisine zarar verici niteliktedir. Bir diğer problem ise sürdürülebilir kalkınmanın temelinde olan demokratiklik, öznelerin katılımı ve söz haklarının olması gibi değerlerin göz ardı edilmesidir. Ayrıca projelere tepki veren yurttaşların marjinalize edilerek "kalkınma düşmanı" ilan edilmesi ise sermayenin ve hükümetin kalkınmadaki primer önceliğin

ekonomik kalkınma olduğunu ortaya koymaktadır. Ekolojik öncülük yapan kişilere karşı gerçekleştirilen idari gözetim altına alma ve/veya idari para cezalarına çarptırılmalar ise hükümetin yasalara dayalı erkini kullanarak özneler üzerinde baskı mekanizmasını işlettiğini göstermektedir.

Devletlerin doğayla olan ilişkisi “ulusal çıkarlar” doğrultusunda şekillendiği (Conca, 1993) yaşanan vakalar doğrultusunda görülmektedir. Özellikle az gelişmiş veya Türkiye’nin de içerisinde olduğu gelişmekte olan ülkeler için ekonomik gelişim açısından doğa sınırsız bir kaynak olarak ele alınmaktadır (Çoban, 2018, s. 33). Bu bakışın temelinde ise neoliberal politikalarla bağlantılı olarak doğanın bir sermaye birikim aracı olarak ele alındığı fikri vardır. Bu bağlamda birikim ve maddi paylaşımada adaletsizliğin olduğu bir dengede sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinden olan bütün öznelerin birlikte doğanın sürdürülebilirliği doğrultusunda bir kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu savımızı bir adım daha ileriye götürerek neoliberal politikalar doğrultusunda şekillendirilmiş bir “sürdürülebilir kalkınma”, neoliberalizmin doğası gereği mümkün görünmemektedir. Sunulan kalkınma projelerine bakıldığında ekolojik bir bakışın olmadığı, ulusal çıkarlar doğrultusunda ekonomik sermaye birikiminin doğaya verilen dönülmez zararlardan daha az önemsendiği anlaşılmaktadır. Kısacası sürdürülebilir kalkınmanın odağı, ekonomik kalkınma olduğu müddetçe kalkınma sermayeden yana tek taraflı bir kalkınma olacaktır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının, sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda gerçekleştirilecek doğa temelli projelere daha temkinli ve eleştirel yaklaşması gerekmektedir.

Devletler, doğa temelli projeleri hayata geçirmeye çalışırken irade olarak kamu yararından çok egemenlik haklarına dayanarak gerçekleştirdikleri görülmektedir. Egemenlik hakkı kavramı, bu yaklaşım itibarıyla devletlerin/hükümetlerin zor ve baskı aracına dönüşmektedir. Bu anlamıyla devletlerin doğa üzerinde siyasi olarak içerisinde barındırdığı bu hakkın, sosyal adaletsizliği doğuran unsura dönüştüğü söylenebilir. Bu bağlamda bu baskı aracı, sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yer alan yerelde yaşayan öznelerin varlıklarının ve doğal olarak taleplerinin

göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgenin bütün öznelrinin rızalarına dayalı bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinin günümüz koşullarında yapısal olarak pek mümkün olmadığı söylenebilir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, neoliberal politikaların kar odaklı yaklaşımıyla birlikte doğa ve bileşenleri üzerinde bir baskı aracına dönüşmektedir. Dereler üzerinde kurulmak istenen bir HES, derenin çevresinde yaşayan canlılar için bir hayat kaynağı iken sermayedar için ise kapital birikim yapma aracıdır (Çoban, 2020, s. 38). Bu ilişkileneden karlı çıkan taraflar sermayedarlar ve hükümetler olmakta, kaybedenler ise, bölgede yaşayan özne insanlar, hayvanlar, bitkiler, su kaynakları, kısacası doğa olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının doğaya bakışının temelinde sermaye birikimi odaklı projecilik olan yaklaşımı eleştirel olarak ele almaları ve bu bakışın değiştirilmesi için mücadele verilmesi önerilmektedir. Doğanın, mülkiyet haklarına veya egemenlik hakkına dayalı kullanımından ziyade sürdürülebilir kalkınmada öngörüldüğü gibi kolektif yaşamın ortak sorumluluğuyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu bakışa erişimin en temelinde ise sistemin tepesine insanı ve karı koyan bakış açısının terk edilerek eko-merkezli bir bakışa geçilmesini gerektirmektedir. Unutulmaması gereken nokta şudur; egemenlik hakkına sahip olunması doğanın kar hırsıyla kalkınma hedeflerinin kurbanı yapılamaz. Doğa geçmişte yaşamış, şimdi yaşayan ve gelecekte var olacak bütün insanlığın ve canlıların ortak yaşam alanıdır. Kısacası geçmişin geleceğe aktaracağı en önemli yaşamsal mirastır.

Yaşanan vakalarda görüldüğü üzere ÇED sürecinin içerisinde halk katılım toplantıları bulunmaktadır. Bu süreçlerde halkın görüşü de alınmaktadır. Ancak protestolar incelendiğinde, protestoların sadece doğaya dönük zarara karşı olmadığını aynı zamanda doğup büyüdüğü alanların tarihine, kültürüne, inancına, insani ilişkilerine dönük verilecek zarara karşı da mücadele ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insanın çevresi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. ÇED raporlarının değerlendirme parametreleri içerisinde, projelerin yurttaşlar üzerindeki biyo-psiko-sosyal etkilerinin de ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda ÇED raporları sürecinde topluluklarla sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilebilir ve rapor-

larda projenin topluluk üzerindeki psiko-sosyal, kültürel, tarihi, inançsal etkileri de araştırılarak nihai karara varılması önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenleri olarak farkında olunması gereken bir diğer önemli husus ise tüm insanların doğadaki ekolojik ve sosyal adaletsizliği yaratan ekolojik yıkımda ortak pay sahibi olmadığı düşüncesidir. İndirgemeci bir yaklaşımla mevcut doğa zararını, yaşayan bütün insanlara atfetmek saf dillilik olacaktır. Kapitalist üretim sisteminin doğaya karşı sermaye birikimi ve kar odaklı yaklaşımı ve bu yaklaşıma dayalı olarak gerçekleştirdiği doğa temelli projelerin doğaya verdiği zarar ile evde deodorant kullanan yurttaşın doğaya verdiği zarar arasında yapısal olarak bir fark vardır. Sanayi devriminden günümüze kadarki zaman diliminde gerçekleştirilen karbon salınımının %70'i 86 şirkete aittir (Çoban, 2020, s. 102). Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan rapora göre ise dünyadaki bir milyarlık nüfus doğal kaynakların %70'inden fazlasını tüketmektedir. En fakir kesimi olan bir milyarlık nüfus ise doğal kaynakların sadece %1'ini tüketmektedir (United Nations Environment Programme, 2019). Bu bağlamda sınıfsal farklılıklar ve doğaya bir sermaye birikim aracı olarak bakan neoliberal politikaların doğaya verilen tahribatla anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlığın üretimsel gelişmişliği, teknolojinin gelişimi en nihayetinde ekolojik bir süreç değil, toplumsal bir süreçtir. Toplum – doğa ilişkisini belirleyen teknoloji değil, toplumsal yapılar ve sınıfsal ilişkilerdir. Bu bağlamda doğa üzerindeki üretim baskısı, egemenlik haklarına dayalı erkin kullanımının temelinde sermaye birikimi düşüncesi vardır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanları çevresel eko-adaletsizlik ve bunun yarattığı sosyal adaletsizlikleri analiz ederken eleştirel, sorgulayıcı ve baskı karşıtı olmakla mükelleftir.

Temel meselelerden bir diğeri ise Türkiye'de doğa temelli projelere karşı çevrecilerin ve öznelerin açtığı davalarda çıkan yargı kararlarına rağmen yürütmenin aksi yöndeki kararlarının, kitleler üzerinde yaratmış olduğu yılgınlık ve önemsenmeme duygularıdır. Bu noktada yaşanan çözümsüzlük ve umursanmama durumlarının, yurttaşlarla devlet arasındaki güven bağına önemli düzeylerde zarar verdiği söylenebilir. Bu durum toplumsal bağlara ve toplumun hukuka olan inancına zarar

veren bir tutumdur. Bu nedenle alınan yargı kararlarının “ulusal çıkarlar”, “kalkınma” ve “egemenlik hakkı” kavramları gibi sadece güvenlik ve ekonomik boyutlarıyla uygulanmasına karşı sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk faaliyetleri gerçekleştirerek ve devletler üzerinde ulusal ve ulusötesi sivil toplum örgütleriyle beraber diğer sürdürülebilir boyutlarıyla beraber baskı mekanizması oluşturması önemlidir. Savunuculuğun temelinde sürdürülebilir kalkınmanın temel düşüncesi olan doğanın sürdürülmesi, ortak kalkınma ve sosyal adalet kavramlarının oturtularak gerçekleştirilmesi sosyal hizmet uzmanları için koruyucu olacaktır.

Bu değerlendirme göz önünde bulundurulduğunda sosyal hizmet uzmanları peki ne yapmalıdır? Hangi bağlamda tarafını belirlemeli ve tavrını oluşturmalıdır? Bu noktadan itibaren mevcut politikadaki doğanın kullanılma biçimi ve sosyal adaletsizlik pratiğiyle mücadelede aranan kılavuz mesleğin özünde bulunan kavramlar olan sosyal adalet, eşitlik, çeşitliliklere saygı ve özgürlüktür. Çevre adaletsizlikleriyle mücadelede sosyal hizmet uzmanları mevcut eşitsizlik ve devlet erkiyle oluşturulmaya çalışılan sosyal adaletsizlikle mücadele etmesi gerekmektedir. Bu mücadele sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet akademisinin birlikteliğiyle mümkün olacaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının öncelikle sosyal adaletsizliği ve doğaya erişimdeki eşitsizliği derinleştiren, “sürdürülebilir kalkınma” kavramını ve neoliberal politikaları eleştirel bir şekilde ele alması önerilmektedir. Doğası gereği temel hedefi kar olan bir sistem olan neoliberalizm doğayı, sermayesini büyütme konusunda sonsuz kaynağı olan bir araç olarak ele almaktadır. Bu bağlamda uygulamalarını gerçekleştirirken karşısına çıkan doğa aktivistlerine karşı, kar paylaşımında el ele verdiği hükümetleri ve onların ellerinde bulunan yasal baskı unsurlarını kullanmaktadır. Bu bağlamda bu kar ilişkisi, doğa tahribatında yoğun bir baskı unsurunu ortaya çıkarmaktadır. Eko-adaletsizlik kavramı kapitalizmden, neoliberalizmden ve tüketim ideasından bağımsız düşünülemez. Sosyal hizmet uzmanlarının tam da bu nedenle, sermaye ve hükümetler arasındaki ilişkiyi eleştirel bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Kalkınma odaklı gerçekleştirilen çevre temelli projelerin o bölgede yaşayan yurttaşlara, bölgeye yönelik kolekt-

tif katkısı ile sermayeye olan oransız katkısı doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber çevrenin tahribatına yönelik eleştirel bir kuramsal bakış içerisinde baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamasını barındıran yeşil sosyal hizmettir. Yeşil sosyal hizmet yaklaşımı, bizlere en temelde yaşamın inşasında insanı tepeye koyan neoliberal bakış açısından bizleri uzaklaştıracaktır. Aynı ve tek dünyada yaşayan bütün canlıların bir harmoni içerisinde olacağı, doğanın ve bütün yaşamın merkeze konduğu, canlılar arası hiyerarşik temelli bir yaşam ve toplum inşasının önüne geçmek noktasında sağlıklı ideal bir bakış açısı sunacaktır.

Türkiye’de yaşanan vakalar tekrar hatırlandığında fark edilen diğer bir olgu ise gerçekleştirilmek istenen projelere dönük ciddi bir toplumsal reaksiyonun gösterildiğidir. Doğa temelli projelere dönük gerçekleştirilen bu eylemlerin öznelinin, başta proje alanında yaşayan öznel olmak üzere, çevre aktivistlerinin ve toplumun diğer bileşenleriyle birlikte verdiği tepkiler, yaşanan vakalara bütün Türkiye kamuoyunun dikkatini çekmesi ve projeyi gerçekleştirmek isteyen sermayedarları daha hassas davranmaya yöneltmesi oldukça önemlidir. Bu noktada yaşanan özne direnişlerine dönük ilk müdahalenin dönemin siyasi kanadı olan hükümetten olması şaşırtıcı değildir. Taraflar arasında uzlaşmayı sağlaması beklenen hükümetlerin sermayedarlardan yana taraf olması süreçleri sertleştirmekte ve kolluk kuvvetleri, işyeri çalışanları ve özneli karşı karşıya getirerek yer yer çatışmalara dönen ortamlara da neden olabilmektedir. Hatta Bergama’da yaşayan köylüler arasında altın madeninde çalışan vatandaşlarla eylem yapan vatandaşlar arasındaki sosyal bağların zayıflayarak sosyal mesafenin arttığı görülmektedir. Bu bağlamda doğa temelli projelerde öznelin göz ardı edilmesinin hem ekolojik hem de sosyal zararlar verdiği aşikardır. Sonuç olarak, hükümetlerin üstüne düşen sorumluluk günümüz itibariyle sermayeden yana takındığı tavrından ziyade iki tarafı da gözetken daha tarafsız bir yaklaşım sergilemesidir. Tecrübelerin göstermiş olduğu üzere sorunları temelden ele almayan, bölgesel yaklaşan ve basit ayrıcalıklar veren idare etme temelli sorun çözme yaklaşımları (Çoban, 2018, s. 37) kalıcı çözümler üretme-

mektedir. Bu bağlamda topluluklar temelli sosyal hizmet uygulaması önemli bir yer tutmaktadır.

Bir diğer önemli konu ise doğa temelli gerçekleştirilen yolların, barajların, fabrikaların, sanayi atımlarının gerçekten de bir medeniyet göstergesi olup olmadığıdır. Medenileşmenin kıstası gerçekten de doğanın umarsızca yapılaştırılması mıdır? Bu düşünceyle hareket ettiğimizde, bizden sonraki gelecek kuşakların doğa haklarını kısa süreli kar hırsıyla gerçekleştirilen ve doğaya onulmaz zararlar veren bu projelerle gasp etmiş olmaz mıyız? Bunu sesli bir şekilde düşünmek, sosyal hizmet uzmanları için tarihsel bir sorumluluktur.

Sosyal hizmet uzmanlarının doğanın bilinçsizce kullanımına karşı mücadelesi sadece alansal deneyime dayalı bir mücadele değildir. Mesleki ve bilimsel sorumluluk olarak sosyal hizmet akademisinin de görevlerinden bir tanesidir. Türkiye'deki yeşil sosyal hizmet alan yazını çok ciddi eksiklikler barındırmaktadır. Çalışma gerçekleştiren akademisyenlerin sayısı ise maalesef çok düşük düzeydedir. Sosyal hizmet akademisyenlerinin yeşil sosyal hizmete yönelik üretim yapmasının mevcut Türkiye kalkınma planlarına dönük yoğun eleştiri barındıracağı şüphesizdir. Ancak mesleğimize, doğaya ve insanlığa karşı olan sorumluluğumuzun parçası olduğumuz topluma ve doğaya hatırlatmak bizlerin görevidir. Son tahlilde bu eleştirilerin doğanın, toplumsal yapının ve gelecek nesillerin faydasına olacağı kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Kaynaklar

- Acar, S., & Köseoğlu, H. (2021). Jeotermal Suların Kullanım Alanları ve Çevresel Problemler. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 28, 325-332. doi:10.31590/ejosat.999121
- Alamos Gold. (2021). Alamos Gold Announces US\$1 Billion Investment Treaty Claim Against the Republic of Turkey. Retrieved from <https://www.alamos-gold.com/news-and-events/news/news-details/2021/Alamos-Gold-Announces-US1-Billion-Investment-Treaty-Claim-Against-the-Republic-of-Turkey/default.aspx>
- Alamos Gold Inc. (2017). TURKISH DEVELOPMENT PROJECTS. Retrieved from <https://www.alamosgold.com/operations/development-projects/turkish-development-projects/default.aspx>
- Assessment., M. E. (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis*. Washington, US: ISLAND PRESS.
- Başkanlığı, T. C. C. S. v. B. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri*. Ankara.

- BBC. (2019). Kaz Dağları: Tüm yönleriyle tartışmalı maden projesi. Retrieved from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49245614>
- BİANET. (2021). Alamos Gold Türkiye'den 1 milyar dolar tazminat istedi. Retrieved from <https://bianet.org/bianet/ekoloji/242823-alamos-gold-turkiye-den-1-milyar-dolar-tazminat-istedi#:~:text=T%C3%BCrkiye'den%201%20milyar%20dolar-%20tazminat%20istedi%C4%9Fini%20duyuran%20Kazda%C4%9Flar%C4%B1ndaki,%C3%BCzerinde%20yat%C4%B1r%C4%B1m%20yapm%C4%B1%C5%9F%20olmalar%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6sterdi.>
- Birgün. (2022). JES'e direnen Mezeköy'e girişi yasaklamıştı: Köşk Kaymakamı hakkında suç duyurusu. Retrieved from <https://www.birgun.net/haber/jes-e-direnen-mezekoy-e-girisi-yasaklamisti-kosk-kaymakami-hakkinda-suc-duyurusu-400548>
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 0(50), 1011-1028.
- Conca, K. (1993). Environmental change and the deep structure of world politics. The State and social power in global environmental politics, 306-326.
- Cumhuriyet. (2021). İkizdere'de bilirkişi raporu tamamlandı: Haklı direniş bilirkişi raporuyla tescillendi. Retrieved from <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/ikizderede-bilirkisi-raporu-tamamlandi-hakli-direnis-bilirkisi-raporuyla-tescillendi-1876805>
- Çoban, A. (2018). Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çoban, A. (2020). Çevre Politikası: Ekolojik Sorunlar ve Kuramlar. Ankara: İmge Kitabevi.
- Demiral, B., & Evin, H. (2014). Türkiye'de Çevre Politikalarının Gelişiminin Çevresel Etik Değerlemesi Yönetmeliği Üzerinden Değerlendirilmesi. Paper presented at the 2nd International Symposium on Environment and Morality, Adıyaman, Türkiye. <https://i-sem.info/PastConferences/ISEM2014/ISEM2014/papers/B2-ISEM2014ID9.pdf>
- Dominelli, L. (2018). Yeşil Sosyal Hizmet: Çevre Krizlerinden Çevresel Adalet. Ankara: Nika Yayınevi.
- Enerji Atlası. (2023). Hidroelektrik Santralleri. Retrieved from <https://www.enerjiatlası.com/hidroelektrik/>
- Euronews. (2019). Kaz Dağları'na çadır kuran eylemciler 'doğa için direnişlerini' anlatıyor Retrieved from <https://tr.euronews.com/2019/08/09/kaz-daglarina-cadir-kuran-eylemciler-doga-icin-direnislerini-anlatiyor>
- Evrensel. (2022a). Danıştay Zorava Çayı üzerinde yapılmak istenen HES'in ÇED raporunu ikinci kez iptal etti. Retrieved from <https://www.evrensel.net/haber/474446/danistay-zorava-cayi-uzerinde-yapilmak-istenen-hesin-ced-raporunu-ikinci-kez-iptal-etti>
- Evrensel. (2022b). Dersim'de katı atık tesisinin yerinin değiştirilmesi talebi reddedildi. Retrieved from <https://www.evrensel.net/haber/474444/dersimde-kati-atik-tesisinin-yerinin-degistirilmesi-talebi-reddedildi>
- Guha, R. (2000). Environmentalism: A Global History. US: Longman.
- Güzel, B., & Buz, S. (2019). "YEŞİL" YOKSULLUK, ÇEVRESEL ADALET VE SOSYAL HİZMET. Toplum ve Sosyal Hizmet, 30(3), 1052-1069.

- Hacıoğlu Deniz, M. (2009). Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme ve Çevre İlişkisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, 19, 95-105.
- Hibbard, K. A., Crutzen, P. J., Lambin, E. F., Liverman, D. M., Mantua, N. J., McNeill, J., R.,... Steffen, W. (2006). Group Report: Decadal-scale Interactions of Humans and the Environment. In R. Costanza, L. J. Graumlich, & W. Steffen (Eds.), Sustainability or Collapse?: An Integrated History and Future of People on Earth (pp. 341-378): The MIT Press.
- Hondo, H., & Moriizumi, Y. (2017). Employment creation potential of renewable power generation technologies: A life cycle approach. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 79, 128-136. doi:<https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.05.039>
- İklim Haber. (2022). ÇED Olumlu Raporu İptal Edilen Van'daki HES, Mahkeme Kararına Rağmen Faaliyetini Sürdürüyor. Retrieved from <https://www.iklimhaber.org/ced-olumlu-raporu-iptal-edilen-vandaki-hes-mahkeme-kararina-ragmen-faaliyetini-surduruyor/>
- İndependent Türkçe. (2021). Kaz Dağları'nda altın arayan Alamos Gold'un izni iptal edildi. Retrieved from <https://www.indytrk.com/node/330321/%C3%A7evre/kaz-da%C4%9Flar%C4%B1%E2%80%99nda-alt%C4%B1n-arayan-alamos-gold-%E2%80%99un-izni-iptal-edildi#:~:text=Kaz%20Da%C4%9Flar%C4%B1'nda%20-alt%C4%B1n%20aramas%C4%B1,Orman%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan%20iptal%20edildi&text=Tar%C4%B1m%20ve%20Orman%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1'n%C4%B1n,gerek%C3%A7esiyle%20iznini%20iptal%20etti%C4%9Fi%20bildirildi.>
- Kasap, A. (2021). 9 Soruda: İkizdere'de ne oluyor? Diken. Retrieved from <https://www.diken.com.tr/ikizderede-ne-oluyor/>
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2002). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.
- Memurlar Net. (2014). HES'in ÇED raporu iptal edildi. Retrieved from <https://www.memurlar.net/haber/485438/hes-in-ced-raporu-iptal-edildi.html>
- Model Çevre. (2023). ÇED Raporu. Retrieved from <https://www.modelcevre.com/ced-raporu.html>
- ODATV. (2020). Kaz Dağları'nın havasına, toprağına, suyuna ve ormanına sahip çıkmanın bedeli bu müdahale mi olmalı. Retrieved from <https://www.odatv4.com/guncel/cok-sert-polis-mudahalesi-25072059-188389>
- Radkau, J. (2020). Doğa ve İktidar Global Bir Çevre Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözcü. (2022). Tunceli'de 'çöp tesisi' projesi tepkisi: 'Hiçbir siyasetçiyi burada seçtirmeyiz'. Retrieved from <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/tuncelide-cop-tesisi-projesi-tepkisi-hicbir-siyasetciyi-burada-sectirmeyiz-7370840/>
- Sputnik. (2022). Tunceli'de belediye önünde katı atık tesisi protestosu: 55 bin ağacı korumak için buradayız. Retrieved from <https://sputniknews.com.tr/20220317/tuncelide-belediye-onunde-kati-atik-tesisi-protestosu-55-bin-agaci-korumak-icin-buradayiz-1054829255.html>
- TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Hidrolik. Retrieved from <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik>

- TİKA, T. İ. v. K. A. B. (2012). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma (Rio+20) Konferansı 20-22 Haziran 2012 Tarihleri Arasında Rio De Janerio'da Gerçekleştirilecek. Retrieved from https://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/birlesmis_milletler_surdurulebilir_kalkinma_rio20_konferansi_20_22_haziran_2012_tarihleri_arasinda_rio_de_janerioda_gerceklestirilecek-9293
- TMMOB Çevre Mühendisleri Odası. (2021). TUNCELİ ENTEGRE KATI ATIK PROJESİ TEKNİK RAPORU.
- Tunceli Belediyesi. (2021). DER-KAB (Dersim Katı Atık Birliği) Projesi. Retrieved from <http://tunceli.bel.tr/icerik/25/1137/derkab-dersim-kati-atik-birligi-projesi.aspx>
- Tunceli Belediyesi. (2022). Katı Atık Bertaraf Tesisine Dair Açıklama. Retrieved from <http://tunceli.bel.tr/icerik/25/1389/kati-atik-bertaraf-tesisine-dair-aciklama.aspx>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Jeotermal. Retrieved from <https://enerji.gov.tr/eigm-yenilenebilir-enerji-kaynaklar-jeotermal>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevresel Etki Değerlendirmesi, İ. v. D. G. M. (2018). ÇED UYGULAMALARI. Retrieved from <https://ced.csb.gov.tr/ced-uygulamalari-i-82207>
- United Nations Environment Programme, I. R. P. (2019). Global Resources Outlook 2019: Natural Resources for the Future We Want - Summary for Policymakers. Retrieved from <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/27518>
- Uzun, O. (2011). Hidro Elektrik Santraller (Hes) ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (Çed) Düzce Örneği. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormanlık Dergisi, 7(2), 1-13.
- Wapner, P. K. (1996). Environmental Activism and World Civic Politics. New York: State University of New York Press.
- WCED, t. W. C. o. E. a. D. (1987). Our Common Future Oxford University Press.
- WWF. (2023). Jeotermal Enerji Tehdit Olmasınm. Retrieved from <https://www.wwf.org.tr/?10120/Jeotermal-enerji-tehdit-olmasin>
- Yeni Dersim. (2022). Mimarlar Odası'nın açtığı dava Danıştay'da reddedildi. Retrieved from <https://www.yenidersim.com/ekoloji/mimarlar-odasi-nin-actigi-dava-danistay-da-reddedildi-h1827.html>
- Yeşil Gazete. (2021a). İkizdere'de bilirkişi raporu: Taş ocağı projesi usulsüz. Retrieved from <https://yesilgazete.org/ikizderede-bilirkisi-raporu-tas-ocagi-projesi-usulsuz/>
- Yeşil Gazete. (2021b). İkizderelilerin temiz su hakkı da taş ocağı uğruna ellerinden alınıyor. Retrieved from <https://yesilgazete.org/ikizderelilerin-temiz-su-hakki-da-tas-ocagi-ugruna-ellerinden-aliniyor/>
- Yeşil Gazete. (2021c). İşkencedere'de polis ve jandarma eşliğinde katliam başladı, halk ağaçlara çıktı. Retrieved from <https://yesilgazete.org/iskencederede-polis-ve-jandarma-esliginde-katliam-basladi-halk-agaclara-cikti/>
- Yeşil Gazete. (2021d). Rize Valisi Kemal Çeber, İkizdere'de bir aydan beri 41 ton dolgu malzemesinin çıkarıldığını açıkladı. Retrieved from <https://yesilgazete.org/rize-valisi-kemal-ceber-ikizderede-bir-aydan-beri-41-ton-dolgu-malzemesinin-cikarildigini-acikladi/>

- Yeşil Gazete. (2022a). İkizdere davası görüldü: Bu idari yargılamayı bitirecek bir uygulama. Retrieved from <https://yesilgazete.org/ikizdere-davasi-goruldu-bu-idari-yargilamayi-bitirecek-bir-uygulama/>
- Yeşil Gazete. (2022b). İkizdere için verilen bilirkişi raporu 180 gündür 'yok hükmünde': Cengiz Holding kırıma devam ediyor. Retrieved from <https://yesilgazete.org/ikizdere-icin-verilen-bilirkisi-raporu-180-gundur-yok-hukmunde-cengiz-holding-kirima-devam-ediyor/>
- Yeşil Gazete. (2022c). Jandarma, tarlalarını JES şirketinden korumak için direnen Mezeköy halkına saldırdı. Retrieved from <https://yesilgazete.org/jandarma-tarlalarini-jes-sirketinden-korumak-icin-direnen-mezekoy-halkina-saldiridi/>
- Yeşil Gazete. (2022d). Mezeköy'de bilirkişi raporu: Zararı yok. Retrieved from <https://yesilgazete.org/mezekoyde-bilirkisi-raporu-zarari-yok/>
- Yeşil Gazete. (2022e). Mezeköy'de direnen kadın: Bizi insandan saymadan çiğnediler. Retrieved from <https://yesilgazete.org/mezekoyde-direnen-kadin-bizi-insandan-saymadan-cignediler/>
- Yeşil Gazete. (2022f). Mezeköylülere jandarma saldırısı gece boyunca devam etti: Köye giriş çıkışlar bir hafta kapatıldı. Retrieved from <https://yesilgazete.org/mezekoylulere-jandarma-saldirisi-gece-boyunca-devam-etti/>
- Yeşil Gazete. (2022g). Sason üzerine yapılmak istenen dördüncü HES'in ÇED raporu iptal edildi. Retrieved from <https://yesilgazete.org/sason-uzerine-yapilmak-istenen-dorduncu-hesin-ced-raporu-iptal-edildi/>
- Yeşil Gazete. (2023). İkizdere'yi yok eden taş ocağına Danıştay'dan 'dur' kararı: Hukuk yavaş, makine hızlı. Retrieved from <https://yesilgazete.org/ikizdereyi-yok-eden-tas-ocagina-danistaydan-dur-karari-hukuk-yavas-makine-hizli/>